

Den radikale venstresidens historiebruk i kampen for samiske rettigheter på 1970-tallet

Erik Patrick Joten

Masteroppgave i historie
Institutt for arkeologi, historie, kultur – og religionsvitenskap
Det humanistiske fakultet

UNIVERSITETET I BERGEN

15.05.2019

© Erik Patrick Joten

2019

Den radikale venstresidens historiebruk i kampen for samiske rettigheter på 1970-tallet

Erik Patrick Joten

<https://bora.uib.no/>

Abstract

This master thesis explores how history was used by two parties from the radical left in the debate on the Sami peoples rights in Norway in the 1970`s. The two parties in question are the Socialist Left party (SV) and a maoist marxist – leninist group (ml-bevegelsen/AKP(ml)). The debate lasted throughout the post war era in Norway, but my main focus is on the years 1978 – 1981. These were the last years of the debate on the damming of the Alta river for development of hydro electric power. This river runs through the heartlands of the Sami peoples district in Northern Norway. The Sami people are the indigenious population of Scandinavia, therefore development of this river gave rise to controversy and debate about the Sami peoples rights to land. The debate also raised questions about the Sami peoples history, particularly in regard to what relevance their history had for their rights in the present.

The party in government responsible for the building of the dam was the Norwegian Labour Party (DNA). In the part of the debate I cover, a large part of the political rethoric was focused on attacking the Labour Party from the left by using the Norwegian labour movements history to illustrate how the Labour Party had degenerated. The two parties I cover came from two different traditions on the left. Akp(ml) agitated for revolution while SV tried to implement change through democratic processes. I was curious about how the two parties different traditions on the left were reflected in their use of history in the debate. Even though both parties belonged to the left and the same side of the debate I wanted to investigate if their use of history was different. Through an analysis of their analogies and narratives I looked at how the two parties, through their use of history, aimed to position themselves on the left. They did this by challenging the main narrative of industrialisation and modernisation as a solution to the Sami peoples problems and proposed alternative narratives.

Forord

Først og fremst vil jeg vil takke min veileder Teemu Ryymin for god veiledning og oppfølging. Jeg vil også takke alle på seminaret *Politikk, samfunnsstyring og historiebruk* for konstruktive tilbakemeldinger og diskusjoner. Takke til mine foreldre Deirdre Doyle og Tore Håkon Joten for støtte underveis med masterskrivingen. En spesiell takk til Per Morten Indrebø Pind for korrekturlesning av oppgaven.

Erik Patrick Joten

Bergen 15.5.2019

Innholdsfortegnelse

1	Innledning.....	1
1.1	Problemstilling.....	1
1.2	Teoretiske perspektiver på historiebruk	2
1.3	Tidligere forskning	2
1.3.1	ml-bevegelsen og SVs historiebruk.....	3
1.3.2	Politisk historiebruk	5
1.4	Kilder.....	7
1.4.1	ml-bevegelsen.....	7
1.4.2	SV.....	8
1.4.3	«Datidens samekunnskap»	9
1.5	Metode.....	9
1.6	Oppgavens struktur.....	12
2	ml-bevegelsens historiebruk.....	13
2.1	ml-bevegelsen.....	13
2.2	Samisk historie	16
2.2.1	AKP(ml)s prinsippprogram.....	16
2.2.2	Samene = en nasjon.....	21
2.2.3	Lappekodisillen 1751	28
2.2.4	Kautokeinoopprøret 1852.....	31
2.2.5	Mehamnopprøret 1903	35
2.2.6	«Siidaen».....	37
2.2.7	Bokanmeldelser.....	41
2.3	Sivil ulydighet.....	48
2.3.1	Menstadslaget 1931.....	48
2.3.2	Andre verdenskrig	59
2.4	Samenes kamp i en global kontekst.....	60
2.4.1	«Kolonialisme» i Norge og verden	60
2.4.2	Cowboy, indianere og samer.....	61
2.5	Kapitteloppsummering: ml-bevegelsens fortelling om samene	65
3	Sosialistisk Venstrepartis historiebruk	67
3.1	Sosialistisk Venstreparti	67

3.2	Samisk historie	70
3.2.1	Reindriftsloven	72
3.2.2	Lappekodisillen 1751	74
3.2.3	Samiske organisasjoner	75
3.2.4	Historieskriving om samene	81
3.3	Sivil ulydighet	83
3.3.1	«Arbeiderbevegelsen»	84
3.3.2	Sivil ulydighet	85
3.3.3	Menstadslaget 1931	90
3.3.4	Andre verdenskrig	99
3.4	SVs fortelling om samene	102
4	SV og ml-bevegelsens historiebruk	104
4.1	Konklusjon: ml-bevegelsens historiebruk	104
4.1.1	Konklusjon: SVs historiebruk	108
4.1.2	Sammenligning og konklusjon	109
4.1.3	Oppgavens begrensninger og forslag til videre forskning	111
	Kilder	113

1 Innledning

Temaet for masteroppgaven er den norske marxist-leninistiske bevegelsen (ml-bevegelsen) og Sosialistisk Venstreparti (SV) sin bruk av historie i samfunnsdebatten for samiske rettigheter på 1970-tallet, med et spesielt fokus på Alta-saken i årene 1978 til 1981.

I etterkrigstiden fikk man en økt interesse for samiske rettigheter og samisk historie i Norge. Spørsmål som hvilken rettighet samene hadde til sine bruksområder ble reist og debattert. Hva var samenes historie og hvilken betydning skulle den ha for samenes rettigheter i samtiden? Debatten foregikk blant vitenskapsmenn, på Stortinget der SV var representert, og blant utenomparlamentariske organisasjoner og partier som ml-bevegelsen.

På 1960- og 1970-tallet fikk man et ungdomsopprør i hele Vesten og i en forlengelse av dette, fremveksten av en rekke nye venstreparti som utfordret den etablerte venstresiden gjennom å stille seg utenfor den kalde krigens deling mellom Øst og Vest. I Norge sammenfalt en fremvekst av «den nye venstresiden» med en debatt rundt samiske rettigheter. De to fremste representantene for den nye venstresiden i Norge var SV og ml-bevegelsen. I denne masteroppgaven skal den lange og tverrpolitiske debatten rundt samiske rettigheter og samiske historie, belyses gjennom å undersøke historiebruken til disse to aktører fra den radikale venstresiden. Hovedvekten vil ligge på de siste årene i Alta-saken. Dette valget er tatt ettersom Alta-saken var den samfunnsdebatten der SV og ml-bevegelsen var mest aktive i debatten rundt samiske rettigheter.

1.1 Problemstilling

Hovedproblemstillingen i oppgaven er: Hvordan tok ml-bevegelsen og SV historien i bruk i kampen for samiske rettigheter? Og hva forteller historiebruken om aktørenes historiesyn? For å besvare denne problemstillingen har jeg formulert et par underproblemstillinger: Hvordan kom aktørenes politiske posisjonering på den norske venstresiden til uttrykk i historiebruken? Hvilke analogier og fortellinger kan man lese ut av SV og ml-bevegelsens bruk av historien? Og hva forteller analogiene og fortellingene om deres historiesyn? Hva var forholdet mellom de to aktørene og et utvalg av samtidens historieskriving om samene, definert som «datidens samekunnskap»?

SV og ml-bevegelsen befant seg begge på den radikale venstresiden og sto på samme side av samfunnsdebatten. På den andre siden av debatten fant man partier som DNA og Høyre. Rent

intuitivt vil det derfor være naturlig å anta at de to aktørene hadde en relativt lik bruk av historie i kampen for samiske rettigheter. Det kan imidlertid også tenkes at de ideologiske forskjellene og ulike politiske tradisjonene hos de to aktørene, ga seg utslag i forskjellig historiebruk. I denne oppgaven vil jeg undersøke om ml-bevegelsen og SVs ulike ideologiske ståsted påvirket måten de tok historien i bruk?

1.2 Teoretiske perspektiver på historiebruk

Innenfor forskningsområdet historiebruk, finner man en rekke ulike teorier, perspektiver og begrep. Historikeren Peter Aronsson har definert hvordan han forstår sammenhengen mellom det han anser å være historiebrukens grunnbegreper, «historiebruk», «historiekultur» og «historiebevissthet»:

Historiekultur är de källor, artefakter, ritualer, sedvänjor och påståenden med referenser till det förflutna som erbjuder påtagliga möjligheter att binda samman relationen mellan dåtid, nutid och framtid [...] *Historiebruk* är de processer då delar av historiekulturen aktiveras för att forma bestämda meningsskapande och handlingsorienterade helheter. *Historiemedvetande* är de uppfattningar av sambandet mellan dåtid, nutid och framtid som styr, etableras och reproduceras i historiebruket.¹

I Aronssons måte å forstå disse tre begrepene på, henger de sammen gjennom at et utvalg av historiekulturen blir iscenesatt gjennom historiebruken. Måten man bruker historien er videre med på å forme historiebevissheten.² Historikeren Ola Svein Stugu har imidlertid hevdet at begrepet «historiekultur» kan være vanskelig å håndtere analytisk, ettersom det omfatter hele «potensialet for faktisk historiebruk», men at begrepet likevel kan ha en viktig funksjon ettersom begrepet synliggjør historiens rolle i kulturen, og kan i så måte rette oppmerksomheten mot felt det kan være relevant å analysere med «skarpere analysereiskap».³ I min sammenheng vil «historiekultur» være et nyttig begrep ettersom det i tråd med Stugus forståelse, avdekker hvilket utvalg av historien som var i spill i ml-bevegelsen og SVs historiebruk. Utover denne konkrete funksjonen vil jeg ikke benytte «historiekultur» som analytisk begrep.

1.3 Tidligere forskning

¹ Aronsson 2004 s.17-18

² Aronsson 2004 s.17

³ Stugu 2016 s.20-21

1.3.1 ml-bevegelsen og SVs historiebruk

MI-bevegelsen og SVs historiebruk har vært undersøkt i en håndfull master- og hovedoppgaver. Knut-Arne Strand Løkstad undersøkte i sin hovedoppgave (2001) hvordan historie hadde blitt brukt i den norske europadebatten. Her sto aspekter ved historiebruk som samfunnets bruk av historie og faghistorikerens deltagelse i samfunnsdebatten i sentrum.⁴ MI-bevegelsen og SV/SF var ikke et hovedfokus i oppgaven, men ble inkludert som to av flere aktører under Europadebatten i 1972.⁵ Lars Kjetil Køber fokuserte i sin hovedoppgave (2005) på nei-sidens historiebruk i fire europadebatter. Tesen til Køber, at unionen med Sverige utgjorde en viktig referanseramme for nei-siden, ble undersøkt ut fra en analyse av den norske medlemskapsdebatten. Køber fokuserte på unionen med Sverige, men inkluderte også andre historiske referanserammer som dansketiden og okkupasjonen under andre verdenskrig.⁶ Heller ikke Køber fokuserte spesielt på ml-bevegelsen og SF, men behandlet de på lik linje med andre aktører i samfunnsdebatten.⁷

Både Køber og Løkstad konkluderte med at SF og ml-bevegelsens tok historien i bruk på en ulik måte under EEC-debatten. Løkstad fant tegn på at ml-bevegelsens historiebruk skilte seg på vesentlig områder fra SFs bruk under EEC-kampen. For det første skilte ml-bevegelsens bruk av andre verdenskrig som analogi seg fra SFs tilsvarende historiebruk. For ml-bevegelsen var det man oppfattet som den norske staten og storkapitalens unnfallenhet i 1940 et gjennomgangstema. På samme måte som Norge kapitulerte i 1940, kom vi til å gjøre det i 1972, hevdet ml-bevegelsen, som også gikk lengst i å benytte «landsviksretorikk» om EEC-tilhengerne, der tilhengerne av EEC ble sammenlignet med nazikolaboratører og medløpere under krigen. MI-bevegelsen satt også et likhetstegn mellom samtidens Vest-Tyskland og 1930-årenes Nazi-Tyskland, som en måte å vise den nazistiske arven unionen bygget på.⁸

SF på sin side var mer avmålt når det gjaldt å trekke inn krigen som en del av den politiske retorikken mot EEC, og var mer opptatt av å sammenligne EEC med Norges tidligere unioner med Danmark og Sverige. Arven fra 1814 og 1905 representerte frihet og demokrati, mens en ny union ble sett på som en tilbakevending til tiden før Norge ble fritt.⁹

⁴ Løkstad 2001 s.5

⁵ Løkstad 2001

⁶ Køber 2005 s.3-6

⁷ Løkstad 2001 s.72-73

⁸ Løkstad 2001 s.53, 60-62, 67

⁹ Løkstad 2001 s.72-79

Kjøbers funn sammenfalt i stor grad med Løkstads: MI-bevegelsen og SF hadde en historiebruk som skilte dem fra hverandre. Køber argumenterte for at ml-bevegelsen hadde beveget seg fra å ha en mer internasjonal retorikk i EEC-kampen, der «dyrtidsargumentasjon» utgjorde en viktig del av deres retorikk frem til 1971. Deretter ble ml-bevegelsen av taktiske grunner stadig mer nasjonalistiske i sin retorikk. Selv om ml-bevegelsen dermed nærmet seg den mer nasjonale linjen til SF, skilte historiebruken seg likevel fra den som ble benyttet av SF. Der 1814- og 1905 utgjorde en viktig del av Folkebevegelsen historiebruk, ble dette ikke benyttet av ml-bevegelsen og AKMED. I stedet var andre verdenskrig den sentrale historiske referansen i ml-bevegelsens nasjonale retorikk.¹⁰

På bakgrunn av Løkstad og Købers funn der SF og ml-bevegelsen hadde en delvis ulik historiebruk på tross av at de befant seg på samme side av samfunnsdebatten, vil det være interessant å undersøke om man finner den samme tendensen i samfunnsdebatten om samiske rettigheter.

Natalia Zubillaga (2007), foretok i likhet med Køber og Løkstad, en analyse av ml-bevegelsens rolle under EEC-kampen. Zubillaga lente seg imidlertid ikke på historiebruk som en metodisk inngang til en analyse, men en diskursanalyse som metodologisk tilnærming.¹¹ Zubillaga gikk ut fra en tese om at ml-bevegelsen hadde gjennomgått en «nasjonal vending» under EEC-debatten 1970 til 1972, som videre befestet seg i «Svalbard debatten» fra 1975 der kampen mot en påstått Sovjetisk «sosialimperialisme» var det sentrale for ml-bevegelsen. Gjennom en diskursanalyse av ml-bevegelsens retorikk ønsket Zubillaga å undersøke hvilket «nasjonsbegrep» som lå til grunn for ml-bevegelsens «nasjonale vending».¹²

I følge Zubillaga var det ml-bevegelsens nasjonsbegrep eller nasjonsforståelse som førte til at bevegelsens historiebruk skilte seg fra resten av nei-sidens historiebruk under EEC-kampen. MI-bevegelsens nasjonsbegrep innebar ikke en forståelse av nasjonen som en stat. Dermed fikk et vern av nasjonale institusjoner som bruken av 1814 og 1905 henspilte på, en underordnet betydning i ml-bevegelsens historiebruk. I stedet hadde ml-bevegelsen en etnonasjonalistisk nasjonsforståelse, der man forsøkte å forene arbeiderklassens kamp med nasjonens interesser.¹³

¹⁰ Køber 2005 s.55-65

¹¹ Zubillaga 2007 s.19

¹² Zubillaga 2007s.5-6

¹³ Zubillaga 2007 s. 91-95

Det vil være interessant å undersøke om den distinkte nasjonsforståelsen Zubillaga identifiserte fikk implikasjoner for ml-bevegelsens historiebruk i kampen for samiske rettigheter. Man kan utgå fra at ml-bevegelsens nasjonsforståelse påvirket historiebruken, ettersom samene befant seg innenfor den norske nasjonalstaten.

1.3.2 Politisk historiebruk

I denne oppgaven har jeg støttet meg på en rekke perspektiver og analyser av fortellinger fra historiker Astri Andresens kapittel *Å Bruke fortiden til å reise seg som folk Samisk politikk og samepolitikk på 1960- og 1970-tallet*. fra boken *Historie og politikk: Historiebruk i norsk politikktutforming etter 1945* redigert av Teemu Ryymin (2017). Andresen identifiserte en rekke fortellinger som man kunne lese ut fra samisk politikktutforming og debatten rundt samisk politikktutforming på 1960-og 1970-tallet. Her la Andresen til grunn et perspektiv om at samisk historie spilte en svært sentral rolle, ikke i den forstand at man interesserte seg for «hvordan samenes historie var», men snarere «hva den skulle bety i det moderne Norge.»¹⁴

I motsetning til min oppgave der jeg vil se på to politiske aktører fra den radikale venstresiden og den samme siden av samfunnsdebatten, så Andresen på hvordan politiske aktører fra alle stortingsparti tok historien i bruk. På bakgrunn av analyse Andresen fortok, hevdet hun at alle som støttet «samenes krav» på 1970-tallet, delte en «pro-samisk grunnfortelling».¹⁵

Andresen hevdet at viktige kjennetegnet ved denne grunnfortellingen var at samene var et gammelt folk, «gjerne det eldste». Dette folket hadde så blidt fortrenget av nordmenn. Dette hadde gått hardt utover samene, der de hadde mistet mye av sin kultur som språket og de hadde mistet råderett over naturressursene sine. Fra midten av 1970-tallet ble denne fortellingen supplert med politisk radikale krefter som anså «fortrengingen» av samene som et uttrykk for «kolonialisme» og etter hvert også en form for «imperialisme». ILO-konvensjonene førte også til at denne fortellingen fikk en folkerettslig dimensjon. Likevel var aktørene som delte denne grunnfortellingen mindre opptatt av hva som var rett i en juridisk forstand, enn de var av hva som var moralsk rett. Det viktigste kjennetegnet ved denne grunnfortellingen var at samenes historie fikk implikasjoner for hvilke rettigheter samene hadde i samtiden.¹⁶ Andresen hevdet at:

¹⁴ Andresen 2017 s.122

¹⁵ Andresen 2017 s.147

¹⁶ Andresen 2017 s. 147-148

«Grunnfortellingen fantes gjennom hele perioden [1963-1980] – ikke som en fortelling alle var enig om, men som en fortelling for alle som støttet kravet om utredning av rettigheter og etter hvert stans i Alta-utbyggingen.»¹⁷

Gjennom min analyse av SV og ml-bevegelsens historiebruk vil jeg få mulighet til å undersøke hvilke ulike historiefortellinger som fantes blant to av gruppene som støttet samenes sak på 1970-tallet. Min analyse kan dermed bidra til å utvide analysen av hvilke historiefortellinger som fantes blant pro-samiske aktivister på denne tiden, ved siden av fortellinger som den «pro-samiske grunnfortellingen».

Andresen hevdet at den «pro-samiske grunnfortellingen», sto i en klar opposisjon til «regjeringen og dens støttespillere» sin «kraft-fortelling». I motsetning til i den pro-samiske fortellingen, spilte samenes historie ikke en rolle som et argument for samiske rettigheter i samtiden i «kraft-fortellingen». Samenes historie ble sett på som irrelevant, samenes historie ble en fortelling «[...] om dem som var blitt stående utenfor «utviklingen» og nå måtte komme seg med.

Kraftutbygging og industrireisning skulle ivareta både samenes og hele Finnmarks interesser; en moderne politikk kunne simpelthen ikke bygges på tradisjoner og gamle rettigheter.»¹⁸

Viktige kjennetegn ved kraftfortellingen var at den ikke hadde en akademisk, men en næringspolitisk forankring. Fortellingen ble til som en reaksjon på krav om samiske rettigheter under Alta-saken og utredningen av en ny reindriftslov. Fortellingen var en type «utviklingsfortelling» som fikk bred støtte på Stortinget, mens de som støttet samenes krav tilhørte mindre partier som SV, Senterpartiet og KrF, samt enkelte representanter fra Høyre.¹⁹

I min analyse vil jeg bruke «kraft-fortellingen», Andresen identifiserte som en inngang til å forstå hvilken fortelling SV og ml-bevegelsens historiebruk sto i opposisjon til.

Andresens artikkel *Vitenskapsmenn og den nye samepolitikken (1954-1963)* (2014), viste hvordan blant annet ulike fortellinger fra vitenskapsmenn var med på å forme den konkrete samepolitikken i etterkrigstiden.²⁰ Denne innsikten eller perspektivet har jeg lent meg på i mitt arbeid med ml-bevegelsen og SV. Der Andresen viste hvordan konkrete argumenter og fortellinger ga utslag i den nye samepolitikken, vil jeg begrenset min gjennomgang til en analyse

¹⁷ Andresen 2017 s.147

¹⁸ Andresen 2017 s.148

¹⁹ Andresen 2017 s.148

²⁰ Andresen 2014 s.405-408

av hvordan et utvalg av 1970-tallets samekunnskap ble brukt eller ignorert av ml-bevegelsen og SV i deres politiske argumentasjon og historiebruk.

1.4 Kilder

1.4.1 ml-bevegelsen

Den største kilden for min gjennomgang av ml-bevegelsens historiebruk er AKP(ml)s partiavis *Klassekampen*. Avisen hadde et uttalt mål om å nå ut til hele den norske arbeiderklassen. Dermed egner *Klassekampen* seg godt som en kilde til hvordan ml-bevegelsen ønsket å framstå i den bredere offentligheten. Et annet argument som taler for dette synet er at AKP(ml) brukte store ressurser på å produsere og distribuere avisen. *Klassekampen* ble stiftet i 1969 og ble utgitt månedlig fram til 1973. Fra 1973 fem til 1977 kom avisen ut daglig. Fra 1977 og utover ble avisen en dagsavis. Det finnes så vidt jeg vet ikke eksakte opplagstall for avisen i hele perioden, men Rune Ottosen og Bjørn Westli opererer med tallene 18-20 000 aviser i uken, med et abonnementstall på 9 500 ved årsskifte 1974-75.²¹ Ut fra de høye opplagstallene får man anta at avisen hadde et ganske bredt nedslagsfelt.

I perioden for min gjennomgang av *Klassekampen* 1978 til 1981, gikk *Klassekampen* gjennom store redaksjonelle endringer. For det første var alle artikler som regel usignert eller signert med dekknavn helt frem til 1980, grunnet AKP(ml)s strenge sikkerhetspolitikk.²² For det andre var avisen i perioden 1978 til 1979 preget av en streng disiplin der avisen skulle propagandere for AKP(ml)s partilinj og der rommet for meningsmangfold var trangt. I 1980 ble denne redaksjonelle linjen myknet opp, det mest sekteriske stoffet ble kuttet ut og man åpnet opp debattsidene i *Klassekampen* for en åpen kritikk av AKP(ml)s politikk.²³

AKP(ml) ga også ut en avis rettet mot den samiske befolkningen i Norge. Avisen het *Samid-Hilat Sami avisa AKP(m-l)*. Avisen ga ut to nummer i 1978 og et nummer i 1979. Det framstår som noe usikkert hvorfor avisen ikke kom ut i flere numre enn disse tre, men man kan anta at det hadde en sammenheng med den økonomiske krisen *Klassekampen* befant seg i mot slutten av

²¹ Ottosen og Westlie 1989 s.167

²² Ottosen og Westlie 1989 s.179

²³ Ottosen og Westlie 1980 s.192-196

1970-tallet, da en utvidelse av avisen sammenfalt med synkende abonnementsstall.²⁴ I *Samid-Hilat* var innholdet trykt på samisk og norsk, der den samiske teksten sto først etterfulgt av en norsk oversettelse. Avisens innhold var variert. Man fant alt fra tekster om samiske, kunst og kultur til innhold som bar preg av mer klassisk marxistisk propaganda rettet mot samene, som for eksempel en tekst om minoriteters stilling i Kina eller Stalins tanker rundt forholdet mellom nasjoner og nasjonalstater.²⁵

Blant ml-bevegelsens mange tidsskrift fant man et tidsskrift med tittelen *Rød fane Tidsskrift for kommunistisk teori og debatt*. Som undertittelen på tidsskriftet indikerte, var dette tidsskriftet rettet mot allerede innvidde ml-ere. Tidsskriftet ga i 1977 ut et eget temanummer om samene som er tatt med i denne oppgaven.

Den andre hovedgruppen av kilder utgjøres av AKP-(ml)s *sameprogram* som man fant i to av *prinsippprogram* vedtatt på landsmøtene i 1973, og 1980. I *sameprogrammene* finner man de konkrete samepolitiske vedtektene partiet fattet, men også mer normativt, en beskrivelse av den politiske og ideologiske endringen av samepolitikken partiet mente de hadde gjennomgått fra sist landsmøte, samt en beskrivelse av kursen partiet ønsket å fortsette i.

1.4.2 SV

Jeg har ikke inkludert SVs partiprogram i analysen av SVs historiebruk, ettersom de ikke omhandlet samfunnsdebatten om samiske rettigheter på en relevant måte.²⁶ Skjevheten mellom SV og ml-bevegelsen i antall kilder som blir gjennomgått skyldes at ml-bevegelsen skrev mer om samene enn det SV gjorde.

Hovedgruppen av kilder som ligger til grunn for en analyse av SVs historiebruk er SVs tidligere partiavis *Ny Tid*, stiftet i 1975. Avisen var en forlengelse av avisen *Orientering* etablert i 1953. *Orientering* var en avis som vokste frem som en kritikk av norsk NATO-politikk og som en korrektur til den etablerte partipressen til DNA. Avisen representerte en tredje vei mellom USA og Sovjet, og var en aktiv pådriver for stiftelsen av Sosialistisk Folkeparti i 1961. I 1975 ble avisen offisielt det nystiftede partiet SV sitt partiorgan og båndene mellom parti og avis ble styrket, der SV hadde aksjemajoriteten frem til 1988. Avisen nådde bredt ut og hadde på slutten

²⁴ Ottosen og Westlie 1989 s.192-194

²⁵ «Rød Ungdom etter reise i Sinkiang/Kina» *Samid-Hilat* 1978 (nr.2) s.26-29

«Nasjon- nasjonalstat» *Samid-Hilat* 1979, (nr.1) s.10-11

²⁶ Prinsippprogram 1975, Prinsippprogram 1977, Program for sosialistisk Venstrepartis arbeid i Stortinget 1981- 1985

av 1970-tallet opplag på 17000. Avisen forble en ukeavis gjennom hele perioden for min analyse.²⁷

Den andre gruppen av kilder som utgjør SVs kildemateriale i denne oppgaven er referater fra Stortingsdebatter. SV var representert med stortingsrepresentantene, Stein Ørnhøi og Hanna Kvanmo, i hele perioden for min analyse. SV hadde dermed en talerstol som ml-bevegelsen manglet. Jeg har forsøkt å få med alle kilder av denne typen der SV tok historien i bruk. Et par kilder er imidlertid utelatt her ettersom Andresen allerede har gjennomgått disse kildene.²⁸

1.4.3 «Datidens samekunnskap»

Utvalget av vitenskapsmenn som representanter for «datidens samekunnskap» er foretatt på bakgrunn av hvilke vitenskapsmenn representanter fra SV og ml-bevegelsen selv leste for å få kunnskap om samisk historie. Her har jeg valgt sosiolog Per Otnes sin bok *Den samiske nasjon* fra 1970 og *Norge i Sameland* av etnolog Guttorm Gjessing fra 1973. I tillegg fant man enkelte historikere som ble gjort relevant gjennom at SV og ml-bevegelsen anmeldte bøkene deres. Her fant man journalist Reidar Hirstis bok *Samisk fortid, nåtid og fremtid* fra 1980 og et bidrag fra historiker Edvard Bull d.y. om samisk historie til Cappelens 14.bind av norgeshistorien *Norges historie Norge i den rike verden 1945-1975*. (1978). I tillegg har jeg valgt å inkludere historiker Einhart Lorenz sin bok *Samefolket i historien* (1981). Denne boken er ikke tatt med fordi det framgikk av kildemateriale at SV eller ml-bevegelsen forholdt seg til boken, men fordi den ga en bred fremstilling av samtidens historieskriving om samene samtidig som Lorenz sin egen stemme eller historiesyn var tydelig til stede.

1.5 Metode

Jeg er interessert i aktørenes «historiebruk», men for å besvare problemstillingen må jeg operasjonalisere begrepet «historiebruk» på en måte som er fruktbar til en analyse av hvordan ml-bevegelsen og SVs historiesyn kom til uttrykk gjennom en bestemt form for historiebruk. En naturlig inngang til en slik analyse vil være å se på aktørenes bruk av analogier og fortellinger.

²⁷ Fonn 2011 s.38-39, 289-292

²⁸ Andresen 2017 s.136-143

Stortingstidene (1974-1975). Forhandlinger i Stortinget, s.4367 (Berge Furre)

Stortingstidene (1976-77). Forhandlinger i Odelstinget, s.744 (Berge Furre)

Stortingstidene (1977-78). Forhandlinger i Odelstinget, s.225 (Stein Ørnhøi)

Når man bruker historien i form av fortellinger og analogier om fortiden, former man det man kan kalle ulike «orienteringsmønstre for politisk handling.»²⁹ Det vil si at politiske aktørers bruk av historien er med på å legge ulike føringer for hvilke politiske konsekvenser historien skal ha i samtiden og fremtiden. Distinkte fortellinger om fortiden former ulike forventninger eller handlingsmønstre for fremtiden. Det er denne prosessen som skal analyseres gjennom hvordan ml-bevegelsen og SV brukte historien i analogier og fortellinger.

Gjennom bruk av historiske analogier, blir et aspekt ved ens samtid sammenlignet med eventuelle likheter og forskjeller med bestemte fortidige hendelser, forhold eller lignende. Politiske aktører bruker analogier ofte som en form for historisk argumentasjon, ved at fortiden blir brukt for å vise hvilke føringer fortiden har for samtiden eller fremtiden. Gjennom analogier bli en del av fortiden sammenlignet med en del av samtiden, som i sin tur legger føringer for fremtiden. En komparativ analyse av SVs og ml-bevegelsens historiebruk, særlig fortellinger og analogier, kan dermed gi et innblikk i hvilke politiske konsekvenser historien fikk for SV og ml-bevegelsen.

Videre er jeg interessert i å undersøke hvilke fortellinger man kan lese ut av de to aktørenes historiebruk. Her har jeg tatt utgangspunkt i litteraturviter Philippe Carrards «minimalistiske fortellingsbegrep»

Carrard la et kriterium til grunn for at en tekst kunne leses som en fortelling: «Skal en tekst kunne betegnes som en fortelling, må den ifølge Carrard inkludere mist to hendelser eller situasjoner som er ordnet i forhold til hverandre i tid; den ene av disse hendelsene eller situasjonene kan sågar være implisitt.»³⁰ For å få tak i fortellingen til en tekst kan man ifølge Carrard spørre: «Hva hendte ifølge denne teksten? og i neste omgang: Hva impliserer tekstens fortelling – hva slags moralske budskap, eller andre konklusjoner peker fortellingen mot? Hva er det, ut fra fortellingen, som bør gjøres?»³¹ I denne oppgaven vil jeg fokusere på aktørenes «grunnfortellinger» og «hovedfortellinger». «Grunnfortellinger» er fortellinger som kan deles av flere tekster mens «hovedfortellinger» er avgrensede fortellinger i de enkelte tekstene.³²

Når det gjelder spørsmålet rundt korrelasjonen mellom aktørenes ideologi og historiebruk, har jeg ikke mulighet til å undersøke om aktørenes måte å ta historien i bruk på endret seg i takt med

²⁹ Ryymin 2017 s.16

³⁰ Melve og Ryymin 2018 s.65

³¹ Melve og Ryymin 2018 s.65

³² Heiret, Ryymin og Skålevåg 2013 s.24-26

endringer i nye politiske mål og strategier, ettersom undersøkelsesperioden var for kort. Jeg vil dermed ikke kunne konstatere at skiftende ideologiske posisjoner ga seg uttrykk i nye måter å ta historien i bruk på internt i ml-bevegelsen og SV. Det kan for eksempel tenkes at Alta-saken på starten av 1970-tallet førte til at ml-bevegelsen og SV anvendte historien på en bestemt måte ut fra politiske strategier som var ulik de man fant mot slutten av 1970-tallet. Grunnet empirien som lå til grunn for min analyse faller dette utenfor rammen av hva jeg får undersøkt.

Jeg er ikke interessert i å undersøke om ml-bevegelsen og SVs bruk av historie stemte eller ikke stemte med sporene fra fortiden. Jeg vil undersøke hvordan aktørene brukte historien som «orienteringsredskap». Jeg er dermed interessert i hva historien betydde for SV og ml-bevegelsen. Hvilke handlingsmuligheter la historien for de som brukte den? Ut fra dette perspektivet er det uinteressant om historien som ble brukt var uttrykk for «korrekt kunnskap» om fortiden eller om det var en form for «misbruk» av historien.³³

Om forestillingene og fortellingene hadde rot i en «faktisk fortid» er med andre ord ikke interessant i seg selv ut fra perspektivet som ligger til grunn for denne oppgaven. Isteden vil jeg fokusere på hva historiebruken sier om SV og ml-bevegelsens forestillinger om fortiden, som igjen kan kaste lys over SV og ml-bevegelsens selvforståelse, politisk posisjonering og politiske handlingsrom i samtiden og fremtiden. Det er imidlertid av interesse å undersøke hvorvidt ml-bevegelsen og SVs historiesyn sammenfalt eller brøt med det historiker Astri Andresen har kalt «datidens samekunnskap» forstått som «vitenskapsmenns historiske fortellinger og kultur- og samfunnsvitenskapelige analyser» på et gitt tidspunkt i historien.³⁴

Dette er relevant ettersom ml-bevegelsen og SV forholdt seg aktivt til samtidens historieskriving om samene. Hvordan forholdte de to aktørene seg til «datidens samekunnskap» og hva fortalte dette forholdet om de to aktørens politiske prosjekt? Jeg er interessert i å undersøke hvordan ml-bevegelsen og SVs syn på samenes fortid ble påvirket av et utvalg av «datidens samekunnskap» - utvalget er redegjort for under «Kilder.»

Jeg har gjennomgått kildene med et blikk for hvordan aktørene brukte i historien i form av analogier og fortellinger. Videre har jeg valgt å gruppere kildene tematisk etter hvilke tema, eller del av historiekulturen som ble iscenesatt i de ulike tekstenes historiebruk. Tekstene har så blitt

³³ Ryymin 2017 s.18

³⁴ Andresen 2014 s.408

delt inn i to overordnede kategorier, der den første kategorien er tekster som omhandler samiske historie og den andre arbeiderbevegelsens historie.

1.6 Oppgavens struktur

Kapittel 2 er en analyse ml-bevegelsens bruk av historie i debatten om samiske rettigheter. Her analyserer jeg ml-bevegelsens bruk av historie i et utvalg tidsskrift og *Klassekampen* opp mot AKP(ml)s to *Sameprogram* fra 1973 og 1980, samt et utvalg av «datidens samekunnskap». Til slutt sammenfatter jeg en fortelling ut fra ml-bevegelsens historiebruk.

I kapittel 3 analyserer jeg SVs historiebruken i den samme samfunnsdebatten, samtidig som jeg fortløpende sammenligner SVs historiebruk med ml-bevegelsens historiebruk, og et utvalg representanter for «datidens samekunnskap.» I tillegg vil jeg lene meg på Astri Andresens analyse av SVs fortellinger om samene i debatten rundt utformingen av den parlamentariske samepolitikken på 1960- og 1970 tallet. Mot slutten av kapittelet analyserer jeg SVs fortelling om samene opp mot ml-bevegelsens fortelling.

Kapittel 4 er en sammenfatning av funnene jeg hadde gjort, sett i lys av problemstillingen jeg presenterte i kapittel 1

2 ml-bevegelsens historiebruk

2.1 ml-bevegelsen

Den norske ml-bevegelsen er kort for marxismen-leninismen, betegnelsen (ml) i navnet til partiet AKP(ml) viser til den samme ideologiske retningen. Ml-bevegelsen tok, slik betegnelsen henspiller på, utgangspunkt i ideologien til Karl Marx og Vladimir Lenins politiske tenkning. Den norske «ml-bevegelsen» skilte seg fra en rekke andre marxist-leninistiske grupperinger, gjennom å anse Josef Stalin, og ikke minst Mao Zedong, som sentrale ideologer og de viktigste skikkelsene i utviklingen av marxismen-leninismen som ideologi. Den norske ml-bevegelsen var offisielt et søsterparti til Kinas Kommunistiske Parti, og anså Kina og Albania som ledende i den kommunistiske verdensbevegelsen, i motsetning til Sovjetunionen. Splittelsen i den kommunistiske verdensbevegelsen gikk tilbake til den 20. partikongressen til Sovjetunionen, der man fikk mane en internasjonalsplittelse etter Stalins død i 1956. Den maoistiske retningen av kommunismen fikk en oppblomstring i Vesten i forbindelse med den Kinesiske kulturrevolusjonen fra 1966 til 1969. Dette sammenfalt med et studentopprør og en fremvekst av «den nye venstresiden» i Vesten.³⁵

Betegnelsen «ml-bevegelsen» er i norsk sammenheng en samlebetegnelse på en rekke ulike organisasjoner og partier som Arbeidernes Kommunistparti (marxist-leninistene) (AKP(ml)), Rød Valgallianse (RV), Sosialistisk Ungdomsforbund (marxist-leninistene), og Marxist-leninistiske arbeids- og studentgruppe, og Norges Kommunistiske Studentforbund.³⁶ I tillegg hadde ml-bevegelsen en rekke tidsskrifter, forlaget Oktober, plateselskapet Mai og en partiavis som var knyttet til partiet AKP(ml) eller en av de andre organisasjonene.

Organisasjonene eksisterte på forskjellige tidspunkt og hadde en stor grad av overlapping hva medlemmer angikk. For enkelhets skyld er det derfor vanlig innen forskningslitteraturen å definere hele bevegelsen som «ml-bevegelsen». Dette var også et begrep som ble brukt av ml-ere og andre i deres samtid.³⁷ De eneste unntaket jeg gjør fra betegnelsen «ml-bevegelsen» er når jeg ser på prinsippprogrammene til partiet AKP(ml) og når jeg omtaler personer som presenterte seg som medlem av AKP(ml). Da bruker jeg i stedet betegnelsen «AKP(ml)».

³⁵ Istad 1992 s.5 Mork 1996 s.1

³⁶ Istad 1992, Mork 1996, Sjøli 2001

³⁷ Istad 1992, s.6

Man kan sette startskuddet for ml-bevegelsens historie i Norge til 1969, da en gruppe maoister brøt ut av Sosialistisk Folkeparti sitt Sosialistiske ungdomsforbund (SUF) og stiftet ungdomsforbundet SUF-ml. I 1973 hadde bevegelsen vokst grunnet medvinden de fikk under EEC-kampen. De var blitt sterk nok til å stifte sitt eget revolusjonære parti; Arbeiderenes Kommunistparti (marxist-leninistene), AKP(ml).³⁸

Historiker Anders Holsbø Istad, som har studerte politiske endringer i ml-bevegelsen frem til 1980, har hevdet at et definerende trekk ved ml-bevegelsens ideologi i den første perioden, 1969-71, var en avstand til resten av venstresiden. Istad tolket dette som et uttrykk for at den unge ml-bevegelsen ønsket å posisjonere seg tydelig i det politiske landskapet som et klart alternativ til andre partier på venstresiden. Bevegelsen opptrådte dermed svært dogmatisk i et forsøk på å fremstå som en samlet bevegelse med en enhetlig ideologi.³⁹ Hans Petter Sjøli gir et lignende inntrykk av ml-bevegelsens ideologiske utvikling de første årene. ML-bevegelsens studier av maoismen - marxismen-leninismen Mao Tsetungs tenkning var med på å forme bevegelsen i disse første årene. Marx, Lenin og Mao var navn som ble møtt med en viss grad av respekt og interesse i ulike politiske leirer på venstresiden gjennom 1960-tallet. SUF(ml) skilte seg her ut ved å omfavne Stalin. De stalinistiske trekkene, i kombinasjon med nitidige studier av Maos tekster og annen kommunistisk litteratur, dannet grunnlag for retningslinjer SUF(ml) trakk opp. Disse retningslinjene ble så fulgt til punkt og prikke av lokallagene/gruppen. Dette hindret meningsmotsetninger og pluralisme i den ferske ml-bevegelsen. Det bidro også til en ideologisk strømningjeforming av bevegelsen.⁴⁰

Ifølge Istad ønsket ml-bevegelsen å nærme seg eller søke kontakt med andre partier 1971-1974. Denne endringen skyldes ml-bevegelsens aktive deltagelse i EEC-kampen. Fordi bevegelsen nå forsøkte å treffe bredt, ble fokuset på «riktig teoretisk skolering» oppmyket.⁴¹

ML-bevegelsen skal i tiden 1974-1978 ifølge Istad, ha blitt preget av flere utviklingstrekk. Fra 1974 gjorde teorien om sosialimperialismen seg stadig mer gjeldende. Teorien gikk i grove trekk ut på at Sovjet hadde gjennomgått en kontrarevolusjon etter Stalins død. Med Nikita Khrusjtsjovs maktovertagelse hadde det sovjetiske kommunistpartiet blitt «kuppet» innenfra.

³⁸ Sjøli 2005 s. 17-18, 83

³⁹ Istad 1992 s.50 s.86-87

⁴⁰ Sjøli 2005 s.49-53

⁴¹ Istad 1992 s.86-87 s.178-181

Sovjet hadde dermed beveget seg vekk fra kommunismen og isteden blitt et «sosialfascistisk diktatur». Dermed ble Sovjet sett på som en imperialistisk trussel på lik linje med USA. Det vokste dermed frem en økende krigsparanoia hos ml-bevegelsen, der de fryktet en nært forestående invasjon fra Sovjetunionen.⁴² Som en reaksjon mot det som ble oppfattet som en høyredreining under EEC-kampen, fikk man et oppgjør med «høyreavvik» i partiet.⁴³ Fra 1975 hentet AKP(ml) også inspirasjon fra Maos oppgjør med «høyreavvik» i Kina. På samme måte hevdet Sjøli at ml-bevegelsen nå tok sitt eget oppgjør med høyreavvik fra den mer åpne perioden 1971 til 1974.⁴⁴

Fra 1976 havnet den internasjonale marxist-leninistiske bevegelsen i en krise. Dette hadde sammenheng med utviklingen i Sørøst-Asia og Kina. Med Maos død i 1976 måtte AKP(ml) ta stilling til hvordan man skulle forholde seg til maktovertagelsen i det kinesiske kommunistpartiet. Mao var den suverene ideologiske ledestjernen for den norske ml-bevegelsen. AKP(ml)s sentralkomite debatterte om man fortsatt skulle følge Kina med Deng Xiaopings maktovertagelse. Et annet alternativ var å støtte Enver Hoxa sitt regime i Albania, ofte kalt «kommunismens fyrtårn i Europa» i ml-kretser. I 1977 gikk Hoxa åpenlyst ut og kritiserte Maos «tre verdener» teori, der den første verden besto av de imperialistiske supermaktene Sovjetunionen og USA, den andre verden av små og mellomstore imperialistiske land i en slags mellomposisjon og den siste gruppen av land i «den tredje verden» besto av 77 fattige land, deriblant Kina. Disse landene skulle utgjøre hovedkraften i kampen mot imperialismen og den verdensomspennende revolusjonen. Hoxas kritikk mot denne teorien førte til en splittelse mellom Kina og Albania. I 1978 fattet sentralkomiteen i AKP(ml) et vedtak om at det hadde foregått en «kontrarevolusjon» i Albania. Albania var dermed ut av varmen, mens Kina sto igjen som den norske ml-bevegelsens allierte. «Tre verdener teorien» ble fra 1978 en helt essensiell del av AKP(ml)s verdensanskuelse.⁴⁵

Ifølge Istad gikk AKP(ml) fra 1978 inn i en krise som hadde sammenheng med Maos død, som fjernet mye av det ideologiske fundamentet for ml-bevegelsen, i tillegg til å skape splittelse internasjonalt. I partiet AKP(ml) fikk man en økt misnøye mot organisasjonskulturen med en økt avstand mellom de som styrte partiet i «sentralkomiteen» og større deler av medlemsmassen. Partiet slet også med å rekruttere nye ungdomskull, samtidig som mange i de første kullene av

⁴² Istad 1992 s.126

⁴³ Sjøli 2005 s.102-103

⁴⁴ Sjøli 2005 s.106

⁴⁵ Sjøli 2005 s.136-140

medlemmer født mellom 1945-1951 befant seg i 30-årene og sto i et veiskille der man måtte velge mellom karriere og familie, eller det stadig mer krevende partiarbeidet i AKP(ml). På landsmøtet i 1980 førte derfor disse krisene til en ideologisk krise i den norske ml-bevegelsen.⁴⁶

I dette kapittelet skal jeg undersøke hvordan ml-bevegelsens tok historien i bruk i kampen for samiske rettigheter, hvilke analogier og fortellinger brukte ml-bevegelsen, og hva forteller denne bruken av historie om ml-bevegelsens historiesyn? Hovedvekten av kilder som blir gjennomgått i dette kapittelet, sammenfalt i tid med ml-bevegelsens ideologiske krise og sammenbrudd fra 1978 til 1980.

2.2 Samisk historie

2.2.1 AKP(ml)s prinsipprogram

Allerede i det første *prinsipprogrammet* fra 1973, vedtatt på det første landsmøte til det nystiftete partiet AKP(ml), fant man et eget sameprogram. Essensen i sameprogrammet var å argumentere for at samene hadde det samme behovet som det norske folk for øvrig, av en sosialistisk revolusjon ledet av AKP(ml). Bare gjennom en slik revolusjon kunne det samiske folk oppnå «sjølråderett», definert som full «nasjonal og sosial» frigjøring. Dette synspunktet ble underbygget ved å ta historien i bruk:

I mange hundre år har den norske staten og embetsverket hans underkua samane i Noreg. Det er den samme staten som har underkua det norske folket. Med vald har norske og utenlandske kapitalistar rana til seg naturrikdomane frå samefolket, og resultatet av deira slit og arbeid.⁴⁷

Analysen bar preg av et klassisk marxistisk historiesyn. Samene hadde en lang og voldelig historie, som skyldtes den imperialistiske og kapitalistiske utbyttingen den norske staten i allianse med utenlandske kapitalkrefter hadde utsatt samene for i århundrer. Det norske og samiske folk ble så knyttet sammen. Dette skjedde ikke gjennom å tilegne det norske og det samiske folk samme historie, men gjennom å vise at produksjonsforholdene det norske og det samiske folk levde under var de samme. Prosessene som drev samfunnsutviklingen eller historien fremover var derfor lik, noe som knyttet de to folkene sammen i et slags skjebnefellesskap, ettersom klassefienden som hindret frigjøring var den samme.

⁴⁶ Istad 1992 s.178

⁴⁷ Program og vedtekter 1973 s.77

Opgåva for den sosialistiske revolusjonen er å gjera slutt på den skamlege underkuinga og utbyttinga av samefolket. Vi er no inne i ein tidbolk då monopolkapitalen og den norske staten går til det endelege åtaket på det samiske folket for å viska det bort fullstendig, økonomisk, kulturelt, språkleg og politisk. Dette er ei ulukke både for det samiske og det norske folket. Dei to folka er underkua av den same monopolkapitalen, imperialismen og staten. Det er difor naudsynt at dei to folka våre sameinar kreftene sine til striden mot fienden vi har saman.⁴⁸

I siste delen av dette avsnittet hvor AKP(ml) vendte tilbake til et samtidsperspektiv, så man at de mange hundre årene med voldelig utbytting som samene hadde blitt utsatt for ikke hadde avtatt. Tvert imot var situasjonen i 1973 mer kritisk for samene enn den hadde vært gjennom hele deres lange historie som offer for den norske stats undertrykking. At situasjonen var verre for samene nå enn i for eksempel 1852, skyldes at kapitalismen som produksjonsform hadde beveget seg inn i sitt endelige utviklingssteg «imperialismen», som Lenin beskrev som:

[...] kapitalismen på det utviklingssteget då monopola og finanskapitalen har fått herredømet, då kapitaleksporten har fått mykkje meir å seia, då dei internasjonale trustane har byrja dela verda mellom seg, og dei største kapitalistiske landa er ferdig med å dela alle landområder i verda mellom seg.⁴⁹

Situasjonen for samene som nasjon var med andre ord svært kritisk. Den norske stat var i ferd med å fullbyrde den lange historiske prosessen med å utslette den samiske nasjonen. Dette ble gjort med å gå løs på de fire kjennetegnene til en nasjon, slik nasjoner ble definert av Stalin i artikkelen «Marxismen og det nasjonale spørsmål» fra 1913: «Nasjonen er et historisk oppstått stabilt felleskap mellom mennesker basert på fire grunnleggende kjennetegn: felles kultur, felles språk, felles territorium, fellestrekk i økonomisk utvikling og psykisk egenart som kommer til uttrykk i de spesifikke særegenheter hos den nasjonale kulturen.»⁵⁰

Stilt ovenfor denne situasjonen, der en lang historisk prosess hadde nådd et foreløpig klimaks, skisserte ml-bevegelsen opp en løsning som kunne redde den samiske nasjonen fra undergang: «AKP(ml) meiner det fyrst er gjennom ein sosialistisk revolusjon at det samiske folket kan oppnå full økonomisk og politisk fridom. Men ikkje under noko vilkår vil vi gå inn for å tvinge det demokratiske proletardiktaturet på det samiske folk med makt.»⁵¹

AKP(ml) var tvetydig i *Sameprogrammet*. Rent prinsipielt måtte samene selv avgjøre om de ville være med i den nye sosialistiske staten eller ikke, etter at revolusjonen var fullbyrdet. AKP(ml)

⁴⁸ Program og vedtekter 1973 s.77

⁴⁹ Program og vedtekter 1973 s.13

⁵⁰ «Nasjon-Nasjonalstat» *Samid-hilat* 1979 (nr.1) s.10

⁵¹ Program og vedtekter 1973 s.77-78

ville støtte samene uansett. Likevel skinte det gjennom at samene var tjent med å bli værende innenfor den nye sosialistiske staten som skulle komme, ettersom dette var samenes beste sjanse til å overleve som nasjon. Bak denne analysen fant man også en mer klassisk klasseanalyse, som knyttet samene sammen med det norske folk: «Like viktig er det å reise striden mot at den samiske arbeidaren er underkua som arbeidar, at den samiske kvinne er underkua som kvinne, osv. Denne luten av strid vil i stor mon vera den samme for det samiske folket som den klassekampen det norske folket fører.»

Det var bare en liten del av Sameprogrammet der AKP(ml) tok historien i bruk. I likhet med andre aktører som argumenterte for samenes sak på 1970-tallet, handlet det om å vise at samene hadde hatt en vanskelig historie som ga dem spesielle rettigheter og legitime krav i samtiden. På et punkt skilte AKP(ml) seg imidlertid ut fra andre aktører som SV. Gjennom sitt marxistiske historiesyn, knyttet ml-bevegelsen samene og nordmennenes kamp sammen på en helt annen måte enn det man fant uttrykk for i SVs kildemateriale (se kapittel 3). Samenes tragiske historie og situasjon i samtiden ble dermed en måte for AKP(ml) å legitimere sitt politiske prosjekt på. Klassekampen som skulle lede til revolusjon og proletariatets diktatur var dermed ikke bare nødvendig for å frigjøre det norske folk. Det handlet nå også om å frigjøre et folk som grunnet sin tragiske historie, ikke var sterk nok til å ta opp den revolusjonære kampen alene.

Revolusjonen var derfor nødvendig for å frigjøre to folk, ikke bare ett. Samenes historie hadde ledet frem til et punkt i 1973 hvor det handlet om overlevelsen til et helt folk. Det var vanskelig å argumentere for at det norske folk sto ovenfor den samme situasjonen i 1973, men samene gjorde det. Samenes historie ble dermed en måte å belyse hvor viktig ml-bevegelsens politiske prosjekt var. Fra et rent politisk-strategisk ståsted er det lett å se for seg at samens situasjon i Norge ut fra ml-bevegelsens ståsted, kan ha fremstått som en svært gunstig sak å gå inn i for å ytterligere legitimere nødvendigheten av en kommunistisk revolusjon i Norge anno 1973. Dette utelukket selvsagt ikke at ml-bevegelsen også kan ha hatt et ektefølt engasjement for samenes sak.

Sameprogrammet i ml-bevegelsens første prinsippprogram er interessant sett i lys av ml-bevegelsens distinkte nasjonsforståelse. Som tidligere nevnt gjennomgikk i ml-bevegelsen, i det minste i retorikken, en «nasjonal vending» under EEC-kampen.⁵² Ml-bevegelsens vending i en mer nasjonalistisk retning handlet om en sammenkobling mellom «nasjonene» og «arbeiderklassen». Det ble satt likhetstegn mellom nasjonen og arbeiderklassen, i den forstand at

⁵² Zubillaga 2007

nasjonens interesser sammenfalt med arbeiderklassens interesser. Dermed ble arbeiderklassen sett på som forsvarere av nasjonen. Den trusselen som en vesttysk dominert union utgjorde, førte til at ml-bevegelsen oppfattet nasjonalisme som et uttrykk for nasjonale frigjøringskrav og dermed anti-imperialistisk. Denne forståelsen ble underbygget historisk med henvisninger til det norske folks kamp mot den tyske okkupasjonsmakten under krigen.⁵³

I Sameprogrammet fra 1973, fant man uttrykk for at den norske staten undertrykket to nasjoner, som hadde felles interesse av å frigjøre seg. Sammenkoblingen ble underbygget gjennom en analyse av nasjonenes klassekarakter. Den samiske arbeider var undertrykket som arbeider, på samme måte som den norske. Ettersom «arbeiderklassen» ble ansett som det bærende elementet i nasjonen, ble det en kamp om nasjonal frigjøring, der de to nasjonene hadde felles interesse av å forenes i kampen mot en felles fiende, borgerskapets imperialistiske undertrykking.

AKP(ml)s kamp for samene må forstås innenfor en nasjonal ramme. Den anti-imperialistiske kampen som urbefolkninger verden over ble knyttet opp til, skjedde parallelt med en økt bevissthet rundt samenes stilling i Norge.⁵⁴ Men samene i Norge befant seg innenfor den norske nasjonalstaten. Man må derfor være seg bevisst ml-bevegelsens distinkte nasjonsforståelse, for å forstå dens fokus på forholdet mellom den norske og samiske nasjonen.

I AKP(ml)s prinsippprogram vedtatt på det 3. landsmøte i 1980, fant man også et eget sameprogram. Dette programmet gikk mer historisk til verks enn det første. Under den talende overskriften «Historia, situasjonen i dag», ble det enkelt og greit slått fast at samene utgjorde «urbefolkningen i hele Skandinavia og på Kolahalvøya.» Dette ble så underbygget ved å vise til samenes historie der samene var enerådende frem til innvandring fra norsk side startet og samene ble presset ut fra enkelte av sine opprinnelige områder.⁵⁵

MI-bevegelsens bruk av historie for å argumentere for samiske rettigheter skilte seg ikke ut, men var snarere svært tidstypisk for hvordan ulike politiske aktører brukte samenes historie i sin politiske argumentasjon i Alta-saken. Astri Andresen (2017) viste til hvordan begrepet «urfolk» som en beskrivelse av samenes folkerettslige stauts, kom i alminnelig bruk blant myndigheter og samene selv i tiden rundt Alta-saken. Lignende begrepsbruk hadde imidlertid eldre røtter i norsk politikkutforming. På 1950 og 1960-tallet hadde henholdsvis Reindriftskomiteen og Samekomiteen nedsatt av Stortinget, brukt begreper som «urgammel bruk» og «alders tiders

⁵³ Zubillaga 2007 s.91-95

⁵⁴ Gjessing 1973 s.24-34

⁵⁵ Prinsippprogram 1980 s.126

bruk».⁵⁶ AKP(ml)s begrepsbruk fulgte dermed begrepsbruken til Stortingskomiteene. I AKP(ml)s prinsippprogram fra 1973 fant man begreper som «hevdvunne og urgamle samiske område»,⁵⁷ mens man i 1980 fant «urfolk» som det foretrukne begrepet for å beskrive samenes rettslige status.

Uavhengig av skiftende begrepsbruk argumenterte AKP(ml) på samme måte som flere andre aktører innen samisk politikkutforming. Som kapittelittelen til Andresen henspilte på, handlet det om «Å bruke fortiden til å reise seg som folk».⁵⁸ Samenes historie ble gjort relevant i kraft av de konkrete rettighetene den ga samene i samtiden. Her handlet det om innvandringsteori, der samene hadde en særegen status i kraft av en distinkt historie som skilte dem av fra majoritetsbefolkningen og andre etniske minoriteter i Nord-Norge. Målet for AKP(ml) og for eksempel Samekomiteen eller Reindriftslovkomiteen var selvsagt ulike, men selve bruken av historie gjennom en bestemt begrepsbruk var lik, selv om de politiske implikasjonene den ga var ulike.

Man fant ellers en høy grad av kontinuitet mellom AKP(ml)s Sameprogrammet fra 1973 og Sameprogrammet fra 1980. Den viktigste forskjellen var at AKP(ml) i 1980 gikk mer historisk til verks for å underbygge sin påstand om at borgerskapets imperialistiske og kapitalistiske stat var i ferd med å utslette den samiske nasjonen, og at bare en revolusjon kunne redde samene.

AKP(ml) gikk litt lengre i å foreslå at samene kunne gjenoppstå i sitt historiske kjerneområdet som en samlet nasjon der hele Sameland med deler av Russland, Finland, Sverige og Norge igjen skulle bli samenes land. Dette så imidlertid mørkt ut med tanke på at Sovjet fra etter Stalins død i 1956, hadde beveget seg i sosialfascistisk retning. I 1980 sto samene ovenfor en situasjon hvor veien til en nasjonal og sosial frigjøring, kunne risikere å måtte gå gjennom en væpnet kamp mot den Sovjetiske okkupasjonsmakten.⁵⁹

Samenes fare for å bli utryddet som nasjon i 1980, ble underbygget historisk. Samene utgjorde en gang i en uspesifisert fortid en stolt nasjon som strakte seg over ett stort landområdet. Da den samiske nasjonen ble underlagt fremmede stater, skjedde det på et punkt i historien hvor samene ikke hadde utviklet en stat. Dette hang sammen med at samenes økonomiske system var organisert i «siidaer», et politisk og økonomisk system med kollektiv eiendomsrett til naturressursene.

⁵⁶ Andresen 2017 s.123

⁵⁷ Program og vedtekter 1973 s.79

⁵⁸ Andresen 2017 s.122

⁵⁹ Prinsippprogram 1980 s.129

Sameprogrammets beskrivelse av «Siida-samfunnet» ga leseren assosiasjoner til en form for «ur-kommunisme» uten at dette begrepet ble brukt i teksten. Teksten la også opp til at forklaringen på koloniseringen av Sameland skyldes de to forskjellige produksjonsstadiene Sameland og de omkringliggende statene befant seg på, uten at dette ble skrevet ut i teksten. Koloniseringen av samene hadde pågått lenge med plyndringstokter og innvandring. Grensetraktatene fra 1751 og 1826 markerte likevel et skille i denne prosessen, ettersom grensetraktatene: «[...] splitta den samiske nasjon i fire og la Sameland formelt under seg.»⁶⁰

Den formelle konisering av Sameland var ikke en tilfeldig historisk prosess med uheldige bivirkninger for den samiske befolkningen, men en langvarig bevisst politikk med et utalt mål om å utslette Sameland:

Undergravinga av den samiske økonomien, undertrykkinga av det samiske språket og den samiske kulturen har hindra den samiske nasjonen i å utvikle seg fritt. Målsettinga til de fire imperialistiske statene Norge, Sverige, Finland og Sovjet er å assimilere den samiske nasjonen for å fritt tilrane seg naturressursene i de samiske områdene.⁶¹

Målsetningen til de fire kapitalistiske statene i 1980 satte politikken de hadde ført de siste par hundreårene inn i en større kontekst. For å tilrane seg naturressursene hadde omkringliggende stater gradvis svekket den samiske nasjonen, slik at motstand fra samenes side ble umulig. Det var i dette lyset man måtte se traktatene fra 1751 og 1826. Ved å gå løs på samenes økonomi ville resten av de bærende elementene i nasjonen også forvitte og samene dermed være sjanseløse ovenfor en assimileringpolitikk.

2.2.2 Samene = en nasjon

I tidsskriftet *Røde Fane* nr.6 1977 Tema: *samene Tidsskrift for kommunistisk teori og debatt*, fant man en artikkel med tittelen «Samene og kampen for nasjonal frigjøring og revolusjon». Som undertittelen på tidsskriftet antydte, var dette et tidsskrift ment til internt bruk, der innholdet var teoretisk og rettet seg mot en målgruppe av allerede innvidde ml-ere. Artikkelen omhandlet marxist-leninisters holdning til det «nasjonale spørsmålet», som i denne sammenhengen var relevant for å analysere samenes situasjon i Norge. Den bærende nasjonalismeteorikeren for

⁶⁰ Prinsippprogram 1980 s.127

⁶¹ Prinsippprogram 1980 s.127

ml-bevegelsen her var Josef Stalin. Artikkelen gjennomgikk så samenes historie, for å vise hvordan samene oppfylte Stalins kriterier for en nasjon.

AKP(ml) la til grunn Stalins definisjon av en nasjon fra artikkelen «Marxisme og det nasjonale spørsmålet» (1913): «En nasjon er et historisk oppstått, stabilt samfunn av mennesker, forma på grunnlag av felles språk, territorium, økonomisk liv og psykisk egenart uttrykket i en felles kultur.»⁶² Videre skrev Stalin at: «Det er tilstrekkelig at et eneste av disse kjennetegnene mangler, og nasjonene opphører å være en nasjon». Fokuset ble rettet mot å vise hvordan den Samiske nasjonen var «historisk oppstått» med alle de fire kjennetegnene.

For å underbygge at samenes «nasjon» var historisk oppstått argumenterte artikkelen for at samene utgjorde «urbefolkningen» i nord-Skandinavia. Dette kunne man slå fast på bakgrunn av en rekke skriftlige kilder som strakk seg tilbake til ca. år 100. Her fant man beretninger fra den romerske historieskriveren Tacitus, en rekke norrøne kilder som de islandske sagaene og den norske høvdingen Ottars beretning. Koloniseringen av samiske områder fra norske områder strakk seg tilbake til Norrøn tid på 300-tallet en gang. Ryger og Horder fra Vestlandet fordrev deler av den halvnomadiske samiske befolkningen.

Samene levde under ur kommunistiske produksjons og samfunnsforhold på denne tida. Innvandrerne kom fra ulike småriker med skarp klassesdeling, under slavesamfunnets produksjons og samfunnsforhold. Det betyr at innvandrerne var leda av et aristokrati som støtta seg på organisert våpenmakt.⁶³

I og med at kolonisatorene befant seg på et annet utviklingsstadium i den historiske materialismens skjema, utgjorde disse småstatene en stor trussel. Slavesamfunn var i stand til å utvikle en form for «primitive statsdannelser og dermed organisert voldsmakt som gjorde dem til farlige fiender for samene som levde i ur felleskap uten statsdannelser og organisert voldsmakt.»⁶⁴ Dette nye innvandreraristokratiet underla seg og plyndret så samenes områder gjennom hele vikingtiden. Ut fra den nærmest innebygde naturloven i den marxistiske historieforståelsen skulle man tro at den samiske nasjonen ville blitt utslettet, men artikkelen viste hvordan samene gjennom motstandskamp og standhaftighet klarte å motsette seg okkupasjonsmakten. Selv om denne utviklingen holdt frem, skulle det ta flere hundre år før den

⁶² I.H. 1977 «Samene – kampen for nasjonal frigjøring og revolusjon». *Røde Fane* årgang 6 (nr.6) s.8

⁶³ I.H. 1977 «Samene – kampen for nasjonal frigjøring og revolusjon». *Røde Fane* årgang 6 (nr.6) s.11

⁶⁴ I.H. 1977 «Samene – kampen for nasjonal frigjøring og revolusjon». *Røde Fane* årgang 6. (nr.6) s.11

norske befolkningen utgjorde et flertall i Finnmark. I 1805 var nordmenn fremdeles i mindretall med knappe 1590 bosettere i de samiske områdene.⁶⁵

Artikkelen vente så blikk bakover i historien. Innføringen av eneveldet på 1600-tallet og fremveksten av det dansk/norske kongeriket medførte en statsbeskyttet handelskapitalisme. Dette økte plyndringer og førte til at mer land ble kolonisert i Sameland. Prisfall og en økt skattebyrde tvang samene fra å drive med villrein over til tamrein som hovednæring. De samene som ikke klarte dette ble tvunget til å slå seg ned ved kysten, der de drev med fiske og jordbruk. Dette var noe av bakgrunnen for «Lappekodisillen», som ble innført i 1751. Lappekodisillen var en grensetraktat, som ml-bevegelsen anså som startskuddet for den formelle koloniseringen av Sameland.⁶⁶

1800-tallet representerte tidspunktet for et gjennombrudd for den norske kapitalismen. Økt gruvedrift i Finnmark truet reindriften. De økonomiske og sosiale kårerne for samene ble dårligere. For å sløve ned samene av profittthensyn, ble det også importert store mengder brennevin. Som en respons på de forverrete levekårene, fikk man fremveksten av den religiøse vekkelsesbevegelsen Læstadianisme.

For å illustrer motstanden mot kapitalismen på 1800-tallet, trakk artikkelforfatteren frem to hendelser. Det første var Kautokeino-opprøret i 1852. Opprøret ble forstått som et opprør «mot de elendige levekåra, brennevinshandelen og alt det som fulgte med denne.» Denne hendelsen ble brutalt slått ned av den norske voldsmakten. Det andre eksempelet på motstand var angrepet på hvalfangststasjonen Mehamn i 1903, der 1500 Finnmarksfiskere angrep hvalfangststasjonen i Mehamn og jevnet den med jorden: «Det var både samiske og norske arbeidsfolk som sto skulder ved skulder i denne kampen.»⁶⁷

Fram mot 1905 la det norske borgerskapet til rette for en norsk sjåvinisme som skulle være med på å legitimere imperialistiske fremstøt mot samenes områder. Ved løsrivelsen fra Sverige i 1905 var denne sjåvinismen blitt verre enn noen gang tidligere. Det var nå blitt innført en lov om at bare norskspråklige kunne kjøpe land i Finnmark. Dette var blant annet et tema i Karlstad-

⁶⁵I.H. 1977 «Samene – kampen for nasjonal frigjøring og revolusjon». *Røde Fane* årgang 6. (nr.6) s.12

⁶⁶I.H. 1977 «Samene – kampen for nasjonal frigjøring og revolusjon». *Røde Fane* årgang 6. (nr.6) s.12

⁶⁷I.H. 1977 «Samene – kampen for nasjonal frigjøring og revolusjon». *Røde Fane* årgang 6. (nr.6) s.13

forhandlingene, «der den såkalte «lappetrafikken» som forhindre ei effektiv kolonisering av de nordlige områdene som kunne demme opp for faren fra øst», ble et tema.⁶⁸

Poenget med denne fremstillingen av samisk historie var å vise at samene hadde blitt utsatt for en hensynsløs imperialistisk kolonisering av omkringliggende makter siden 300-tallet og frem til 1977, da undertrykkningen fremdeles pågikk. Lappekodisillen, Kautokeinoopprøret og angrepet på Mehamn, hadde en tosidig funksjon i artikkelen. De skulle illustrere statens brutale fremferd i Sameland, men også vise samisk motstand mot den norske staten. Som vi skal se seinere i dette kapittelet, var disse hendelsene gjengangere i ml-bevegelsens historiebruk. I denne sammenhengen er det nok å merke seg at hendelsene ble løftet frem for å vise hvor standhaftig den samiske motstandskampen var.

Etter denne historiske fremstillingen av norsk imperialisme og samisk nasjonal motstandskamp, ble blikket rettet mot Stalins fire kjennetegn for en nasjon. Samene hadde mot alle odds klart å oppfylle alle de fire kjennetegnende til tross for den brutale historien den samiske nasjonen hadde vokst frem under. I 1977 hadde samene en *felles økonomi*. Denne økonomien sentrerte seg rundt reindriften, som fremdeles spilte en viktig rolle. Denne særegne økonomien hadde vokst frem historisk og var unik for samene, ettersom de var det første folket som i stor skala hadde klart å temme rein. Samene hadde tidligere også hatt et velutviklet handelsnettverk, som besto til langt inn på 1900-tallet. At økonomien i 1977 framsto som underutviklet var symptomatisk for samene, ettersom de hadde blitt utsatt for «langvarig kolonialisme og underkuing». Men likevel var altså reindriftnæringen nok til at samene hadde en felles økonomi i 1977.⁶⁹

Samene hadde også *eget territorium*. Historisk hadde samene hatt et eget territorium, selv om det etter hvert ble delt opp av «fire kapitalistiske stater». I 1977 var samene fremdeles i flertallet i kjerneområdene. Mer konkret ble de «samiske kjerneområdene» definert som «Store deler av Finnmark fylke», og det til tross for at det i 1977 var okkupert av fremmede makter. Videre hadde samene *en felles kultur* med tusenvis av år gamle røtter, som ga seg uttrykk i blant annet kunst, musikk, dans og en egen fortellertradisjon. Det latet til at dette aspektet ved den samiske nasjonen var helt ukontroversielt å påpeke, der til og med «borgerskapet innrømmer at det finnes en slik tradisjon.»⁷⁰

⁶⁸ I.H. 1977 «Samene – kampen for nasjonal frigjøring og revolusjon». Røde Fane årgang 6. (nr.6) s.14

⁶⁹ I.H. 1978 «Samene – kampen for nasjonal frigjøring og revolusjon». Røde Fane årgang 6. (nr.6) s.15

⁷⁰ I.H. 1977 «Samene – kampen for nasjonal frigjøring og revolusjon». Røde Fane årgang 6. (nr.6) s.15

Det siste kriteriet for å oppfylle Stalins definisjon for en nasjon var *felles språk*. I artikkelen brukte forfatteren en del plass på å argumentere for at samene faktisk hadde et språk, ettersom det gikk frem av teksten at mange var uenig i dette:

Mot den oppfatning at det finnes et eget samisk språk er det noen som hevder det vulgærfilosofiske argumentet at det egentlig ikke er ett men «mange» same språk. Dette argumentet er basert på at f.eks. nord- samer og sør-samer har vanskelig for å forstå hverandre. Dette er imidlertid ikke noe argument mot at det finnes et samisk språk som i struktur, ordtilfang og konstruksjon utgjøre en enhet.⁷¹

I.H var her tydelig defensiv, ettersom påstanden om at samene kun hadde ett språk var kontroversielt. Særlig om man krevde at alle samer skulle forstå hverandre for å anse de ulike dialektene som ett språk. I boken *Samefolket i historien* av historiker Einhart Lorenz (1981), ble det vist til ulike definisjoner av samiske dialekter. Den vanligste inndelingen var å skille mellom tre hoved dialekter; sør-, nord -og øst-samisk. Andre opererte med hele 50 ulike dialekter, alt ettersom hvordan man definerte det. Dialektene hadde imidlertid skilt seg kraftig fra hverandre gjennom tidens løp: «Selv om nordsamisk (sentralsamisk brukes av de fleste samer), så har det dog oppstått store språkproblemer. Nordsamisk og sørsamisk ligger så langt fra hverandre at samene fra Finnmark ikke forstår sørsamenes språk og omvendt.»⁷²

I.H rettet seg her som nevnt mot en gruppe av allerede innvidde ml-ere, noe også den videre argumentasjonen for at samene hadde ett og ikke flere språk bar preg av det. I Kina hadde folk hatt problemer med å forstå hverandre, for eksempel folk fra nord- og sør-Kina, men likevel ble kinesisk oppfattet som et språk.⁷³ Å sammenligne kinesiske dialektforskjeller med samiske forskjeller, var selvsagt ikke en uventet sammenligning fra en maoistisk artikkelforfatter, men sammenligningen var nok også tiltenkt å minne leserne på at Mao hadde løst den historiske utfordringen det nasjonale spørsmålet hadde bydd på i Kina.⁷⁴ De norske maoistene var derfor væpnet med det riktige teoretiske rammeverket til å forstå og hjelpe de norske samene til å oppnå full nasjonal og sosial frigjøring.

Etter gjennomgangen av «noen viktige historiske fakta» konkluderte I.H, med at samene oppfylte alle kriteriene som Stalin stilte i sin artikkel. Gjennom en analyse av samenes historie, med fokus på hvordan den samiske nasjonen hadde vokst frem historisk, ble det konkludert med at samene oppfylte samtlige kriterier. Imperialismen og kolonialismen som samene historisk

⁷¹ I.H. 1977 «Samene – kampen for nasjonal frigjøring og revolusjon». *Røde Fane* årgang 6. (nr.6) s.s.16

⁷² Lorenz 1981 s.20

⁷³ I.H. 1978 «Samene – kampen for nasjonal frigjøring og revolusjon». *Røde Fane* årgang 6. (nr.6) s.16

⁷⁴ 1978 «Sosialisme betyr frigjøring for nasjonale minoriteter» *Samid-hilat* 1978 (nr2) s.26-28

hadde blitt utsatt for, hadde imidlertid ført til at de i 1977, utgjorde en nasjon som hadde blitt «forkrøpla i utviklinga si». Likevel hadde samene i 1977 krav på «nasjonal sjølråderett», ettersom samene utgjorde en nasjon.

Artikkelen i *Røde Fane* var på vel 30 sider, og kan leses som et uttrykk for at AKP(ml) deltok som en aktør i samisk historieskriving, selv om målgruppen ikke var academia eller den opplyste allmenheten, men snarere allerede svorne ml-ere. Artikkelen lente seg dermed naturlig nok på eksisterende litteratur om samenes historie fra samtiden. Man fant ikke en fullstendig litteraturliste, men det ble referert underveis til sekundærlitteratur som etnologen Gutorm Gjessing sin bok *Norge i Sameland* fra 1973 og Israel Ruong sin tekst *Samerna* fra 1975. For å underbygge påstanden om samenes vanskelige situasjon i Sovjet ble det henvist til boken *Samerna ett folk i fyra lande* av L. Svonni fra 1974. Den boken som helt åpenbart i størst grad sammenfalt med I.H sin artikkel, glimret imidlertid med sitt fravær i litteraturhenvisningene.

Sosiolog Per Otnes sin bok *Den samiske nasjon* fra 1970 hadde påfallende likheter med artikkelen fra *Røde Fane*. Otnes tok i likhet med *Røde Fane*, utgangspunkt i Stalins nasjonalismeteorier. Otnes viste, i likhet med ml-bevegelsen, hvordan den samiske nasjonen hadde vokst frem historisk og hvordan samene i 1970 fremdeles utgjorde en nasjon etter disse fire kjennetegnene:

Samene må sjølsagt også betraktes som et nasjonalt fellesskap etter disse kjennetegna. Felles området og kultur har de alltid hatt. Språket er også felles, sjøl om det skiller seg i 3 – 4 ulike dialekter. Det økonomiske fellesskap har kanskje ikke vært så sterkt. Noe nasjonalt borgerskap har aldri vært godt utvikla. Vi finner likevel en viss likhet i næringsstruktur. Men langt viktigere er det økonomiske fellesskapet som består i å ha vært offer for samme økonomiske system – imperialismens system. Dette fellesskap i og til tross for undertrykkelsen er kanskje det sterkeste grunnlaget for samisk nasjonalt samhold.⁷⁵

I likhet med artikkelen fra *Røde Fane* tolket Otnes samisk historie på en bestemt måte, der målet var å få Stalins kriterier til å passe den historiske fremveksten av den samiske nasjonen i Norge. Der de historiske og samtidige prosessene ikke passet med annen etablert forskning på området, omdefinerte man ganske enkelt de faktiske forholdene slik at de passet bedre med Stalins nasjonalisme teori. Om terrenget ikke passet med kartet, handlet dette om definisjons eller tolkningsproblemer. Siden Stalins teori krevde at alle de fire kriteriene måtte være oppfylt samtidig, kunne man ikke godta at dialektforskjellene var såpass store at de ikke utgjorde et

⁷⁵ Otnes 1970 s.59

språk på en meningsfull måte fra et lingvistisk ståsted. Det andre kalte språk, kalte Otnes og *Røde Fane* helt enkelt for dialekter.

Man fant imidlertid også en forskjell i Otnes og I.Hs fremstilling. I.H holdt fast ved at samene hadde en felles økonomi, selv om det gamle handelsnettverket var blitt ødelagt av den dansk/norske statsmakten, var den samiske reindriften fremdeles helt sentral for samene. Det ble riktignok ikke opplyst hvor stor prosentandel av den samiske befolkningen som i 1977 livnærte seg av reindrift, men i boken *Samisk fortid, nåtid og fremtid* av Reidar Hirsti (1980), ble det antatt at om lag 2000 norske samer, knappe 10% av den samiske befolkningen i Norge, levde av reindrift i 1980. Hirsti hevdet videre at hovednæringen for de fleste samer de siste hundreårene hadde vært fiske og jordbruk.⁷⁶ MI-bevegelsen fastholdt likevel at reindriften utgjorde en «felles økonomi» for den samiske befolkningen. Leseren fikk imidlertid sparsomt med opplysninger om hvordan en såpass marginal næring kunne danne grunnlaget for en felles økonomi for et helt folk. Det kan nok derfor tenkes at I.H mente at den symbolske betydningen av reindriften var viktig for samenes nasjonsfølelse. Eventuelt at reindriften historisk hadde spilt en såpass sentral rolle, at det faktum at man fant en rest av denne en gang så sentrale næringen var nok til at reindriften kunne anses å fremdeles utgjøre en felles økonomi i 1977.

Å hevde at reindriften var viktig for samenes kultur var på ingen måte en kontroversiell påstand. I Hirstis bok kun man for eksempel lese at reindriften til tross for sin beskjedene størrelse: «betyr [reindriften] ganske mye i samisk sammenheng. De har en sterk forankring i et yrke med samisk tradisjon og prestisje, og så lenge vi har en samisk reindrift, er det lettere å bevare det samiske språket og mange av de samiske kulturelementer.»⁷⁷

At reindriften hadde en nasjonsbevarende rolle var med andre ord en påstand som, ml-bevegelsen fant dekning for i «datidens samekunnskap», men å gå et skritt videre å hevde at reindriftnæringen utgjorde en «felles økonomi», var en langt mer radikal påstand.

Otnes hadde derimot en litt annen tilnærming til hva som utgjorde samenes «felles økonomi». Det virket som om Otnes hevdet at nettopp det at samene ikke hadde en «felles økonomi» var det sentrale kjennetegnet på den felles økonomien: «Men langt viktigere er det økonomiske felleskapet som består i å ha vært offer for samme økonomiske system – imperialismens system.»⁷⁸ Nettopp det at samene ikke oppfylte ett av kriteriene i Stalins definisjon av en nasjon,

⁷⁶ Hirsti 1980 s.50

⁷⁷ Hirsti 1980 s.50

⁷⁸ Otnes 1970 s.59

var altså det som knyttet dem sterkest sammen: «Dette felleskap i og til tross for undertrykkelsen er kanskje det sterkeste grunnlaget for samisk nasjonalt samhold.» Otnes hadde dermed en mindre ortodoks tolkning av Stalins artikkel enn *Røde Fane*. Alle kriteriene måtte ikke være på plass, slik Stalin hevdet. Det at ett kriteriet manglet var til og med helt definerende for samholdet til den samiske nasjonen. Denne omtolkningen av Stalin tillot ikke ml-bevegelsen seg. De fremsto dermed i denne sammenhengen som mer ortodokse stalinister enn Otnes.

2.2.3 Lappekodisillen 1751

I den tidligere nevnte artikkelen «Samene – kampen for nasjonal frigjøring og revolusjon» fra *Røde Fane nr.6* (1977), viet forfatteren I.H, Lappekodisillen fra 1751 en del oppmerksomhet. Artikkelen gikk ellers gjennom hovedtendensene i samisk historie, på en overfladisk måte, ettersom poenget var å vise hovedtendensene i den samiske historien ut fra et marxistisk historiesyn. Lappekodisillen var en av få hendelser fra samisk historie der artikkelforfatteren stoppet opp for å drøfte en enkel hendelse mer nærgående. Ut fra dette får man anta at Lappekodisillen ble ansett som sentral i ml-bevegelsens forståelse av samisk historie. Hva var så Lappekodisillen? I artikkelen kunne man lese:

I 1751 ble de samiske områdene lemlesta ved at Danmark/Norge og Sverige/Finland dro riksgrensa tvers gjennom Sameland i form av den såkalte Lappekodisillen. Sjøl om dette dokumentet betegner den endelige koloniseringa og oppdelinga av Sameland, så måtte regimene i de to statene gi store innrømmelser til reindriftssamene i form av en del særretter. Men samene som ikke drev med rein ble knapt nok nevnt i dette dokumentet. En av bakgrunnene for dette var at nordmennene faktisk ikke var i stand til å utnytte fjellet. Samtidig var byråkratene i statsadministrasjonen klar over at samene var i stand til å utnytte disse ressursene. Av dette fikk de skatt, følgelig ga de en del konsesjoner nettopp til de samiske interessene som var knytta til reindrift. Den norske staten har siden jobba på spreng for å fjerne disse konsesjonene systematisk. De har ensidig sagt opp denne konsesjonen systematisk helt frem til i dag.⁷⁹

I andre setning av avsnittet fikk leseren svar på hvorfor Lappekodisillen var viktig ut fra ml-bevegelsens historiesyn. Dokumentet markerte «den endelige koloniseringa og oppdelinga av Sameland». Prosessen hadde ifølge forfatteren pågått siden 300-tallet, da den første koloniseringen av Sameland fra norske områder hadde begynt.⁸⁰ Selv om koloniseringen hadde pågått lenge, markerte Lappekodisillen en formalisering av denne historiske prosessen. I

⁷⁹I.H. 1977 «Samene – kampen for nasjonal frigjøring og revolusjon». *Røde Fane* årgang 6, (nr.6) s.12

⁸⁰I.H. 1977 «Samene – kampen for nasjonal frigjøring og revolusjon». *Røde Fane* årgang 6, (nr.6) s s.11

artikkelen fant man utrykk for at artikkelforfatteren forsøkte å imøtegå et motstridende historiesyn og dermed en annen oppfattelse av Lappekodisillen. Det ble fremhevet enkelte isolert sett positive aspekter ved Lappekodisillen. Reindriftssamene fikk en juridisk anerkjennelse av visse særrettigheter til å drive reindrift. Leseren ble imidlertid gjort oppmerksom på at dette egentlig ikke var positivt, ettersom staten hadde skjulte hensikter, i form av en økonomisk utnyttning av samene og den økte effektivitetene av reindriften som traktaten ville medføre. Dessuten ble andre samer ignorert, samt at traktaten helt frem til 1977, ble forsøkt reversert av myndighetene. Traktaten fullbyrdet dermed en lang historisk prosess av imperialistisk utbytting av samiske områder.

Hvorfor måtte tilsynelatende positive sider ved traktaten imøtegå i teksten? Dette skyldes at ml-bevegelsen fremmet en oppfatning av Lappekodisillen, som stred mot den tolkingen man fant i mye av samtidens historieskriving om samene. Hvis man igjen går til historiker Einhart Lorenz bok *Samefolket i historien* fra 1981, fant man følgende beskrivelse av hvordan Lappekodisillen ble oppfattet:

I året 1751 skjedde det et nytt og dypt inngrep i samenes land. Etter at major Peter Schmitler hadde utført et omfattende forarbeid med kartleggingen, ble nå grensen mellom Danmark-Norge og Sverige-Finland fastlagt. Grensetraktaten fikk riktignok ingen store øyeblikkelige følger for den samiske befolkningen, men den trakk en grense tvers gjennom et folk og deres land. Samene ble delt opp mellom to stater. Grensetrakten fikk et vedlegg, den s.k. «Lappecodicillen», som også er blitt betegnet som «Samenes Magna Carta». Dette tillegget skulle være likeså permanent som selve grensetrakten. Lappecodicillen skulle trygge den «lappiske Nations Conservation» (= bevaring) og garantere samene rett til å bruke flytterutene på tvers av den nye grensen. For så vidt var den et positivt og velvillig dokument for samene.⁸¹

Ut fra Lorenz fremstilling av Lappekodisillen, kan man ane konturene av at forfatteren i *Røde Fane* brøt med en etablert oppfatning av Lappekodisillen blant samtidens historikere. Artikkelen bør derfor forstås i lys av en polemikk mot en helt motstridende, men etablert oppfatning av Lappekodisillens konsekvenser for den samiske befolkningen. Lorenz forsøkte i sin bok å gi en bredere fremstilling av ulike syn på Lappekodisillen blant samtidens historikere. Her viste det seg at det innenfor samtidens historieskriving også fantes aktører som lå nærmere opp til ml-bevegelsens forståelse av Lappekodisillens konsekvenser for den samiske befolkningen. Her ble igjen Per Otnes nevnt. Historiesynet til Otnes sammenfalt også her med ml-bevegelsens i

⁸¹ Lorens 1981 (2. utgave 1991) s.48-49

forståelsen av Lappekodisillen. I Otnes sin bok *Den samiske nasjon* (1970), fant man følgende beskrivelse av Lappekodisillen:

Året 1751 markerte et viktig vendepunkt for den formelle underlegginga av samenes land under de fjerne, skandinaviske konge maktene. Dette året ble Danmark-Norge og Sverige-Finland etter lange tiders til dels voldsom krangel endelig ening om å inngå den grensetraktaten som ennå gjelder. På kartet ble den delinga de foretok omhyggelig trukket opp: langs midt gjennom det gamle Sameland.⁸²

Otnes delte ml-bevegelsens syn på Lappekodisillen som et vendepunkt ettersom det innebar en «formell kolonisering» av Sameland. Om man skal bryte det ned, for å undersøke den konkrete uenigheten eller ulike tolkningen mellom Otnes og ml-bevegelsen på den ene siden og Lorenz på den andre siden, handlet det om juss. Alle tre var opptatt av Lappekodisillen, ettersom den markerte et tydelig skille i statens måte å forholde seg til samene på. Lorenz tolket Lappekodisillen som en rettsliggjøring av samene i positiv forstand. Otnes og ml-bevegelsen anså Lappekodisillen som en opptrapping fra statens side, i bruk av lovgivning for å undertrykke samene.

Koblingen mellom ml-bevegelsens ideologi og deres tolkning av Lappekodisillen, framsto som enda tydeligere i en artikkel fra AKP(ml)s sameavis *Samid-hilat*. I første nummer fra 1978, fant man artikkelen «Nytt forsøk på å presse gjennom reindriftslova».⁸³ Teksten omhandlet et forslag til en ny reindriftslov. I 1977 vedtok Odelstinget å utsette behandlingen av den nye reindriftsloven, «mot DNAs stemmer». Bagrunnen for at lovforslaget ble utsatt var ifølge *Samid-hilat*, sterke protester fra samisk hold. I følge det nye lovforslaget skulle reindriftsnæringen ikke lengre være en samisk næring «basert på urgamle og hevdvunne rettigheter», men bli en næringsgrein som ble utdelt av norske myndigheter til reindriftssamene. I 1978 var lovforslaget igjen oppe til ny vurdering. Mot slutten av teksten argumenterte *Samid-hilat* for hvorfor lovforslaget var et overgrep mot samene, utfra en forestilling om at samene utgjorde en nasjon som selv burde få nasjonal selvråderett til å avgjøre lovforslag som påvirket samenes interesser.

Faktumet er at dette spørsmålet ikke er noe vanskelig i det hele tatt. Samene er en nasjon med krav på nasjonal sjørråderett. Følgelig er det bare de som kan avgjøre reindriftas fremtid. Dette er et krav alle demokratiske mennesker må kjempe for. Tidligere lover og forordninger kan sjølsagt ikke være noe utgangspunkt for å vurdere dette spørsmålet fordi de i likhet med dette lovforslaget er tredd nedover hodet på samene mot deres vilje. Helt siden Lappekodicillen fra 1751 har den norske herskerklassen brukt sine lover mot samene. Når borgerskapet i dag kommer trekkende med disse lovene, er det et uttrykk for at de

⁸² Otnes 1970 s.22

⁸³ 1978. «Nytt forsøk på å presse gjennom reindriftsloven» *Samid-Hilat* 1978 nr.1 s.5

ønsker å opprettholde undertrykkinga av det samiske folket og er imot nasjonal sjølråderett for den samiske nasjonen.⁸⁴

Det interessante her var at forslaget til ny reindrifftslov fra 1978 ble sammenlignet med Lappkodusillen fra 1751. På samme måte som ml-bevegelsen anså traktaten fra 1751 som et eksempel på statens bruk av lovreguleringer til å undertrykke samene, anså de reindrifftsloven som et eksempel på det samme. Tendensen var den samme i 1978 som i 1751. 1751 og 1978 ble ikke løftet frem som frittstående eksempler på at staten brukte lovverket for å undertrykke samene. Reindrifftsloven var bare siste eksempel i denne historiske tendensen, som for alvor startet i 1751. Ml-bevegelsen var altså ikke bare skeptisk til Lappekodisillen og Reindrifftsloven på grunn av det konkrete innholdet i disse to lovreguleringene, men til all lovgiving om samene, ganske enkelt fordi staten aldri hadde hatt en legitim rett til å regulere samenes næringsgrein.

Denne tolkningen av ml-bevegelsens syn på statens historiske og samtidige lovregulering av Sameland ble underbygget av AKP(ml)s første prinsippprogram fra 1973, utgitt 5 år tidligere. Her fant man formuleringer som: «I mange hundre år har den norske staten og embetsverket hans underkua samane i Noreg. [...] Vi er no inne i ein tidbolck då monopolkapitalen og den norske staten går til det endelege åtakket på det samiske folket for å viske det bort fullstendig, økonomisk, kulturelt, språkleg og politisk.»⁸⁵

Det fulgte dermed som en naturlig konsekvens at all lovregulering av samene gjennomført av en stat av den typen som her ble beskrevet, ville være en katastrofe for det samiske folk. Dette gjaldt historisk, slik ml-bevegelsen hadde beskrevet utviklingen fra Lappekodisillen. Men det gjaldt i aller høyeste grad også i samtiden, ettersom den historiske undertrykkingen av samene hadde nådd et klimaks på 1970-tallet, da staten på systematisk måte var i gang med å utslette samene som nasjon, ved å gyve løs på de fire kjennetegnene på en nasjon. Det siste eksemplet i tradisjonen fra Lappekodisillen 1751, var Reindrifftsloven fra 1978. Igjen var det lovverket Staten brukte i sin undertrykking. I begge tilfellene handlet det om statens forsøk på å ødelegge den samiske økonomien, som i stor grad baserte seg på reindrift. Dette var nok til å true den samiske nasjonen, ettersom de fire kjennetegnene til en nasjon måtte være på plass for at samene i tråd med Stalins teori, skulle utgjøre en nasjon.

2.2.4 Kautokeinoopprøret 1852

⁸⁴ 1978. «Nytt forsøk på å presse gjennom reindrifftsloven» *Samid-Hilat* 1978 nr.1 s.5

⁸⁵ Program og vedtekter 1973 s.76

I likhet med de fleste andre som har beskjeftiget seg med samisk historie var Kautokeinoopprøret også en helt sentral hendelse for ml-bevegelsen. I tidsskriftet *Røde Fane* fra 1977 fant man en lengre artikkel om hendelsen. Nettopp det at Kautokeinoopprøret var mye omtalt, var noe av årsaken til at ml-bevegelsen nå ønsket å belyse hendelsen i en lengre artikkel ut fra et nytt progressivt perspektiv. Eierskapet til tolkningen av Kautokeinoopprøret hadde borgerskapet hatt. MI-bevegelsen ønsket derfor å utfordre den fortellingen om opprøret som hadde vært dominerende i den norske offentligheten:

Med få unntak har det fram til i dag vært det norske borgerskapet, jurister, borgerlige historikere og presteskapet som har fortolket det som skjedde i Kautokeino. Hovedvekta har vært lagt på at det dreide seg om religiøst villfarne folk. Hos enkelte har den åpenbart rasistiske hoven stokke fram: Det dreide seg om sinnsforvirra personer drevet av personlig hat og ondskap. Opprøret var angivelig et uttrykk for hvor primitive samene var. Etterkrigstida har vært nødt til å snu opp ned på denne forklaringa. Kautokeinoopprøret var i virkeligheten spirene til et nasjonalt og sosialt opprør, rettet mot den tiltagende norske undertrykkinga av samefolket.⁸⁶

Den nye forklaringen som «etterkrigstiden» hadde presset frem, stilte ml-bevegelsen seg i spissen for. Slik ml-bevegelsen fremstilte ettertidens forståelse av Kautokeinoopprøret, hadde borgerlige historikere bagatellisert opprøret som en enkeltstående hendelse som lett kunne bortforklares. MI-bevegelsen skisserte to overlappende forklaringer som «borgerskapet» hadde sett opprøret i lys av. Den første forklaringen var at læstadianismens møte med den samiske befolkningen i Kautokeino hadde ført til en «sinnsforvirring» hos samene. Den andre forklaringen var av mer rasebiologisk art, der samenes utagerende og voldelige oppførsel ble sett i lys av at samene tilhørte en mer primitiv rase, der slik oppførsel var ventelig.

Den nye progressive analysen av Kautokeinoopprøret søkte å sette det inn i en historisk kontekst. Opprøret fant sted på et bestemt tidspunkt i historien:

For dette skjedde på et tidspunkt da det norske borgerskapet for alvor var i ferd med å rykke inn i Sameland med gruvedrift og jakt på naturressurser og det var i ei tid da kampen mellom Sverige/Norge og Russland (som hadde okkupert Finland) tilspisset seg om kontroll over samenes land.⁸⁷

Med andre ord synliggjorde opprøret en motstandskamp som hadde presset seg frem med historisk nødvendighet. Helt i tråd med et marxistisk historiesyn, kom opprøret som en respons på den tiltagende imperialismen og kolonialismen som fant sted i Sameland på midten av 1800-

⁸⁶ 1977 «Kautokeino-opprøret: Fra religiøs vekkelse til nasjonal oppstand *Røde Fane* årg.6 (nr.6) s.68

⁸⁷ 1977 «Kautokeino-opprøret: Fra religiøs vekkelse til nasjonal oppstand» *Røde Fane* årg.6 (nr.6) s.69

tallet. En endring i «basis» ville dermed føre til en endring i «overbygningen». For å sannsynliggjøre eller underbygge at Kautokeinoopprøret kunne tolkes inn i en slik forståelse, var det viktig å argumentere mot borgerskapets syn om at opprøret kunne tolkes som et uttrykk for «religiøs villfarelse»:

At opprørsbevegelsen i utgangspunktet var inspirert av en religiøs vekkelse endrer ikke på dette. [opprøret som spiren til et større nasjonalt og sosialt opprør.] Tvertom var det svært vanlig blant undertrykte folk rundt om i koloniene på denne tida at det nasjonale og sosiale opprøret ble koblet sammen med religiøse vekkelse. Slik var det for eksempel også i opprøret mot den britiske kolonipolitikken i India.⁸⁸

Den religiøse innpakningen opprøret hadde endret ikke det verdslige innholdet. Ettersom samene ikke var væpnet med marxistisk og anti-kolonial teori, viste motstandskampen seg i en religiøs innpakning. Her var inspirasjon fra Otnes tydelig. I motsetning til den første artikkelen i *Røde Fane*, var Otnes denne gangen oppgitt i litteraturlisten. Otnes hevdet at Kautokeinoopprøret hadde sterke religiøse drag, men også et sterkt antiautoritært preg. I andre deler av verden fant man den samme tendensen. Hos andre kolonialiserte folkeslag hadde imidlertid det som startet som en religiøs vekkelse ofte videreutviklet seg til nasjonalt frigjøringsarbeid og videre til «rene anti-imperialistiske kamporganisasjoner». Når dette ikke hadde skjedd i Norge, hang det sammen med de eksepsjonelt harde mot-tiltakene fra datidens myndigheter.⁸⁹ Otnes satt også Kautokeinoopprøret i sammenheng med «de sosiale og økonomiske reformrørslene som på samme tid gikk over heile landet.» Her fantes det et «slektskap mellom Thrane-rørsla og den første, aggressive forma av den læstadianske vekkelsen [som] er større enn det kan synes for ei overflatisk betraktning.»⁹⁰

At artikkelforfatteren i *Røde Fane* ikke selv trakk parallellen mellom den læstadianske vekkelsen og Thrane-bevegelsen er interessant i seg selv. MI-bevegelsen så på seg selv som en forlengelse av Thrane-bevegelsen, som ikke bare representerte den første organiserte arbeiderbevegelsen i Norge, men også ut fra AKP(ml)s analyse, en av de beste tradisjonene fra norsk arbeiderbevegelse.⁹¹ Rent ideologisk var det dermed ingenting som hindret ml-bevegelsen i å selv gjøre denne koblingen. Parallellen Otnes trakk mellom den historiske arbeiderbevegelsen på 1850-tallet og den første spiren til en samisk motstandsbevegelse på samme tid, ville også ha gitt et historisk belegg for AKP(ml)s Sameprogram fra 1973. Som vist til tidligere i kapittelet, var

⁸⁸ 1977 «Kautokeino-opprøret: Fra religiøs vekkelse til nasjonal oppstand» *Røde Fane* årg.6 (nr.6) s.68

⁸⁹ Otnes 1970 s.76

⁹⁰ Otnes 1970 s.76

⁹¹ Program og vedtekter 1973 s.6

noe av essensen i dette programmet nettopp en forening mellom det norske proletariatet og samene, ettersom «den samiske arbeidar er underkua som arbeidar [...] Denne luten av strid vill i stor mon vera den same for det smiske folket som den klassekampen det norske folket fører.»⁹² Man kan dermed spørre seg hvorfor ml-bevegelsen ikke selv gjordet denne koblingen.

Under den talende underoverskriften «Kautokeino-opprørets betydning i dag», oppsummerte *Røde Fane* hvilken lærdom man skulle trekke fra opprøret. Den «borgerlige fortolkningen» av Kautokeinoopprøret måtte legges vekk en gang for alle. I tråd med Maos lære om «motsigelsen», måtte man se på hva som var «hovedsiden» eller essensen i Kautokeinoopprøret. «Hovedsiden» var ikke «svakhetene i organisering og i politisk forståing blant de som ledet opprøret.», men at opprøret var rettet mot den norske imperialismen. Dette kunne man helt entydig konkludere med ved å se på hvem opprøret var rettet mot «[...] de eneste representantene for den norske kolonimakten på stedet presteskabet, brennevinshandelen og politi.»⁹³

Etter denne analysen av Kautokeinoopprøret, ble fokuset rettet mot å koble opprøret sammen med kampen samene førte i 1977:

Etter flere generasjoner hvor den norske imperialismen har vært på roveferd i Sameland (kraftutbygging, jakt etter mineraler og ødelegging av reintråk, språklig og kulturell undertrykking og tvangsassimilering), har motstanden og kampviljen økt blant stadig flere samer. Kampen for å hindre neddemming av Masi er et eksempel. Kautokeino-opprøret forteller om ei Norges-historie som er langt mindre fredelig enn det borgerskapet og revisjonister i dag vil skape inntrykk av. Opprøret forteller om ei statsmakt som bruker voldsapparatet sitt mot de minste trusler.⁹⁴

At samenes historie var voldelig skyldtes altså den norske stats imperialistiske politikk. Men denne voldelige historien var på ingen måte avsluttet. Det fantes en kontinuitet i politikken som hadde blitt ført i 1852 og frem til 1977. Forsøket på å nedemne Masi i 1973, måtte sees som en forlengelse av politikken som hadde forårsaket Kautokeinoopprøret i 1852. Her ble det identifisert minst to tendenser i den samiske historien. Den første var som nevnt den kolonialistiske og imperialistiske linjen staten hadde ført og fremdeles førte. Den andre tendensen var samisk motstand mot denne politikken markert i en stadig økende kampvilje blant den samiske befolkningen. Man kunne tenke seg at denne kampviljen vekket håp hos ml-bevegelsen. Samene reiste seg som folk og sto opp mot urettferdigheten, dette anså selvsagt ml-bevegelsen som en positiv utvikling som det var all grunn til å støtte. Den siste setningen i

⁹² Program og vedtekter 1973 s.6

⁹³ 1977 «Kautokeino-opprøret: Fra religiøs vekkelse til nasjonal oppstand *Røde Fane* årg.6 (nr.6) s.73

⁹⁴ 1977 «Kautokeino-opprøret: Fra religiøs vekkelse til nasjonal oppstand *Røde Fane* årg.6 (nr.6) s.73

avsnittet var likevel nedslående: «Opprøret forteller om ei statsmakt som bruker voldsapparatet sitt mot de minste trusler.»⁹⁵

Artikkelen konkluderte med at statsmakten «bruker» i presens, ikke «brukte» i preteritum, vold mot de minste trusler. Et legitimt samisk opprør som det man fikk i 1851, ville også i 1977 bli møtt med vold fra statsmaktens side. Samene risikerte dermed å møte samme skjebne som ml-bevegelsen. I AKP(ml)s prinsippprogram fra 1976 kunne man lese følgende utlegning om statens bruk av vold mot arbeiderbevegelsen:

Thranitterrørsla, som var den fyrste arbeidarrørsla i Noreg, vart slengen ned med vald. Dei fyrste streikekampane og fagforeiningane vart møtte med vald. Dei store arbeidarkampane på tjue- og trettitalet blei møtt med soldatar, statspoliti og borgervern. Slik er soga om kapitalismen i Noreg.⁹⁶

Her brukte AKP(ml) arbeiderbevegelsens «voldelige» historie for å vise at den eneste måten man i 1976 kunne gjennomføre en revolusjon i Norge var gjennom en væpnet kamp mot den kapitalistiske staten. På samme måte ble Kautokeinoopprøret løftet frem som et eksempel på at det var like nytteløst for samene med opprør mot staten. Det ville ikke føre noe sted. Den eneste veien til en nasjonal og sosial frigjøring for det samiske folk, var gjennom en allianse med norske arbeidere i væpnet kamp mot den kapitalistiske staten, der det fikk briste eller bære. Historien viste gang på gang at alt annet var nytteløst.

2.2.5 Mehamnoppøret 1903

I forbindelse med åpningen av folkeaksjonens teltleir i Alta som innledet den første runden med protester der sivil ulydighet ble benyttet mot utbyggerne av Alta-vassdraget, kom *Klassekampen* med noen betraktninger rundt hvor unik denne saken var i Norges historie:

I dag blir folkeaksjonen sin teltleir i Alta opna. Dermed er det duka for den største miljøkonfrontasjonen i Noreg sia forbanna fiskarar reiv ned kvalfangststasjonen Mehamn for 76 år sidan. Den gangen sendte regjeringa soldatar nordover for å slå ned opptøyane. Om dei vil gjere det same no, 76 år etter, er ikkje oss gitt å seie. Men mykje tyder på at det er einaste måte dei kan sikre at drapet på Altavassdraget blir fullbyrda. Det er mykkje som gjer denne utbyggingssaka eineståande i Norges-historia. Aldri har ein

⁹⁵ 1977 «Kautokeino-opprøret: Fra religiøs vekkelse til nasjonal oppstand *Røde Fane* årg.6 (nr.6) s.73

⁹⁶ Prinsippprogram 1976

bastant lokal opinion blitt trakka så ettertrykelig under støvelen. Sjeldan har så mykje prestisje blitt satt inn på å trumfe ei sak igjennom ein gong for alle.⁹⁷

Her ser vi et eksempel på en analogi der en hendelse for 76 år siden, da fiskerne rev ned hvalfangststasjonen og ble møtt av regjeringsstyrker, ble sammenlignet med skjebnen folkeaksjonen risikerte å møte i 1979. *Klassekampens* skribent anså videre dette scenarioet som sannsynlig, ettersom militærmakt fra den norske stat var det eneste som kunne knekke folkeaksjonen. Man kan anta at sammenligningen av Mehamnoppøret i 1903 og folkeaksjonens aksjon i Alta i 1979 ble ansett som en relevant historisk analogi av *Klassekampens* journalist av flere grunner. For utenom parallellen journalisten selv gjorde leseren oppmerksom på, at Mehamnoppørene ble slått ned ved hjelp av militærmakt og at Folkeaksjonen risikerte samme skjebne, foregikk begge aksjonene i Finnmark. Man finner med andre ord den samme sentrum-periferi- dimensjonen ved Mehamn og Alta/Kautokeino-oppøret. Bakgrunnen for Mehamnoppøret var at kapitalsterke investorer sør fra investerte i hvalfangststasjoner langs Finnmarkskysten, noe fiskerne mente ødela forholdene for sesongfiske langs kysten. Her ser man at det også kunne trekkes en parallell mellom sentralmaktens utnyttelse av naturressurser i Finnmark som gikk utover lokale næringsinteresser. Det kunne dermed hevdes at det fantes en relevant sammenligning mellom sentrum-periferi dimensjonen i begge hendelsene. I *Klassekampen* var det den militære intervensjonen i Mehamnoppøret og den potensielle militær interintervensjonen i Alta, som var den direkte årsaken for at analogien ble brukt der et historisk eksempel på sivil ulydighet ble knyttet sammen med samtidens Alta-aksjon. Det kan imidlertid reises spørsmål om det fantes andre årsaker til at *Klassekampen* valgte å løfte frem akkurat denne hendelsen i sin historiebruk?

I «Samene-kampen for nasjonal frigjøring» fra *Røde Fane* 1977, var som nevnt Mehamnoppøret en av hendelsene forfatteren løftet frem for å belyse samenes historie. I denne artikkelen ble Mehamnoppøret brukt for å illustrere fremveksten av den norske kapitalismen i Finnmark. Mehamnoppøret ble i likhet med Kautokeinooppøret løftet frem som en illustrasjon på kampen mot den stadig mer aggressive kapitalismen og imperialismen. Overalt hvor kapitalismen gjorde aggressive fremstøt, ville man finne folkelig motstand. For å vise at samenes kjerneområde ikke var noe unntak fra denne tendensen, gjaldt det å komme med eksempler:

Norske arbeidsfolk og i enda mindre grad sjøsamene, som hadde drivi hvalfangsten tidligere, fikk noe utbytte av [de enkelte rederiers monopol på hvalfangst] i det hele tatt. Fiskerne i Finnmark blei da også mer

⁹⁷ «Teltleiren opnar» *Klassekampen* Lørdag 7.7. 1979

og mer forbanna på uttredelsen av hvalen. Da lova om forbud av hvalfangst blei utsatt i Stortinget i 1903, gikk 1500 Finnmarksfiskere til angrep på hvalstasjonen i Mehamn og jevna den fullstendig med jorda. Det var både samiske og norske arbeidsfolk som sto skulder ved skulder i den kampen.⁹⁸

Igjen var det en svært voldelig hendelse ml-bevegelsen her valgte å løfte frem. Fiskerne i Finnmark var ikke passive brikker i den norske kapitalismens spill. De gjorde motstand. Mehamn ble dermed nok et eksempel på kamp, en kamp som lå der hele tiden, men som fikk eksplosive utfall ved enkelte punkt i historien. Et annet interessant aspekt ved ml-bevegelsens fremstilling var forholdet mellom nordmenn og samer i denne protesten der de «sto skulder ved skulder» ettersom både nordmenn og samer var «arbeidsfolk». Mehamn illustrerte dermed på en eksemplarisk måte at klassetilhørighet var viktigere enn etniske skillelinjer i møte med den norske kapitalismen, helt i tråd med analysen i AKP(ml)s *Sameprogram* fra 1973.⁹⁹

2.2.6 «Siidaen»

Flere steder i ml-bevegelsens kildemateriale fant man referanser til samenes «siida». Einhart Lorenz beskrev siida-ordningen som en samfunnsform av samisk opprinnelse og av betydelig alder. Denne ordningen varte frem til 1600-tallet, da siidaen som system gradvis gikk i oppløsning fordi befolkningspress fra omkringliggende stater la begrensinger på samenes jaktområder. Selve det økonomiske systemet siidaen utgjorde beskrev Lorenz slik:

Siidaen hadde enerett når det gjaldt utnyttelsen av naturressursene – først og fremst til jakt og fiske, senere også reindrift. Vile en fremmed slå seg ned i siidaens område, krevde det dens samtykke. Overenskomster mellom siidaen regulerte bruken av områdene, og det fantes også regler om avgifter ved overtredelser. Innenfor siidaen fantes det antagelig ikke særretter for enkelt personer.¹⁰⁰

Det kan stilles spørsmål med hvordan ml-bevegelsen oppfattet siida-samfunnet. Den kollektive eiendomsretten i dette økonomiske systemet ga assosiasjoner til en form for «ur-kommunisme». Presset fra omkringliggende stater som til slutt oppløste siidaen som organisasjonsform passet også godt inn i ml-bevegelsens fortelling om samenes tapte kamp mot imperialistisk press.

I *Klassekampen* fra 1978, fant man et leserinnlegg fra en samisk innsender, signert G.J., som støttet ml-bevegelsens politiske prosjekt for øvrig, men var skeptisk til rollen AKP(ml) inntok ovenfor samene. AKP(ml) trengte ikke å stille seg i spissen for samenes kamp, for samene var

⁹⁸ I.H. 1977 «Samene – kampen for nasjonal frigjøring og revolusjon». Røde Fane årgang 6, (nr.6) s.13

⁹⁹ Program og vedtekter 1973 s.76-77

¹⁰⁰ Lorenz 1981 s.51-52

selv i ferd med å reise seg som folk. Som en del av argumentasjonen for dette synspunktet løftet G.J frem siida-samfunnet i sin historiebruk:

Når denne kommentaren er gitt, er det ut fra en enkel sames vurdering med den påminnelsen ovenfor leseren at samene fra gammelt av har levd i en samfunnsform (siidaen) som i mangt minner om ur - kommunismen, og at samene i dag søker å leve i et samfunn hvor borgerlig undertrykking ikke finner sted. Samene slåss ikke bare for å oppnå frihet, likhet og søsterskap, men også for en samfunnsform som med norske ord kanskje bør betegnes som «sosialistisk». [...] Men husk: om samene over – og gjennomlever den undertrykinga som enda pågår, vil de i tradisjon med det gamle korporative siidasamfunnet, kunne være med på å føre en politikk som vil bli alt annet enn borgerlig.¹⁰¹

Samene holdt på å frigjøre seg selv uten AKP(ml)s hjelp. I motsetning til nordmenn hadde samene en gang i tiden levd i siidaer, en form for ur-kommunisme. Denne samfunnsformen lengtet samene tilbake til, siidaen hadde gått i oppløsning, men denne samfunnsformen hadde fremdeles en sentral plass i samenes kollektive historiebevissthet. Samene ønsket ikke sosialismen i den formen AKP(ml) så for seg, samene ville tilbake til en gullalder «som med norske ord kanskje bør betegnes som sosialistisk».¹⁰² Om samene overlevde en mulig undergang kunne de i følge G.J, komme med viktige bidrag til sosialismen på norsk, ettersom de i motsetning til nordmenn tidligere hadde levd i siidaen.

G.J sin tekst var ingen ren slakt av AKP(ml), ett parti hun støttet og trolig var medlem av, ettersom hun hadde et godt begrep om marxisme-leninismen som ideologi og behersket ml-bevegelsens «stammespråk». Likevel fikk hun en tekst på trykk som motsa AKP(ml)s samepolitikk på et vesentlig området. Samene kunne i stor grad frigjøre seg selv. Når en tekst av denne typen kom på trykk i *Klassekampen* i 1978, en periode som ellers ble kjennetegnet av en streng redaksjonell linje med liten eller ingen plass for meningsmangfold,¹⁰³ hadde dette trolig en sammenheng med at *Klassekampen* fulgte opp med to lange motsvar.¹⁰⁴ Teksten fikk dermed ikke stå uimotsagt, noe som trolig hadde vært helt utenkelig for *Klassekampen* i 1978. Tekstene *Klassekampen* fulgte opp med kommenterte imidlertid ikke G.J sin forståelse av siidaen og er derfor ikke tatt med her.

¹⁰¹ G.J «Om Røde Fane 6/1977: Samene har alltid kjempa mot den borgerlige politikken» *Klassekampen* 1.1.1978

¹⁰² G.J «Om Røde Fane 6/1977: Samene har alltid kjempa mot den borgerlige politikken» *Klassekampen* 1.1.1978

¹⁰³ Ottosen og Westlie 1989 s.184-185

¹⁰⁴ S. «vil AKP(ml) belære samene?» *Klassekampen* 14.3.1978, M.R. «vil AKP(ml) belære samene? Del 2» *Klassekampen* 21.3.1978

I en annen tekst fra 1979 ble siida-ordningen igjen tema i *Klassekampen*. Denne gangen inngikk siida-ordningen som en del av en polemikk mellom Geir Wulff, redaktør for den angivelig «DNA-dominerte» samiske avisen *Sagat*, og Leif Halonen, formann i Nordisk Sameråd. Wulff hadde ifølge *Klassekampen* utalt at Nordisk Sameråd krevde en egen stat. *Klassekampen* forsvarte Halonen og Nordisk Sameråd, og hevdet at de aldri hadde kommet med en slik uttalelse:

«La oss kaste blikket bakover og se på noen realiteter» fortsetter Wulff i Arbeiderbladet. Den første «realiteten» hans er at når Nordisk Sameråd i sitt nærings- og sosialpolitiske program ønsker at samenes områder skal organiseres etter prinsipper som bygger på den gamle siida-ordningen, så ønsker de å innføre et nessekongevælde. Den gamle siida-ordningen var den samfunnsformen som de arktiske urbefolkningene hadde utvikla. Grovt sett var det et slags statsløst fungerende nærdemokrati, hvor grupper på 40 opptil ca. 120 mennesker innafor et bestemt geografisk område hadde kollektiv eiendomsrett til ressurser. Alle saker blei avgjort kollektivt i gruppa. En leder, ikke valgt på grunnlag av rikdom eller arv, hadde avgjørende myndighet i for eksempel tvister. Etersom kapitalismen utvikla seg i den samiske økonomien, blei lederne i siidaen i større og større grad valgt på bakgrunn av rikdom og status. Kapitalismen ødela de grunnleggende demokratiske elementene i siidaen. Utviklingen av forskjellige klasser som arbeidere, småbrukere, fiskere, imperialistisk rovdrift på de samiske naturressursene osv. førte til at hele siida-ordningen brøt sammen, sjøl om en kan finne enkelte elementer ennå i dag. Geir Wulff velger «å tolke» Nordisk Sameråd dithen at de mener siida-ordninga, slik den så ut på et tidspunkt da den i realiteten, økonomisk og politisk var brutt sammen. Dette er et forsøk på å forvirre folk og på demagogisk vis så tvil om Nordisk Sameråds hensikter.¹⁰⁵

Her kritiserte *Klassekampen* Wulff for å tillegge Nordisk Sameråd et syn der siida-ordningen burde gjeninnføres. Man kan tolke synspunktet i *Klassekampen* dithen at Wulffs argumentasjon ble oppfattet som en form for anakronisme, ettersom siida-ordningen tilhørte et førkapitalistisk stadie i det materialistiske historiesynet, slik at den umulig kunne gjeninnføre under den rådende kapitalistiske produksjonsformen. Siidaen som samfunnsform var ikke mulig å gjeninnføre, likevel kan man stille seg spørsmålet om hvilken type samfunn ml-bevegelsen så for seg at samene en gang i fremtiden skulle leve i etter revolusjonen var fullført. MI-bevegelsens fremtidsutopi for samene var generelt ganske vag, skulle den ha likhetstrekk med det fortidige siida-samfunnet?

I prinsippprogrammene fra 1973 og 1980 var beskrivelsene av dette fremtidssamfunnet ganske diffuse. Man kan likevel tolke ml-bevegelsen dithen at fremtidsvisjonen for det samiske samfunnet var av en type som må kunne betegnes som konservativ. Den samiske nasjonen skulle

¹⁰⁵ «Blir ikke samene undertrykt, Geir Wulff?» *Klassekampen* 19.3.1979

blomstre, men for at dette skulle skje, måtte samene blant annet få mulighet til å videreføre sin økonomi, den tradisjonelle reindriften slik den historisk hadde vokst frem, og sin tradisjonelle kultur, håndverk, fortellertradisjoner, musikk «med tusen år gamle tradisjoner» slik det ble uttrykt i *Røde Fane*.¹⁰⁶ Hvis man skal lese ut en utopi for samene, gikk den i retning av muligheten til å bevare sin nasjon slik den historisk hadde vokst frem. Når denne nasjonen var truet hang det sammen med at de imperialistiske statene hadde undertrykket samenes mulighet til å leve i tråd med sin historie. Utopien var dermed tilbakeskuende, det samiske samfunn skulle igjen bli slik det hadde vært, eller historisk vokst frem. Det handlet ikke om samenes mulighet til å modernisere seg, få en levestandard som var på nivå med resten av Norges for øvrig også videre. Dermed kan man hevde at ml-bevegelsens utopi hadde et svært konservativt preg. Samenes utopiske samfunn lå i fortiden, ikke i fremtiden, slik ml-bevegelsen beskrev det. Etter revolusjonen skulle fortid bli fremtid, selv om gullalder fortiden man så for seg var av en mytisk karakter, mer enn et konkret punkt i historien der alt var bra for samene.

MI-bevegelsen beskrev samenes fortid som en sammenhengende voldsorgie av imperialistisk undertrykkelse og en sterk, men dypest sett nytteløs samisk motstandskamp. Samenes historie kunne nærmest reduseres til historien om et stolt folk som igjen og igjen ble krenket. MI-bevegelsen så likevel for seg at samene i fremtiden skulle leve på en måte som minnet om måten de hadde levd i fortiden. Astri Andresen beskrev DNAs syn på samenes fortid på følgende måte:

For regjeringen og dens støtte-spillere veide ikke samenes historie tungt, annet enn som en fortelling om dem som var blitt stående utenfor «utviklingen» og nå måtte komme seg med. Kraftutbygging og industrireising skulle ivareta samenes og hele Finnmarks interesser; en moderne politikk kunne simpelthen ikke bygge på tradisjoner og gamle rettigheter.¹⁰⁷

I DNAs fortelling var historie noe man ville vekk fra, for å nå en lysere framtid med industrialisering og modernitet for samene. Hos ml-bevegelsen fant man utrykk for det motsatte. Var dette et paradoks? Nei. Her må man skille mellom ml-bevegelsens fremstilling av den historiske og samtidige kapitalistiske og imperialistiske undertrykkingen, og den historiske fremveksten av samenes nasjon. Samene måtte hjelpes, slik at de kunne komme vekk fra den delen av historien som handlet om de omkringliggende statenes forsøk på å utslette samene som nasjon, en prosess som nesten var fullført. Men samene måtte få leve i tråd med den fortiden som

¹⁰⁶ I.H. 1977 «Samene – kafjerdempnen for nasjonal frigjøring og revolusjon». *Røde Fane* årgang 6, (nr.6) s.14-16

¹⁰⁷ Andresen 2017 s.148

hadde formet dem som en nasjon, det tradisjonelle levesettet, reindriften, kulturen og andre kjennetegn ved deres nasjon, slik den historisk hadde vokst frem.

2.2.7 Bokanmeldelser

Fra *Klassekampen* 1980 fant man en tekst med tittelen «Samesjelen Hirsti, og sosialdemokraten» av Ailo Gaup. Dette var en anmeldelse av boken *Samisk fortid, nåtid og fremtid* av Reidar Hirsti (1980). Hirsti hadde tidligere vært redaktør for *Arbeiderbladet*. Han hadde også utmerket seg som politiker i AUF og DNA. I 1980 var han sjef for NRKs distriktskontor, parallelt med sitt virke som forfatter der han skrev bøker om den norske arbeiderbevegelsen og samisk historie.

Bare ut fra tittelen på Ailo Gaups anmeldelse, «Samesjelen Hirsti og sosialdemokraten», skjønnte trolig *Klassekampens* oppmerksomme lesere at dette ville bli en ren slakt av Hirstis bok. Tittelen henspilte på Hirstis indre «motsigelse» i tråd med Maos lære om en slags indre kamp mellom to sider i alt og alle, ansett som en grunnleggende del av den «materialistiske dialektikken.»¹⁰⁸

Gaup anså at dette gjennomsyret Hirstis bok: «For meg ble det mer og mer tydelig at boka er blitt slik ut fra en indre kløyving mellom samesjelen Hirsti og sosialdemokraten med samme navn.»¹⁰⁹

At Hirsti hadde latt den sosialdemokratiske siden i seg bli «hovedsiden», ikke den samiske, ble tydelig for *Klassekampens* anmelder i den første delen av Hirstis bok som tok for seg samenes fortid. Her skrev Hirsti blant annet om samefolkets overgang fra veidefolk til spesialisert reindrift i middelalderen. Gaup løftet frem et utdrag som ble referert til og kommentert slik:

Det rike og allsidige naturgrunnlaget som den gamle fangst- og veide kulturen hvilte på minket sterkt. Samtidig ble de mest verdifulle pelsdyr utryddet naturen greide rett og selt ikke å fornye seg hurtig nok fordi befolkningspresset og beskatningen ble for stor. For å kunne berge seg måtte samene spesialisere seg på en næringsvei eller satse på en kombinasjon av to-tre næringer. Det var ikke lenger mulig å leve på de mange næringskilder, fordi noen av næringskildene kort og godt tørket inn. Ressursene smuldret bort, skriver han, minket sterkt, ble utryddet og tørket inn, som om det nesten skjedde av seg selv. Hirsti har nesten ikke et fornuftig ord om hvorfor bortsett fra at befolkningspresset og beskatningen ble for stor.¹¹⁰

¹⁰⁸ Tsetung 1937

¹⁰⁹ Gaup, Ailo. «Samesjelen Hirsti, og sosialdemokraten» *Klassekampen* 18.6.1980

¹¹⁰ Gaup, Ailo. «Samesjelen Hirsti, og sosialdemokraten» *Klassekampen* 18.6.1980

Gaup reagerte på hvor harmonisk Hirsti beskrev denne overgangen. Hvor ble det av volden fra fremmede makter som presset samene til å gi opp sitt tradisjonelle levesett? Gaup tolket Hirstis beskrivelse av overgangen fra et levesett til et annet som for harmonisk. Samene tilpasset seg grunnet endringer i næringsgrunnlaget, uten at skylden for dette ble lagt på de imperialistiske maktene som presset samene over i en ny måte å leve på.

Gaup gikk så i gang med å utdype hva han savnet i Hirstis bok, som var en fortelling om «utplyndring av Sameland av omkringboende folk». Denne tendensen kunne man ifølge Gaup spore helt tilbake til Ottars beretninger på 800-tallet, der den første skatteleggingen av samene hadde begynt. Når Hirsti senere i boken skrev om skattlegging var han for mild i sin beskrivelse av «Finnskatten», der dobbel og tredobbel skattelegging var vanlig helt opp til 1700-tallet.

Hirstis beskrivelse av oppdelingen av Sameland og Kautokeinoopprøret fikk også hard kritikk:

I kapitlet «påtrengende naboer» får man inntrykk av at oppdelingen av Sameland var en enkel affære som foregikk ganske greit, og uten samisk motstand. Kautokeinoopprøret omtales behendig i en setning som en handling gjort av forvillede læstadianere. Det settes slett ikke i sammenheng med den nasjonale reisningen som fant sted på den tida.¹¹¹

I kapitlet «Påtrengende naboer» beskrev Hirsti oppdelingen av Sameland som en konsekvens av at statene Norge, Sverige og etter hvert Russland, rivaliserte seg imellom om å skattlegge samene. Dette presset frem Lappekodisillen, som Hirsti var positiv til, ettersom den sikret rettighetene til fri ferdsel og bruksutøvelse på tvers av landegrensene. I 1826 ble grensen mellom Norge og Russland fastlagt, men igjen ble samene sikret fri ferdsel. I 1852 ble grensen mellom Norge og Finland stengt. Dette var Hirsti skeptisk til, fordi det ikke ble tatt hensyn til samenes interesser med reindrift over grensen.¹¹² Til tross for at Hirsti fikk frem negative konsekvenser av den siste grenseinndelingen, kan man forstå hvordan hans historiesyn kolliderte med ml-bevegelsens historiesyn. Hirsti tegnet opp et bilde av et fleksibelt samarbeid mellom nasjonalstatene og samene som ivaretok deres egne, så vel som samenes interesser med tanke på å sikre reindriften og skatteinntekter. Gaup savnet den «samiske motstanden» som man ut fra ml-bevegelsens tolkning ville finne, ettersom samene var omringet av kapitalistiske og imperialistiske stater som begikk overgrep mot den samiske befolkningen gjennom å lovregulere en undertrykt nasjon.

¹¹¹ Gaup, Ailo. «Samesjelen Hirsti, og sosialdemokraten» Klassekampen 18.6.1980

¹¹² Hirsti 1980 s.21-22

I den delen av kapittelet der Hirsti beskrev Kautokeinoopprøret, handlet det først og fremst om læstadianismen som vekkellesbevegelse. Hirsti skrev at læstadianismen passet godt inn i den situasjonen samene befant seg i. Der samene tidligere hadde oppfattet misjonsforsøk som undertrykkende, tilpasset læstadianismen seg til samisk kultur og ga dem utløp for et oppdemmet behov for aggresjon og protest:

Nå fikk samene utløp for sin naturlige trang til protest, og ofte var utslaget preget av direkte aggresjon. I denne sammenheng er det nok å minne om oppgjøret i Kautokeino, som også kostet flere menneskeliv. Det gjorde ikke situasjonen bedre at både kirke og misjon tok markant avstand fra læstadianismen, som lenge ble betegnet som en farlig vranglære. Mot denne bakgrunnen ble læstadianismen også et sosialt opprør, ofte med sterke drag av overdreven selvhevdelse.¹¹³

Det fremstår ikke som like klart hva Gaup reagerte på her, utover at beskrivelsen var kortfattet. Som vist til tidligere i *Røde Faner* artikkel fra 1977, tolket ml-bevegelsen læstadianismen som vekkellesbevegelse, og Kautokeinoopprøret som: «spirene til et sosialt og nasjonalt opprør, rettet mot den tiltagende norske undertrykkinga av samefolket.»¹¹⁴ At opprøret tok form av en religiøs vekkellesbevegelse endret ikke det progressive innholdet, ettersom det på denne tiden var vanlig at: «Det nasjonale og sosiale opprøret ble koblet sammen med religiøse vekkelser.»¹¹⁵ En åpenbar forskjell i synet på Kautokeinoopprøret, var at ml-bevegelsen tolket det som en naturlig konsekvens av den norske undertrykkingen av det samiske folk. Dermed presset det seg frem et nasjonalt og sosialt opprør med «historisk nødvendighet», i tråd med et marxistisk historiesyn. Hirsti anerkjente opprøret som et «sosialt opprør». Han tok også avstand fra framstillingen av opprøret som et uttrykk for villfarende og sinnsforvirrede personer, eller «farlig vranglære». Synet på læstadianismen var imidlertid noe tvetydig idet vekkellesbevegelsen også førte til «overdreven selvhevdelse». Det som manglet fra Hirstis beskrivelse, sett fra ml-bevegelsens perspektiv, var en vektlegging av at den imperialistiske staten Norge presset frem et voldelig opprør i Kautokeino. Forutsetningen for opprøret hadde vært der hele veien gjennom den konstante kampen som alltid var til stedet mellom et undertrykket folk og en imperialistisk stat, men som nå fikk et utløp gjennom læstadianismene som vekkellesbevegelse, eller sagt med Gaups egne ord: «Det settes ikke i sammenheng med den nasjonale reisningen som fant sted på den tida.»¹¹⁶

¹¹³ Hirsti 1980 s.25

¹¹⁴ 1977 «Kautokeino-opprøret: Fra religiøs vekkellesbevegelse til nasjonal oppstand *Røde Fane* årg.6 (nr.6) s.68

¹¹⁵ 1977 «Kautokeino-opprøret: Fra religiøs vekkellesbevegelse til nasjonal oppstand *Røde Fane* årg.6 (nr.6) s.68

¹¹⁶ Gaup, Ailo. «Samesjelen Hirsti, og sosialdemokraten» *Klassekampen* 18.6.1980

Mot slutten av anmeldelsen rettet Gaup fokuset mot den delen av Hirstis bok som omhandlet samiske samtid, og fremtid. Gaup anerkjente at Hirsti hadde «en vag sympati» med samene, blant annet i vektleggingen av hvor viktig vern av vassdraget var for samisk reindrift: «Jeg skulle ønske Hirsti hadde skrevet boken ut fra dette, og ikke ut fra sin indre splittelse.»¹¹⁷ Når man leser Hirstis bok er det ikke vanskelig å forstå at boken måtte forkastes ut fra ml-bevegelsens verdensbilde. Hirsti tilla samene evnen til å i stor grad handle selv og tilpasse seg endringer i samfunnet på en god måte. Der ml-bevegelsen fokuserte på vold og konflikt mellom samer og storsamfunnet, tonet Hirsti disse konfliktene ned, ved å fokusere på gjensidig og fleksibel tilpasning mellom staten og samene.

Fra Klassekampen 1980, fant man også en anmeldelse av *Cappelens Norges historie*, der bind 15 var skrevet av historikeren Edvard Bull d.y. Under overskriften «Ikke bare konger og statsmenn» kunne man lese at *Klassekampens* anmelder i stor grad var fornøyd med dette bindet, ikke minst fordi Bull, tildelte ml-bevegelsen en viktig rolle under EEC-kampen. *Klassekampen* løftet også frem kapittelet Bull skrev om samene med tittelen «Den store flyttesjauen og den samiske kamp»:

I etterkrigstida legger Bull stor vekt på oppløsninga av 2000 års bondetradisjon – den store folkeflyttinga til byer og tettsteder, og de omleggingene dette førte til i levemåter og kultur. Forsøket på å ta de undertryktes standpunkt kommer klart fram i fremstillinga av samene og Finnmarks historie. Dette kunne kanskje fått større plass, men Bulls standpunkt er klare. Bull har kalt kapittelet «Samene. Går et folk under eller oppstår en nasjon?» Det tar opp norsk kolonialisme og rasisme og tendenser til økt motstand i den samiske nasjonen.¹¹⁸

Anmeldelsen av kapittelet om samene var svært kort, men ga et inntrykk av hva *Klassekampens* anmelder var så begeistret for. Bull sto tydelig på «de undertryktes side» gjennom hele boken, dette gjaldt også samene. Bull fikk frem sentrale punkter ved moderne samisk historie som rasisme, kolonialisme og samisk motstand. Hvis man går til kapittelet er det lett å få øye på disse elementene. Bull satte samenes anti-koloniale kamp inn i en global kontekst:

I etterkrigstiden viste koloniene frigjøring i Asia og Afrika hvor problematisk det var for en stat å styre folk fra fremmede kulturer. Negrenes voksende selvbevissthet i Amerika virket i samme retning. I 1970-årene begynte verdens «urbefolkninger» å finne sammen i et visst samarbeid, folk som av erobrere eller

¹¹⁷ Gaup, Ailo. «Samesjelen Hirsti, og sosialdemokraten» Klassekampen 18.6.1980

¹¹⁸ «Ikke bare konger og statsmenn...» Klassekampen 24.3.1980

andre salgs inntrengere var redusert til mindretall: indianere, innfødte australiere, inuits (eskimoer). I det internasjonale rådet for innfødte folk (indigenous peoples), som ble stiftet i Canada i 1975, ble også samene med. Alt slikt inspirerte samer til motstand mot fornorskning og overbeviste mange om at samene hadde gode grunner til å kreve endringer i samepolitikken.¹¹⁹

Denne beskrivelsen av samenes oppvåkning som en del av en global anti-kolonial kamp, passet bra med Maos teori om «de tre verdener». Det er dermed ikke sagt at Bull delte Maos analyse, men ml-bevegelsen kunne fint finne støtte for denne teorien gjennom sin tolkning av Bulls tekst. Teorien gikk i kort trekk ut på en analyse av den internasjonale situasjonen i verden med tanke på en kamp mot imperialismen. Den første verden besto av USA og Sovjet, den andre av mindre kapitalistiske land i Europa, Japan, Canada osv. I den tredje gruppen av land, fant man de undertrykte nasjonene som skulle føre kampen mot imperialismen. Her fant man koloniserte nasjoner og nasjoner som nylig hadde klart å frigjøre seg, men som fremdeles led under imperialistisk utbytting. Denne teorien ble fremdeles ansett som gyldig av ml-bevegelsen i 1980.¹²⁰ Guttorm Gjessing brukte begrepet «fjerde verden» for å understreke «urbefolkningens» unike situasjon.¹²¹ Dette begrepet ble så vidt meg bekjent ikke brukt av ml-bevegelsen. For å fange opp «urbefolkningen», eller andre svært fattige minoriteters situasjon i den første eller andre verden, så AKP(ml) heller på «indre motsigelser» i de forskjellige landene, som for eksempel konfliktene mellom afroamerikanerne i USA og den hvite majoritetsbefolkningen. Uansett var Bulls analyse av tidligere kolonialiserte folk, minoritetsgrupper og urbefolkningens frigjøring som en del av en anti-imperialistisk kamp, etter ml-bevegelsens hjerte.

Bulls overskrift på del-kapittelet om samene var også interessant sett i lys av AKP(ml)s sameprogram fra 1973 og 1980. Bull kalte kapittelet «Samene: går et folk under eller oppstår en nasjon?», og det ble avsluttet med følgende setning: «Spørsmålet om samefolket går under eller om den samiske nasjon oppstår, stod ubesvart.»¹²² Dette spørsmålet stod også ubesvart for ml-bevegelsen, men av helt andre grunner. For ml-bevegelsen handlet det om imperialismen ville klare å knekke den samiske nasjon en gang for alle eller om en revolusjon ville komme tidsnok til å hindre dette.¹²³

Bull anså ikke dette historiske spørsmålet som åpent, fordi imperialismen kunne klare å knuse Sameland med mindre en revolusjon hindret det. Bull var derimot opptatt av at samene reiste seg

¹¹⁹ Bull d.y. 1989 (1.utg 1979) s.352

¹²⁰ Prinsippprogram 1980 s.14-16

¹²¹ Gjessing 1973 s.13

¹²² Bull d.y. 1989 (1.utg 1979) s.363

¹²³ Prinsippprogram 1980 s.134-135 Program og vedtekter 1973 s.77-78

som folk, og at staten i etterkrigstiden hadde kommet samene i møte på visse punkter ved å tilrettelegge politisk for samene. Det fremstår derfor som underlig at *Klassekampens* anmelder var så begeistret for Bulls fremstilling av samenes nære historie i etterkrigstiden. Bull konkluderte ikke entydig at samene var på vei mot sin undergang slik ml-bevegelsen gjorde. Samenes situasjon hadde på noen punkter blitt bedre, men utviklingen gikk ikke i en rak linje fra dårlig mot bra. Det lå masse hindringer i veien for at samenes situasjon skulle forbedres, selv om det ble forsøkt fra både norsk og samisk hold.

Et eksempel på denne typen fremstilling av samisk historie, er hvordan Bull skrev om språkpolitikken som ble ført overfor samene i etterkrigstiden. På 1940-tallet var skolesituasjonen verre for samene enn den hadde vært på lenge. De få samiske lærebøkene som fantes var utdaterte, og de få lærerne som kunne samisk hadde flyttet til Sør-Norge. Så fikk man en innstilling fra Sameordningsnemnda for skoleverket fra 1948, noe som representerte «et vendepunkt» for samisk skole og språk politikk. Da fikk man nemlig en felles nordsamisk rettskrivingsnorm og flere nye lærebøker på samisk, «en god del ble faktisk gjort», hevdet Bull. En styrking av det samiske språk og undervisning viste seg imidlertid å være vanskelig. Den nye rettskrivingsnormen møtte motstand fra samisk hold, samtidig som lærermangelen fortsatt var stor. Først på 1970-tallet ble skolen tilpasset for samene, men en mindreverdighetsfølelse blant samene gjorde at språket ble sett som en hindring, hvis man ville opp og frem i verden.¹²⁴

Bull viste altså hvordan man fra både samisk og norsk hold forsøkte å bedre samenes levekår og styrke deres kultur. Problemet var bare at tiltakene var for få, for dårlige og kom i gang for sent. De fungerte også ofte på uforutsette måter med uheldige bivirkninger. Likevel kan man stille seg spørsmål med hva *Klassekampens* anmelder likte ved Bulls historieskriving. Bull viste hvordan en stat forsøkte, men ofte ikke maktet å bedre samenes situasjon. Dette sto i sterk kontrast til ml-bevegelsens forestilling om en stat som bevisst forsøkte å utslette en nasjon for å tilrane seg dens naturressurser.

Andre elementer ved Bulls fremstilling var mer i overenstemmelse med ml-bevegelsens syn. Industrialiseringen av Finnmark hadde vært en ren katastrofe for samene. Industrialiseringen av Kautokeino ga få økonomiske gevinster og tilbød få arbeidsplasser: «Erfaringer fra industriltakene i Finnmark bidrog effektivt til å gi en del samer inntrykk av norsk

¹²⁴ Bull d.y. 1989 (1.utg 1979) s.356-359

«kolonialisme» i Sameland. I 1970-årene var det tydelig innslag av mer pågående radikalisme blant dem.»¹²⁵

Bulls bok fremmet således en fortelling som sto i et direkte motsetningsforhold til AKP(ml)s prinsippprogram fra 1973 og 1980. Bull ga uttrykk for at samenes utfordringer kunne løses innenfor det parlamentariske systemet. En samisk oppvåkning, og den norske stats imøtegåelse av samiske krav hadde gitt enkelte positive utslag. Samenes situasjon på 1970-tallet var fremdeles såpass dårlig at Bull ikke visste om den samiske nasjon ville overleve, men han utelukket heller ikke at samene i felleskap med en bedre politikktutforming fra norsk side var i stand til å løse disse problemene. Dette synet var ikke forenelig med fortellingen prinsippprogrammene, der samene var på vei mot sin sikre undergang med mindre en revolusjon hindret dette.

Det er også interessant i seg selv at anmelderen i *Klassekampen* ikke gjorde et poeng ut av Bulls politiske tilhørighet. Bull hadde en fortid i DNAs venstrefløy og senere i SV. Kontrasten her var stor sammenlignet med Gaups anmeldelse av Hirstis bok, samme år i *Klassekampen*.

En forklaring på denne noe atypiske anmeldelsen i *Klassekampen* må trolig søkes i de ideologiske endringene som fant sted i ml-bevegelsen frem mot 1980. Anders Holsbø Istad beskrev AKP(ml)s forhold til venstresiden i denne perioden som ambivalent, men det ble gjort enkelte forsøk på å bedre samarbeidet med NKP og SV. I 1979 og 1980 la AKP(ml) ned blomsterkranser på et andreverdenskrig-minnesmerke for NKP, uten alt for store protester fra egne rekker. Man sluttet også å omtale NKP som «NKP» i *Klassekampen*. Fra 1978 var den harde ideologiske fordømmingen av SV på vei vekk:

Sjøl om ein gikk vekk frå det mest sekteriske i forhold til venstresida, nøyde ein seg med et forsøk på samarbeid på grunnplan. Ein såg ut til å prøve å oppretthalde ein pragmatisk samarbeidspolitikk uten å ta opp igjen politikken frå 1973 om å prøve å bli ein del av SV. Det hadde i alle tilfelle vore uaktuelt. SV i 1973 var ein laus partiallianse, men det på slutten av syttitalet va eit meir eller mindre heilheitlig parti.¹²⁶

Istad hevdet altså at det fant sted en viss oppmykning i forholdet til resten av den radikale venstresiden. Denne utviklingstendensen kan være en mulig forklaring på hvorfor Bulls partipolitiske tilhørighet ikke ble kommentert. Gaups anmeldelse av Hirstis bok viste imidlertid at dette ikke gjaldt hele ml-bevegelsens. Min kildegjennomgang tyder dermed på at tendensen

¹²⁵ Bull d.y. 1989 (1.utg 1979) s.362

¹²⁶ Istad 1992 s.148

Istad beskrev ikke må tolkes for bokstavelig, men at det fant sted en viss fragmentering internt i ml-bevegelsen i forhold til hvordan man forholdt seg til resten av venstresiden.

At *Klassekampens* anmelder var begeistret for en bok som direkte motsa AKP(ml)s sameprogram fra 1973 og 1980, kan trolig forklares ut fra den ideologiske krisen ml-bevegelsen befant seg i rundt 1980, i kombinasjon med den redaksjonelle oppmykningen man fikk i avisen rundt samme tid. Teksten ble publisert mandag 24. mars 1980, 7 måneder før landsmøte i desember 1980, som ofte blir løftet frem som tidspunktet da ml-bevegelsen for alvor smuldret opp. Krisen som ledet frem mot dette landsmøte hadde da pågått i flere år. Maos død i 1976, en splittelse i den internasjonale ml-bevegelsen mellom Albania og Kina, og en rekke andre faktorer førte til at mye av fundamentet for ml-ideologien smuldret bort. I Norge fikk man også en økt misnøye internt i partiet og en stadig større åpenlys konflikt mot ledelsen eller «Sentralkomiteens» politiske linje.¹²⁷ Parallelt fikk man en liberalisering eller oppmykning av *Klassekampen*, der det ble åpnet opp for meningsmangfold og en åpen kritikk av AKP(ml).¹²⁸

Det er sett i lys av disse faktorene man må forstå denne noe atypiske bakanmeldelsen. Der en anmelder i *Klassekampen* stilte seg positiv til en bok som fremmet et syn om at samenes problemer, gjennom reformer og en bedre politikkutforming, kunne løses av en kapitalistisk stat, innenfor rammene av det parlamentariske systemet.

2.3 Sivil ulydighet

2.3.1 Menstadslaget 1931

Den delen av historiekulturen som ble benyttet mest av ml-bevegelsen, i forbindelse med Alta-saken, var Menstadslaget i 1931. «Menstad» ble da brukt som en analogi for å vise likheter med Folkeaksjonens demonstrasjoner ved Alta-vassdraget fra 1979 til 1981. Den direkte historiske parallellen mellom Menstad og Alta var bruken av sivil ulydighet og statens respons på denne formen for demonstrasjon. «Menstadslaget» har imidlertid også hatt en helt sentral plass i den norske venstresidens selvforståelse. I Alta-saken hadde man som kjent tre politiske aktører, AKP(ml), SV og DNA, som alle anså seg som representanter for den norske venstresiden. Det

¹²⁷ Istad 1992 s.136-140, 178, Sjøli 2005 s.134, 156-168

¹²⁸ Ottosen og Westlie 1989 s.195

var dermed en svært symboltung del av historiekulturen ml-bevegelsen løftet frem i sin historiebruk, spesielt med tanke på at analogibruken inngikk som en del av en kritikk mot regjeringspartiet DNA. Før vi ser på hvordan denne hendelsen mer konkret ble brukt av ml-bevegelsen, kan det være nyttig med en gjennomgang av hvordan enkelte historikere har forstått Menstadslaget.

Historiker May-Brith Ohman Nielsen beskrev «Menstadslaget» som: «Et av de sterkeste uttrykkene for den åpne klassekampen i mellomkrigsårene».¹²⁹ Bakgrunnen for «Menstadslaget», var en dyp krise i norsk økonomi, der arbeidsgivere krevde en reduksjon av lønnsnivået på opptil 25%. I 1931 fikk denne krisen et voldelig utfall, der det kom til et sammenstøt mellom streikende arbeidere og den norske staten representert av politistyrker. Norsk Arbeidsmannforbund NAF, svarte på krisen ved å ta medlemmer ansatt i Norsk Hydro ved Porsgrunn, ut i en «sympatilockout». En gruppe arbeidere ved et fabrikkanlegg på Herøya ble ikke rammet av dette vedtaket, ettersom de ikke var fagorganiserte. Fagforeningen krevde at arbeidet skulle oppheve, men Hydro nektet å etterkomme dette krevet. Dette førte til at en gruppe demonstranter ledet av en «NKP-influert opposisjonsgruppe i fagbevegelsen», samlet sammen en gruppe demonstranter som angrep statspolitiet, som var satt inn for å beskytte arbeiderene ved Hydroanlegget. Aksjonen var i første omgang vellykket og arbeidet ble stanset. Regjeringen svarte i andre omgang med å sette inn mer statspoliti, krigsskip, samt at Telemarksbataljonen ble mobilisert til å rykke inn om det skulle bli nødvendig. De store styrkene med statspoliti klarte å slå ned demonstrasjonene.¹³⁰

Berge Furre beskrev hvordan etterspillet til Menstad var preget av en intern konflikt i arbeiderbevegelsen. Den revolusjonære delen av arbeiderbevegelsen representert av NKP og deres opposisjon innen fagbevegelsen kalt Den revolusjonære fagopposisjonen av 1929, ønsket å gjennomføre en generalstreik i hele distriktet. En avstemning ble avholdt, der den revolusjonære delen av fagopposisjonen i fagbevegelsen tapte. Statspolitiet trakk seg tilbake og opptøyene i distriktet ga seg.¹³¹

Per Ole Johannsen, universitetslektor ved institutt for kriminologi i Oslo, var i sin bok *Menstadkonflikten 1931* (1977), opptatt av å sette etterspillet i forbindelse med DNAs omstilling til en reformpolitikk som førte til landets første DNA-regjering i 1935. Klassekampen i

¹²⁹ Ohman Nielsen 2011 s.61

¹³⁰ Ohman Nielsen 2011 s.64

¹³¹ Furre 1991 s. 108-110

mellomkrigstiden og den revolusjonære situasjonen man hadde under Menstadslaget i 1931 kulminerte dermed i en seier for den reformistiske delen av DNA og arbeidskonfliktene avtok.¹³²

AKP(ml) anså seg selv som en forlengelse av den revolusjonære tradisjonen til NKP. Man får dermed anta at AKP(ml) hadde en helt annen forståelse av Menstadslaget og dens etterspill enn Johansen, der tolkningen gikk i retning av et classesvik hvor den reformistiske delen av arbeiderbevegelsen svek den revolusjonære og dermed hindret en revolusjonær situasjon i å utvikle seg til en revolusjon. Dette synet sammenfalt i det minste med hvordan NKP selv forsto etterspillet av Menstadslaget, slik det ble lagt frem i NKPs jubileumbok *Menstadslaget et 25-årsjubileum* fra 1956.¹³³

I denne boken ble det også tatt et oppgjør med hvordan kommunistenes rolle under Menstadslaget hadde blitt forstått av samtidens historikere, deriblant Edvard Bull d.y. Når Bull skrev at NKP i tiden rundt Menstadslaget var «reduert til en sekt uten alvorlig betydning i norsk politikk», brøt dette naturlig nok med NKPs forståelse av sin rolle under konflikten. NKPs historieskriver medga at partiet gjorde det svakt på meningsmålinger med sine knappe 1,6 % oppslutning i 1930. Disse tallene fanget imidlertid ikke opp at NKP var et kaderparti som i tråd med marxismen-leninismens lære viste sin styrke i «masseaksjoner» heller enn ved «Stortingsvalg».¹³⁴ NKP la her til grunn en selvforståelse som man også fant hos AKP(ml), der de mest revolusjonært fremskridende delene av arbeiderklassen skulle lede proletariatet mot revolusjon, gjennom blant annet masseaksjoner som under Menstadslaget. NKPs folk var få i antall under Menstadslaget, men deres innsats var likevel helt uunnværlig ettersom medlemsmassen besto av «de mest hengivne, oppofrende, de mest konsekvente og bevisste kjempere for arbeiderklassens og folks interesser.»¹³⁵

Et annet punkt hvor NKPs fremstilling av Menstadslaget skilte seg helt vesentlig fra Ohman Nielsen, Furre og Johansens fremstillinger, var spørsmålet om hvem i Kolstads Bondepartiregjering som var ansvarlig for utkommanderingen av soldater mot demonstrantene. Furre, Nielsen og Johansen ga alle Quisling en svært perifer rolle i håndteringen, ettersom det virkelige ansvaret lå hos statsminister Kolstad og justisminister Lindboe, mens Quisling bare fulgte ordre.¹³⁶ NKP levnet ingen tvil i sin fremstilling, der de ga Quisling en sentral rolle ikke

¹³² Johansen 1977 s.302-305

¹³³ Ny Dag 1956 s.11

¹³⁴ Ny Dag 1956 s.11

¹³⁵ Ny Dag 1956 s.11

¹³⁶ Furre 1991, Ohman Nielsen 2011, Johansen 1977

bare i selve Menstadslaget, men i hele regjeringsprosjektet til Bondepartiet, gjennom betegnelsen «regjeringa Kolstad-Quisling». Menstadslaget ble for NKP ikke bare et symbol på klassekamp, men også en klar antifascistisk kamp: «Det var således ikke bare Quisling som nyttet sin statsrådsstilling til å forberede en fascistisk bevegelse i Norge. Fascismen reiste hodet i Norge, og dens virkelig første store fremstøt i landet var storlockouten 1931.»¹³⁷

Oppfatningen av hvem som var ansvarlig for håndteringen av Menstadkonflikten, varierte naturlig nok etter hvilken politisk tilhørighet man hadde. Johannsen gjennomgikk pressens dekning i tiden etter Menstadslaget. Arbeiderpressen var her delt, men alle la skylden på Quislings utkommandering av soldater som en viktig årsak til konfliktenes voldelige eskalering. DNA-pressen var også opptatt av å legge skylden på NKP for at konflikten eskalerte og at NKPs radikale tendenser utgjorde en trussel mot arbeiderbevegelsen. NKP-pressen på sin side, fremhevet derimot Menstadslaget som en revolusjonær markering ovenfor den reformistiske delen av Arbeiderbevegelsen, der NKP fikk vist sin styrke.¹³⁸ Quisling tok selv på seg mye av æren for Menstadslaget, mens venstresiden ga han hovedskylden for selve håndteringen av Menstadslaget 1931.¹³⁹

I 1979 årgangen av *Klassekampen* ble Menstadslaget for første gang benyttet i forbindelse med en demonstrasjon *Folkeaksjonen* holdt. Demonstrantene var forberedt på å benytte seg av sivil ulydighet for å hindre anleggsarbeidet med utbyggingen av Alta-vassdraget. Om dette hadde Klassekampen følgende å melde i forbindelse med en demonstrasjon som hadde blitt holdt på Youngstorget i regi av Folkebevegelsen:

Hvis Inger Louise Valle hadde vært ute i regnet på torsdag, tror vi ikke hun hadde våget å sende en jernring av politi til Alta. Hun ville kanskje forstått hva det er hun har utfordret. Hun ville kanskje skjönt at hun og staten hun representerer ikke kan vinne i Alta med en rask politiaksjon. Holder den stemninga og den bevegelsen som nå er i gang, er jeg overbevist om en ting: Inger Louise Valle kan bare vinne på en måte. Hun må utkommandere en betydelig militær styrke og holde den i Alta til utbygginga er gjennomført og vel så det. Og gjør hun det plaserer hun seg i en bås og skaffer seg en politisk sidemann vi tror hun ikke tåler: Det var Quisling som sist utkommanderte militære mot folk i Norge. Det skjedde på Menstad i 1931.¹⁴⁰

Som vist til i Johansens gjennomgang, hadde venstresiden en delt kollektiv erfaring av hvor illegitimt det var å bli møtt av militære styrker som en respons på det som ble oppfattet som en

¹³⁷ Ny Dag 1956 s.10-11

¹³⁸ Johansen 1977 s.180-186

¹³⁹ Johansen 1977 s.300

¹⁴⁰ «Elva ska leve!» Klassekampen 22.9.1979

legitim bruk av sivil ulydighet i 1931. I 1979 vurderte DNA-regjeringen å møte en ny demonstrasjon, der sivil ulydighet ble benyttet på samme måte. Videre var det viktig å få frem at det var daværende forsvarsminister Quisling som var ansvarlig for utkommanderingen av soldater i 1931, og at nå i 1979 vurderte justisminister Valle å utkommandere politistyrker. Valles potensielle handling ble dermed sammenlignet direkte med Quislings handling i 1931. Valle ble dermed slått i hartkorn med Norges fremste landssviker. Navnet «Quisling» har som kjent en helt spesiell plass i den norske historiekulturen, der assosiasjonene i første rekke går i retning av vår fremste landssviker under andre verdenskrig. Denne formen av analogibruk og historisk argumentasjon fikk unektelig en ekstra kraft av de assosiasjoner «Quisling» ga hos det norske folket. Hadde det vært en annen forsvarsminister man kunne knytte til Menstadslaget, ville ikke historiebruken vært tilnæringsvis like kraftfull. Likevel var det ikke Quislings rolle som leder for NS og kuppemaker under andre verdenskrig som var den direkte årsaken til at Quisling ble sammenlignet med to justisministere. Quisling slo nemlig ned en demonstrasjon, som hindret spirene til et større politisk opprør blant den norske arbeiderklassen. I ml-bevegelsens øyne var det ille nok å bli assosiert med en slik handling, men når man i tillegg visste hvilken rolle Quisling skulle spille under andre verdenskrig tilførte det en ekstra dimensjon. Det ble dermed også implisitt en form for landssvikerretorikk. Quisling svek Norge. Ville Valle svike en Folkebevegelsen, samene og en stadig voksende del av den norske opinionen, slik Quisling først svek arbeiderklassen og senere hele Norge under krigen?

Utover i 1979 og 1980 fant man en lignende form for historiebruk, men nå rettet mot den nye justisministeren Andreas Cappelen. Bakgrunnen var en mistanke om at 150 soldater ved Garnisonen i Porsanger sto klare til å rykke inn mot demonstrantene i Stilla ved Alta-elven. Under overskriften «Militære forbereder: Menstad-slag i Stilla» skrev *Klassekampen* følgende om Cappelen:

Dersom det blir gjort alvor av disse planane, vil det være første gangen sidan Menstad-slaget i 1931 at militære blir satt inn mot sivilbefolkninga. Justisminister Cappelen vi sikre seg ein plass i historia ved sida av daværende forsvarsminister Vidkun Quisling.¹⁴¹

Igjen ser vi den samme formen for historisk argumentasjon, der Cappelen ville få samme omdømme som Quisling om han utførte en tilsvarende handling. Siden det var snakk om militærstyrker var sammenligningen særlig relevant. Det faktum at DNA selv anså å ha et eierskap til Menstadkonflikten ble ikke nevnt i ml-bevegelsens analogibruk. Det kan tenkes at

¹⁴¹ «Militære forbereder: Menstad-slag i Stilla» *Klassekampen* 13.10.1979

Menstad kun var ment å vise den konkrete likheten mellom fortid og samtid, men det virker høyst usannsynlig.

MI-bevegelsen kjente den norske arbeiderbevegelsens historie godt, og hadde helt bestemte oppfatninger av hvordan den skulle forstås. Når DNAs rolle under Menstadkonflikten ikke ble nevnt, fantes det trolig likevel en distinkt oppfattelse blant ml-ere, om hvordan DNAs rolle under Menstadslaget i 1931, skulle forstås i analogibruken fra 1979. Sett i lys av AKP(ml)s syn på DNAs historiske utvikling fra et revolusjonært til et revisjonistisk parti, får man anta at ml-bevegelsen delte NKPs syn på Menstadslaget som et viktig skille i DNAs bevegelse mot en revisjonistisk linje. DNA hadde sviktet venstresiden i 1931, men de var tross alt ikke nazister. Quislings utkommandering av soldater hadde rammet DNA, vel så mye som NKP, selv om de i etterspillet dolket NKP i ryggen. Fra 1931 gikk DNA i en stadig mer revisjonistisk retning, de hadde ikke lært noe av Menstadslaget der arbeiderbevegelsen viste sin styrke mot fascismen i Norge. I 1979 var DNAs degenerering gått mye lengre. Ikke nok med at de ikke tok lærdom av den revolusjonære og ant-fascistiske kampen som Menstadslaget representerte. I 1979 var det DNA selv som nå vurderte å gjennomføre samme politikk som deres klassefiende hadde utsatt dem for i 1931. For ml-bevegelsen var dette ikke overaskende, men snarere en bekreftelse på deres verdensbilde. DNAs politiske håndtering av Alta-saken ble dermed bare et av en endeløs rekke eksempler på revisjonismens sanne ansikt.

Fra 1. januar 1979 ble Menstadslaget forstått og brukt på en ganske lik måte i *Klassekampen*.¹⁴² På debattsidene av *Klassekampen* fredag 28 mars 1980, ble denne bruken av Menstadslaget utfordret ut fra en «klasseanalyse» der «klassemotsetningene» ved Menstad i 1931 ble sammenlignet med «klassemotsetningene» i Alta-demonstrasjonen 1980. Her skrev en innsender signert Reidar Berge, følgende:

På lederplass heter det i «klassekampen» den 24. mars 1980: «Dette er en meget uvanlig situasjon. Den kan bare sammenlignes med Menstadslaget for over 40 år siden». Med dette menes den situasjonen der Alta-demonstranter møter «et stort oppbud av politi, hunder og helikopter.» Klassekampen har rett overfladisk vurdert. Blir derimot en klasseanalyse foretatt, er det en klar forskjell: For snart 50 år siden var det den fremadstormende arbeiderklassen som tapte et slag mot borgerskap i forening med middelaldersk innstilte krefter som hadde røttene sine i miljøer på landsbygda. I dag er det arbeiderklassen og borgerskapet som er

¹⁴² «Nøler politiet i Stila». *Klassekampen* 15.10.1979 - «Den viktigste oppfordringen til Nordli og hans kabinett: Sett ikke i gang politiaksjonen dere har planlagt. Det vil minne for mye om Menstad i 1931», «Alta 1979 bestått generalprøven». *Klassekampen* 29.12.1979 - «Nordli og Cappelen vil spille ut nye kort. De vil på ny forsøke å sette grabbene i Sameland før samenes rettigheter er vurdert. Men de skal vite at det må et nytt Menstad til om de skal lykkes å trampe på Sameland og ødelegge ei naturperle.»

forente mot vikende og hendøende klassekrefter med røtter i fortida, i føydalhistoria. De kan nok klare å forhindre og utsette progressive vedtak i større omfang både en, to, tre og mange ganger. Men før eller siden vil de to førende klasser av i dag miste tålmodigheten med dem likefullstendig som herskerne i Kina mistet tålmodigheten med firerbanden. Bare vent så kommer den erfaringen! Store deler av befolkningen lot seg overbevise om at det var progressivt å stemme mot EF. Jeg tror at færre vil tro det er fremskrittvennlig å stemme mot Alta-utbygging. På lengre sikt kan umulig landets to mektigste klasser være «dømt til å tape kampen om opinionen». For her er det spørsmål om klassekamp og klassers makt, ikke først og fremst sympati med og støtte til «de små og utsatte». Det er en lærdom som ikke bare jeg, men også Klassekampens lederskribent før eller seinere må trekke.¹⁴³

I 1931 var det en klasseallianse mellom «borgerskapet» og «middelaldersk innstilte krefter som hadde røttene sine på landsbygda», men hvem var så disse reaksjonære kreftene på landsbygden? Det vil være mest nærliggende å tolke Berges formulering som en referanse til Kolstads Bondepartiregjering og dens velgermasse. I 1980 hadde alliansen skiftet, «klassekrefter med røtter i fortida, i føydalhistoria», ble av Berge i 1980 ansett for å være de progressive kreftene. Her kan man kanskje anta at Berge siktet til den norske og samiske befolkningen i Finnmark, som i stor grad hadde sitt arbeid i primærnæringen. Disse ble så motarbeidet av en allianse mellom borgerskapet og den delen av arbeiderklassen som DNA representerte. For å forstå denne uttalelsen, er det viktig å ha i mente at den ble publisert i 1980. som nevnt tidligere var AKP(ml) på vei inn i en dyp partikrise, der hele fundamentet for ml-ideologien holdt på å kollapse. I teksten finner man derfor tegn på at Berge var svært desillusjonert, det ser vi for eksempel i setningen «Men før eller siden vil de to førende klasser av i dag miste tålmodigheten med dem likefullstendig som herskerne i Kina mistet tålmodigheten med firerbanden». Dette kan ha påvirket den noe atypiske historiebruken. Gjennom formuleringen «I dag er det arbeiderklassen og borgerskapet som er forente..», kan man tolke Berge dithen at han anerkjente DNA som en representant for den norske arbeiderklassen.

Det er her relevant å stille seg spørsmålet om hvor representativt Berges historiesyn var for større deler av ml-bevegelsen. Krisen i AKP(ml) sammenfalt med en krise i *Klassekampen*. Dette førte blant annet til at *Klassekampen* gikk inn for en kursendring der «Klassekampen åpnet seg mer i forhold til andre politiske syn. Mens man tidligere hadde avvist innlegg fra politiske motstandere, gikk man nå inn for debatt. Debattsidene ble opprioritert og man inviterte gjesteskribenter med annen politisk oppfatning.»¹⁴⁴ Utviklingen i *Klassekampen* som Ottosen og

¹⁴³ Berge, Reidar. «Lærdom av Alta-slaget» Klassekampen 28.3.1980

¹⁴⁴ Ottosen og Westlie 1980 s.195

Westlie beskrev, passet bra for å forklare historiesynet Berge ga utrykk for. *Klassekampen* hadde nå åpnet opp for kritikk, dette skjedde parallelt med partikrisen i AKP(ml).

I *Klassekampen* fra 31. mai 1980, refererte Klassekampens skribent til en uttalelse fra Stein Ørnhøi, i forbindelse med en Stortingsdebatt om utbyggingen på følgende måte:

I sitt innlegg fikk også Cappelen sitt pass påskrevet av stortingsrepresentant Stein Ørnhøi som i sitt innlegg viste til Menstadslaget. «Regjeringen Nordli skal løfte den tvilsomme arven etter minister Kolstad. Og at justisminister Cappelen forlenget har tatt mål av seg til å overgå trettiåras justisminister Lindboe, har han selv allerede med grundighet dokumentert,» sa Stein Ørnhøi. Forsvarsministeren i denne regjeringa som sendte militæret mot arbeiderene ved Menstad i 1931 var Vidkun Quisling. Det bør bli mer bråk i denne saken, sa Ørnhøi.¹⁴⁵

Klassekampen siterte her en stortingsrepresentant for SV, som i likhet med ml-bevegelsen, benyttet Menstad som en analogi for å kritisere DNAs behandling av demonstrantene i Alta. *Klassekampen* tilførte en kommentar på slutten av sitatet om at det var Quisling som sist utkommanderte soldater. Hvordan SV selv brukte Menstad som en analogi skal vi se på i neste kapittel, men det er verdt å merke seg at *Klassekampen* selv tilførte denne opplysningen, og at den dermed ikke uten vider kunne tilskrives Stein Ørnhøi. I denne sammenhengen er det uansett interessant å merke seg at *Klassekampen* gjennom å sitere Ørnhøi på denne måten, gikk god for at også SV hadde en legitim rett til å bruke Menstadslaget som del av en politisk retorikk mot DNA.

Hvis man utgår fra tesen om at en viktig del av meningsinnholdet i Menstad som analogi for ml-bevegelsen, handlet om å underbygge et syn om at revisjonistene i DNA var parat til å ta i bruk samme metoder som Quisling, ettersom de nettopp var revisjonister, så skulle man tro at denne kritikken også inkluderte SV. SV var ml-bevegelsens allierte i kamp mot styringspartiet DNAs politikk i Alta-saken. Det var dermed selvsagt naturlig for de to partiene å legge vekk politiske uenigheter i denne konkrete saken, ut fra et rent strategisk ståsted. DNA og SV var begge representanter for venstresidens revisjonistiske tradisjon. ml-bevegelsen brukte Menstad-Quisling som en analogi for å kritisere hvordan DNAs revisjonistiske tradisjon ga utslag i Alta-saken. Denne kritikken kan likevel ikke ha vært ment til å ramme revisjonist partiet SV, ettersom *Klassekampen* anerkjente SVs bruk av Menstadslaget gjennom å sitere Ørnhøis bruk av den samme analogien. Man kan dermed anta at meningsinnholdet ml-bevegelsen la i Menstad som en

¹⁴⁵ «Naturvernforbundet: Bedrøvelig forestilling» Klassekampen 31.5.1980

analogi, ikke var en kritikk av revisjonisme på norsk venstreside generelt, men mer spesifikt begrenset til DNAs revisjonisme.

Mandag 26. januar 1980 var det publisert ett referat fra en debatt om Alta-utbyggingen, som hadde blitt holdt i forbindelse med en Alta demonstrasjon. Samtlige stortingsparti var representert, i tillegg til Kjersti Ericsson fra AKP(ml). Igjen fant man et eksempel på at *Klassekampen* refererte til Stein Ørnhøis bruk av Menstad som analogi, og det på en måte som impliserte at SVs bruk av Menstad var helt legitimt. DNA fikk derimot hard kritikk i *Klassekampens* referat:

Gudmund Grytøy, DNA, forsvarte regjeringas framferd i Alta-saka med en merkelig blanding argumenter. Han sa at Arbeiderpartiet hadde satt seg i det lysende program å gjøre «de fjerneste avkroker» selvforsynte med lys og kraft. Etter hans mening hadde alle parter fått uttale seg, og han hadde derfor ikke noe til overs for «nyfrelste samedemonstranter» fra akademikermiljøene i Oslo. De Grytøy hadde noe til overs for var jenter som jobbet i fiskerinæringen i Nord Norge, og som frøys på seg blærekatarr fordi Altaelva ikke var utbygd ennå. Salen reagerte med pipekonsert på Grytøys anskuelsesundervisning i makthaveres tenkemåter, og måtte gang på gang hysjes ned. En eneste gang fikk Grytøy applaus. Det var da han hevdet at demokrati er noe man må kjempe for. Men da han nektet å se sammenhengen mellom Menstad-slaget og politiaksjonen i Stilla, var det slutt på applausen.¹⁴⁶

At Grytøy ikke ville gå med på at Menstadslaget og politiaksjonen i Alta var samelingbare, var selvsagt å forvente all den tid analogiens formål var å kritisere DNAs behandling av demonstranter. Slik *Klassekampen* refererte Grytøys innlegg, passet det bra med «kraftfortellingen» Andresen identifiserte som typisk for DNA.¹⁴⁷ Historien til samene eller Nord-Norge mer generelt, var historien om en landsdel som beklagelig nok hadde blitt hengende etter i etterkrigstidens sosialdemokratiske velferdsloft. Ut fra denne argumentasjonen var den delen av historien som «nyfrelste samedemonstranter fra akademikermiljøene i Oslo», forsøkte å aktivisere, irrelevant. Ettersom det var nettopp denne historien, som hadde holdt samene og Nord-Norge tilbake i utviklingen.

Stein Ørnhøi åpnet da også med en frisk replikk som salen besvarte med latter: - også SV er for lov, orden og elektrisk lys, sa han. Og fortsatte: - Men for SV finnes det klare grenser for hvor langt en skal strekke sin lydighet. Den grensa går nå ved nullpunktet i Stilla. Ørnhøi minnet videre om at hver gang myndighetene går til overgrep mot grupper av det norske folk, er det «lovlig». Også Menstadslaget var lovlig. Myndighetene definerer lovligheten, det er det myndigheter er til for, sa han. Og minnet om at DNA

¹⁴⁶ «Politiker-skjelv om Alta: For utbygging mot blærekatarr» *Klassekampen* 26.1.1980

¹⁴⁷ Andresen 2017 s.148

hadde beveget seg atskillig siden Martin Tranmæl holdt innledning da samene organiserte seg for første gang i 1917.¹⁴⁸

Her ser vi igjen at Ørnhøi benyttet seg av Menstad, og at *Klassekampen* støttet Ørnhøis bruk av Menstad som legitim, gjennom å sitere han uten å ta til motmæle. Stein Ørnhøi var her ml-bevegelsens allierte, ettersom de var enig i sak når det gjaldt Alta-kampen. I likhet med EEC-kampen fra 1971 og utover der flere, blant annet Sjøli, har påpekt at ml-bevegelsen samarbeidet og tilnærmet seg retorikken til SF og Folkebevegelsen.¹⁴⁹ For Maoister var dette ikke en ukjent strategi. I flere av Maos tekster fant man uttrykk for en strategi som kan oppsummeres som «din fiendes fiende, er din alliert».¹⁵⁰ I likhet med EEC-kampen, støttet ml-bevegelsen en bred allianse som inkluderte politiske motstandere. Ved igjen å akseptere Ørnhøis bruk av Menstad, må ml-bevegelsen også her ha sett vekk fra deler av meningsinnholdet «Menstad» har hatt, der man i etterspillet av slaget fikk en kamp mellom den revolusjonære og reformistiske delen av Arbeiderbevegelsen, der SV sto i den reformistiske tradisjonen. Man kan kanskje tenke seg at bruken av «Menstad», som en form for historiebruk, var ment mer instrumentelt. Ørnhøi ønsket å vise den konkrete likheten mellom politiets rolle ved to demonstrasjoner, «Menstad 1931» og «Alta 1981». Her ble altså bare deler av det potensielle meningsinnholdet i Menstad, aktivisert gjennom en konkret sammenligning, mens splittelsen av arbeiderbevegelsen ble utelatt. Dette kunne ml-bevegelsen støtte, ettersom SV og AKP(ml) her var ening i denne saken.

Videre ser vi at Ørnhøi var opptatt av at DNA hadde beveget seg fra Martin Tranmæl sin tid, da han i 1917, støttet samenes sak gjennom å holde en appell da samene for første gang organiserte seg. Som vi har sett tidligere i kapittelet, var dette en kobling som også Per Otnes gjorde, men som ml-bevegelsen aldri brukte i det kildematerialet som jeg har gjennomgått.¹⁵¹ Det kan tenkes at denne forskjellen mellom SV og AKP(ml), bunnet i et ulikt syn på DNA. Gjennom Ørnhøis bruk av DNAs tidlige historie, viste Ørnhøi at DNA hadde hatt en tradisjon for å stå på samenes side, og at man dermed burde kunne forvente en bedre håndtering av DNA i denne saken. For AKP(ml) var Alta-saken mer en bekreftelse på hvor håpløs DNAs politikk alltid hadde vært, og at man dermed ikke kunne forvente noe annet av et slikt styringsparti i denne saken. Til slutt fant man et referat fra AKP(ml)s Kjersti Ericsson:

¹⁴⁸ «Politiker-skjelv om Alta: For utbygging mot blærekattarr» Klassekampen 26.1.1980

¹⁴⁹ Sjøli 2005 s.73

¹⁵⁰ Tsetung 1972 s.12-16

¹⁵¹ se s.34-35

Kjersti Ericsson fra AKP(m-l) presenterte seg som ansatt ved universitetets juridiske fakultet; der kriminaliteten i den siste tid hadde nådd slike høyder at det vekker bekymring i Storting og styringsverk. – Ingen høyesterettsdommer kan gjøre dette overgrepet mot samene rettferdig, sa hun. – Hovedsaka er at regjeringa nå prøver å sette krona på verket på norsk politikk overfor samene i flere hundreår. Nemlig en politikk for å likvidere samene som nasjon. – Imperialisme kalles slikt med et presist fremmedord, sa Kjerstin Ericsson videre, og minnet om at Marx, «en klok mann på mange måter». Hadde fastslått at et folk som undertrykker et annet folk ikke selv kunne være fritt. Hun lovt AKP(m-l)s helhjertede støtte fortsatt til den kampen folkeaksjonen og samene fører mot utbygging.¹⁵²

Ericssons innlegg skilte seg markant fra Ørnhøi sitt innlegg. Ørnhøi avskrev nemlig ikke DNA helt, DNAs forsøk på å modernisere Nord-Norge gjennom kraftutbygging var feilslått, men det var ikke en del av en bevisst politikk for å utslette den samiske befolkningen. Også SV var for denne politikken, selv om nedemningen av Alta-elven var en ren katastrofe. DNA hadde også en fortid som viste at de hadde en tradisjon for en bedre samepolitikk, selv om de i 1980 hadde brutt med sin tradisjon.

Ericsson brukte sitt innlegg på å argumentere for hovedpunktene i AKP(ml)s Sameprogram fra 1973 og 1980. DNAs politikk i Alta-saken var bare en videreføring av en prosess som hadde pågått i flere hundre år, der det helt bevisste målet var å utslette den samiske nasjonen. Dette synet ble begrunnet ideologisk, DNAs politikk var et uttrykk for imperialismen, det høyeste og endelige stadiet i kapitalismen som produksjonsform.¹⁵³ At det var en sosialdemokratisk regjering som fikk æren av å «likvidere samene som nasjon», var på ingen måte et paradoks, det var tvert imot bare å forvente av et parti som hadde brutt med sin revolusjonære fortid. Gjennom å parafasere Marx, fikk Ericsson understreket tragedien i det som var i ferd med å skje. Dette var ikke bare en tragedie for det samiske folk, men også for det norske folk. Dette synet ble utdypet i *Røde Faner* artikkel om samenes nasjon fra 1977: «Marx kjempa for at de engelske arbeiderene skulle kjempe mot Englands underkuing av Irland og den irske nasjonen. Han sa at dette var et vilkår for at det engelske proletariatet skulle bli i stand til å gjennomføre en egen revolusjon.»¹⁵⁴ Gjennom henvisningen til Marx fikk Ericsson også legitimert ml-bevegelsens syn om at det samiske og norske folk hadde felles interesser av en revolusjon. Man kunne ikke oppnå kommunismen før det nasjonale spørsmålet var løst, som innebar å gjøre slutt på undertrykkingen av det samiske folk.

¹⁵² «Politiker-skjelv om Alta: For utbygging mot blærekattarr» Klassekampen 26.1.1980

¹⁵³ Prinsippprogram 1976 s.27-29

¹⁵⁴ Røde Fane nr.6 1977 s.4

2.3.2 Andre verdenskrig

Ml-bevegelsens fokus på Quislings rolle i «Menstadslaget», kan indirekte leses som en form for historiebruk der andre verdenskrig utgjorde et element av historiekulturen ml-bevegelsen løftet frem i Alta-saken. Men utover denne implisitte koblingen til krigen var andre verdenskrig helt fraværende i historiebruken, foruten et unntak.

Torsdag 15. januar 1981 fant man en tekst i *Klassekampen* med tittelen «Når «Nordlys» finner Nazisme i Alta». Teksten omhandlet et leserinnlegg RV politikeren Mads Gilbert hadde publisert i avisen Nordlys. Teksten til Gilbert polemiserer mot en leder i Nordlys, «Arbeiderpartiets største avis i Nord-Norge». Lederen skulle ifølge *Klassekampens* gjengivelse av saken, ha dratt «en klar og tydelig parallell mellom de som aksjonerer i Stilla og nazistenes holdninger under 2. verdenskrig. Begge holdninger og handlinger for «religiøs fanatisme», er avisens melodi.»¹⁵⁵ Gilberts hevdet at «[...] den eneste parallell til nazismen og Alta han finner er at DNA-regjeringa er den første sådanne som bruker statens maktapparat mot folket siden Quisling.»¹⁵⁶ Utover bruken av Menstad som analogi, trakk Gilbert en parallell til:

Nürnbergdomstolen slo klart fast at ordre ikke fritar deg fra å tenke sjøl, at du har et sjølstendig ansvar for de handlingene du kommanderes til å sett ut i livet. Prinsippet gjelder også i dag: Det er ikke fattet noe lovlig stortingsvedtak. Det er fattet vedtak, lovligheten får domstolen avgjøre. Vedtaket er det mange som er sterkt uenig i, og de bruker sivil ulydighet for å hindre at det settes ut i livet. Det er ordrenekt fordi vi mener stortingets ordre om utbygging er bygd på feil grunnlag, den er unødvendig og blodig urettferdig overfor den samiske nasjonen.. Dette er stikk motsatte av nazisme og fanatisme: Det er å holde fast på det man mener er rett uansett hva øvrigheta mener.¹⁵⁷

Her sammenlignet Gilbert nazister som hadde blitt dømt i Nürnbergdomstolen, der forsvaret deres i retten var at de bare adlyde ordre, med de byråkrater, anleggsarbeider, politifolkene osv. som i januar 1981 holdt på å legge til rette for at utbyggingen kunne fullbyrdes. Videre var det legitimt med «ordrenekt» for demonstranter her, slik det var moralsk legitimt å nekte ordre for tyskere under andre verdenskrig. «Ordrenekt» ble i Alta 1981 det samme som ordrenekt i Nazi-Tyskland, det motsatte av «nazisme og fanatisme».

¹⁵⁵ Joramo, Arne «Når «Nordlys» finner Nazisme i Alta» Klassekampen 15.1.1981

¹⁵⁶ Joramo, Arne «Når «Nordlys» finner Nazisme i Alta» Klassekampen 15.1.1981

¹⁵⁷ Joramo, Arne «Når «Nordlys» finner Nazisme i Alta» Klassekampen 15.1.1981

2.4 Samenes kamp i en global kontekst

Samenes kamp for rettigheter i Norge fant sted parallelt med fremveksten av en internasjonal urfolksbevegelse. Så langt har vi sett hvordan ml-bevegelsen var opptatt av å løfte frem eksempler fra historiekulturen som kretset rundt den samiske og den norske arbeiderbevegelsens historie. I denne siste kategorien er fokuset derimot rettet mot hvordan ml-bevegelsen satt samenes kamp inn i en mer internasjonal kontekst. I Guttorm Gjessing sin bok *Norge i Sameland* (1973), viste Gjessing hvordan akademikere og samene selv, ved inngangen til 1970-tallet, satte samenes kamp i Norge i forbindelse med en mer internasjonal urfolksbevegelse, der inspirasjonen fra den amerikanske urfolksbevegelsen var stor.¹⁵⁸

2.4.1 «Kolonialisme» i Norge og verden

I forbindelse med den samiske sultestreiken foran stortinget høsten 1979, skrev Klassekampen en tekst der det blant annet sto at:

Rådhusklokka slo sine malmtunge slag. Klokka var 12. I det samme reiste en flokk samer fra Finland og Norge et stolt banner der det sto: Vi sultestreiker. Men scenen kunne vært hentet fra India der sultestreik ble brukt mot den engelske kolonialismen eller fra frihetskampen i Irland der også sultestreik ble det siste våpenet mot de engelske undertrykkerne. Det kunne ha skjedd i de overfylte fengslene i USA, i Chile eller for den saks skyld i Sovjet. Men det skjedde her, rett foran «storstuen».¹⁵⁹

I dette tekstutdraget ser vi at samenes kampmetode, sultestreik, ble sammenlignet med kampmetoden irer og indere brukte mot den imperialistiske britiske kolonimakten i den nære historien fra 1900-tallet. Den ble også sammenlignet med kampmetoden politiske og andre fanger brukte i samtiden mot Pinochets militærdiktatur i Chile, politiske dissidenter i det «sosialfascistiske Sovjet» og «de overfylte fengslene» til den kapitalistiske supermakten USA. I denne analogien ble dermed Norge sammenlignet med land som i ikke bare ml-bevegelsens, men også en bredere del av den norske offentlighetens verdensbilde, ikke var gunstige land å bli sammenlignet med. Man kan velge å lese ml-bevegelsens analogi som en sammenligning

¹⁵⁸ Gjessing 1973 s.24-34

¹⁵⁹ «De flytter oss, men ikke stoppe sultestreiken» Klassekampen 10.10.1979

mellom enkelte tendenser i DNAs behandling av samenes sultestreik, kunne sammenlignes med langt grovere eksempler på myndigheters reaksjon på sultestreik som en politisk markering, og at analogien dermed var en spissformulering for å understreke et poeng. Det vil trolig være en alt for mild tolkning. Sett i lys av ml-bevegelsens forståelse av DNAs samepolitikk, der man bevisst prøvde å utslette en nasjon for å tilrane seg dens naturressurser, bør analogien heller forstås som et forsøk på å vise at DNAs behandling av sultestreichende overgikk, eller i det minste var direkte sammenlignbar disse regimenes behandling av sultestreichende.

Som vi har sett tidligere i dette kapittelet, var ml-bevegelsen opptatt av å hente frem eksempler fra den norske historiekulturen. Historiebruken befant seg innenfor en tydelig nasjonal ramme, der man var opptatt av samisk historie og den norske arbeiderbevegelsens historie, hvor ml-bevegelsens distinkte nasjonsforståelse spilte en sentral rolle. I denne analogibruken var ml-bevegelsens fokus rettet mot en mer internasjonal historie. Et annet interessant aspekt var nærheten i tid. Alle eksemplene på sultestreikene var hentet fra 1900-tallet, der noen av eksemplene strakk seg helt opp til 1979 da denne teksten ble publisert. ML-bevegelsen løftet med andre ord frem en del av historiekulturen som en bredere del av den norske offentligheten hadde kjentskap til. Der «Menstadslaget 1931» eller «Mehamnoppøret» var historiske referanser som ble forstått innenfor arbeiderbevegelsen, eller folk som hadde fulgt Alta-saken nøye, var disse historiske eksemplene, trolig kjente eksempler for de fleste fra den nære fortiden. Britenes behandling av irer med påstått eller reelle tilknytning til IRA, Pinochets behandling av politiske dissidenter, britenes behandling av indiske opprørere og Gandhis heroiske kamp, Sovjets utrenskning av politiske motstandere, var alle hendelser eller prosesser som den opplyste allmenheten i Norge hadde et forhold til. Gjennom en analogi som løftet frem såpass kjente eksempler prøvde ml-bevegelsen her å treffe bredt gjennom sin historiebruk. Det handlet ikke bare om å henvende seg til stammen av allerede innvidde ml-ere og potensielle sympatisører. Analogibruken var dermed mer tilpasset den bredere politiske sammensetningen som Folkeaksjonen mot utbygging av Alta/Kautokeino-vassdraget representerte.

2.4.2 Cowboy, indianere og samer

I 1980 årgangen av *Klassekampen* fant man flere eksempler på at samenes situasjon i Norge ble sammenlignet med den historiske og samtidige situasjonen til «indianerne» i USA. I motsetning til mange av de andre eksemplene vi har sett på, var den historiske sammenligningen ikke hentet

fra den norske historien, men fra den amerikanske. Referanser til indianerne dukket opp på forskjellige måter i kildematerialet.

I en tekst fra *Klassekampen* fant man eksempler på at den norske statens politikk ble sammenlignet direkte med den politikken amerikanske styresmakter førte overfor sin urbefolkning. Etter at det forelå en dom i Alta herredsrett, der dommen var kritisk til store deler av saksbehandlingen, herunder vernevedtaket av den samiskdominerte bygden Masi, som ble påvirket av utbyggingen, slo dommen likevel fast at utbygginga var lovlig. Dette førte til at Stortinget og Nordlis DNA-regjering, vedtok at anleggsarbeidet skulle starte opp igjen. I en kritikk av Nordlis behandling av saken skrev *Klassekampen* blant annet:

Den store hvite far i Oslo har talt, for å si det på indianernes språk. Regjeringa Nordli legger opp til at den norske urbefolkninga skal møte sitt Wounded Knee ved nullpunktet i Stilla. Problemet er bare det at Norge 1980 ikke er USA i 1890. Snøscooterne lager spor over vidda, spor som demonstrantene kan bruke på veien opp til Stilla. Det er ikke lenger snakk om en demonstrasjonsleir. Det er snakk om en verneleir.¹⁶⁰

I dette tekstutdraget ser vi at Nordli ble tillagt rollen som en hvit amerikansk imperialist fra «Det ville Vestens» glansdager, og dermed så man som leser, hans maktdemonstrasjon fra et «urfolksperspektiv». Videre tok teksten i bruk en analogi. Her ble skjebnen indianerne møtte ved det nærmeste mytiske slage ved Wounded Knee, der indianerne i Dakota møtte sitt endelig nederlag etter en lengre væpnet kamp mot det amerikanske militæret i 1890, samelignet med nederlaget den norske urbefolkningen, samene, risikerte å møte ved nullpunktet i Stilla.¹⁶¹

Gjessing viste i sin bok hvordan «Wounded Knee» fra slutten av 1960-tallet, ble re aktualisert i den amerikanske samfunnsdebatten. Slaget hadde lenge hatt en symbolsk betydning for den amerikanske urfolksbevegelsen, der dette endelige slaget sto som et symbol på den amerikanske statens systematiske utslettelse av den amerikanske urbefolkningen. I 1968 ga forfatter De Brown ut den historiske romanen *Bury my Heart at Wounded Knee*. Denne boken aktualiserte slaget i USA. Gjessing viste også hvordan den amerikanske «indianer-rørsla» (AIM), brukte Wounded Knees symbolske betydning, der «indianere» 1972 okkuperte området der indianermassakeren en gang hadde funnet sted.¹⁶² «Wounded Knee» var dermed ikke bare kjent for *Klassekampens* lesere fra deres 1950-talls barndom med «Ville Vesten»-filmer, bøker og

¹⁶⁰ Mathistad, Reidear «Alta-start på nyåret: Respekt for retten feid under matta!» *Klassekampen* 17.12.1980

¹⁶¹ «Nullpunktet» var for øvrig en betegnelse som ble brukt på en smal grusvei anleggsarbeiderne måtte passere for å sette i gang arbeidet med utbyggingen av vassdraget. Her samlet lenkegjenger fra Folkeaksjonen seg i 1979, 1980 og 1981 for å hindre at arbeidet skulle starte.

¹⁶² Gjessing 1973 s.26-27

tegneserier, men var i høyeste grad en del av den politiske diskursen rundt urfolksspørsmål på 1970-tallet.

Fra en lignende tekst i *Klassekampen*, publisert noen dager senere, lørdag 20. desember 1980, kunne man under overskriften: «Han erklærer krig mot samene», lese ingressen:

«En god indianer er en død indianer», sa den amerikanske generalen Philip Sheridan i forrige århundre. Fram til i dag har Arbeiderpartiets samepolitikk vært uttrykket slik: «En god same er en god nordmann». Etter nyttår kan parolen bli: «En god same er en arrestert same.»¹⁶³

Den amerikanske generalens syn på indianerne, ble her sammenlignet med den samepolitikken DNA angivelig førte, som her ble tolket som en form for assimileringsspolitikk. Synet på hva man la i uttalelsen ««En god same er en god nordmann», ble utypet senere i teksten i et referat fra et intervju Nordli hadde med en samlet presse:

Nordli forsøkte deretter å belære den frammøtte pressen ved å si: det som virkelig truer den samiske befolkninga, var faren for at regjeringa ikke klarte å skape det han kalte en «framtid for Finnmark» Underforstått at samenes redning er å underkaste seg den sosialdemokratiske samfunnsmodellen å bli gode nordmenn.¹⁶⁴

Etter denne oppklaringen skjønner vi som leser, at det var både forskjeller og likheter mellom amerikansk urbefolkningspolitikk rundt 1890-tallet og norsk urbefolkningspolitikk i 1980. Mens amerikaneren massakrerte sin urbefolkning, gjorde vi i Norge urbefolkningen vår om til sosialdemokrater. Ingen av delene var en spesielt gunstig urbefolkningspolitikk utfra ml-bevegelsens verdensbilde. I 1980 risikerte DNA å måtte legge om denne politikken til «En god same er en arrestert same», ettersom samene nektet å føye seg etter sosialdemokratiske utbyggingsvedtak, men reiste seg som folk, slik den amerikanske urbefolkningen gjorde.

I teksten «Nordlis koloniasator» fra *Klassekampen* januar 1980, fant man også et eksempel på at indianernes historiske situasjon, ble sammenlignet med situasjonen for de norske samene som urbefolkning. Teksten gikk til hardt ut mot Eskild Jensen, daværende statssekretær for Nordli. Jensen hadde ifølge *Klassekampen*, hengt ut reindriftssamene som en slags samisk overklasse. Til dette påpekte *Klassekampen* at reindriftssamene ikke var en overklasse, men at de likevel spilte en svært viktig rolle for den samiske befolkningen, ettersom samenes kulturgrunnlag var direkte knyttet til reindriften. Ved å true det materielle grunnlaget til reindriften ved å bygge ut

¹⁶³ Mathistad, Reidar «Han erklærer krig mot samene» *Klassekampen* 20.12.1980

¹⁶⁴ Mathistad, Reidar «Han erklærer krig mot samene» *Klassekampen* 20.12.1980

Alta-vassdraget, risikerte man å undergrave hele den samiske kulturen. Om Jensens syn på samene skrev *Klassekampen*:

Han går inn for full assimilering, dvs. å drukne det samiske mindretallet i resten av den norske befolkning. I Sovjet ble metoden brukt under Tsar-velde i det som ble kalt russifiseringen. Metoden har blitt brukt med vekslende hell av kolonisatorer i mange hundre år. Sprit, bibelen, assimilering har vært tre metoder hvis urbefolkningen da ikke har valgt å kjempe. Da har assimilering blitt byttet ut med massakrering. Indianerne i USA har opplevd alle disse metodene. Trass i det: Indianerne i USA har faktisk større rettslig sikkerhet for å bli betraktet som egen etnisk minoritet enn den samiske minoriteten i Norge. De norske samene er i dag den arktiske urbefolkningen som har det dårligste rettsgrunnlaget for å bestå som egen nasjonal minoritet og urbefolkning. Statssekretær Eskild Jensen blir framstilt som «sameekspert». Han har ingen spesielle forutsetninger for å vurdere samiske spørsmål utover det at han satt som regjeringens representant på et møte i Vadsø i høst. Om samenes rettigheter som eget folk sier han: «I alle sammenhenger har norske samer nøyaktig de samme rettigheter og de samme plikter som de øvrige borgere» Slik snakker en koloniasator overfor urbefolkningen.¹⁶⁵

Man fant her en rekke med eksempler på at ml-bevegelsen løftet frem den amerikanske urbefolkningens historie i sin historiebruk. Sammenligningen fungerte, ettersom det både i USA og Norge handlet om storsamfunnets dårlige behandling av sin urbefolkning. For ml-bevegelsen var det også kanskje et poeng i seg selv å få frem hvordan Norges urbefolkningspolitikk minnet om ett av verdens verste land, den imperialistiske og kapitalistiske supermakten USA. Igjen ser vi et eksempel på at ml-bevegelsen brukte en del av historiekulturen som traff bredt.

Anvendelsen av «indianeres» historiske kamp i USA, hadde en stor plass i den norske populærkulturen, spesielt for etterkrigstidens første store barnekull av «sekstiåttre» som nå var blitt politiske aktivister i Alta-saken. Bruken av «indianer»-referanser kan derfor tolkes som et forsøk på å henvende seg til en større gruppe av potensielle sympatisører.

Men en annen, og kanskje viktigere forklaring på «indianer»-referanser, var nok den voksende bevissthet rundt urfolkproblematikk globalt på 1970-tallet. Som vi har sett, var Gjessing opptatt av å sette samenes kamp i forbindelse med den amerikanske urfolksbevegelsens kamp. Gjessing viste hvordan dette for alvor ble en trend blant intellektuelle, og etter hvert samene selv, mot slutten av 1960-tallet. På det nordiske samemøte i Hetta, Nord-Finland, 1968, holdt professor Erica Simon foredraget «Den samiske kulturrenessansen i et internasjonalt perspektiv». Otnes lanserte begrepet eller slagordet «Samisk Makt!» med klare referanser til den amerikanske «indianer-bevegelsens» slagord «Rød Makt!» Samene tok i følge Gjessing selv i bruk denne nye

¹⁶⁵ «Nordlis koloniasator» Klassekampen 15.1.1980

retorikken med samiske slagord som «Samemakt i Sameland!» under et 1.mai tog i Stockholm, og ved Masi demonstrasjonen i 1970.¹⁶⁶ MI-bevegelsens historiebruk var her med andre ord slett ikke unikt for ml-bevegelsen, men lå i tiden som aldri før.

2.5 Kapitteloppsummering: ml-bevegelsens fortelling om samene

I tråd med Carrards minimalistiske fortellingsbegrep kan man stille spørsmålet: Hva hadde hendte samene ifølge ml-bevegelsen? Hva impliserte fortellingen om samene? Hva måtte gjøres? Og hvilke politiske konsekvenser måtte man trekke fra fortellingen?

På grunnlag av analysen over, kan ml-bevegelsens minimumsfortelling om samene oppsummeres slik: Den samiske nasjons voldelige møte med imperialismen ledet samene mot sin sikre undergang - med mindre en kommunistisk revolusjon kunne hindre dette.

Det første leddet av denne fortellingen omhandlet samenes historie. Denne historien var voldelig. Samene var et stolt folk som hadde levd i fred helt til møte med omkringliggende stater.

Premisset for ml-bevegelsens grunnfortelling om samene var lagt. I tråd med et marxistisk historiesyn underla de sterke seg de svake, ettersom samene og nordmennene befant seg på to forskjellige produksjonsstadier i tråd med et marxistisk historiesyn. Samene lot seg imidlertid ikke passivt underkue, de førte en aktiv motstandskamp. Flere av hovedfortellingene til ml-bevegelsen støttet oppom dette premisset i grunnfortellingen. Disse hovedfortellingene fokuserte på enkelt hendelser fra samenes historie som Lappekodisillen, Kautokeinoopprøret og Mehamnoppøret. Funksjonene i disse hovedfortellingene var tosidig. De skulle illustrere kapitalistisk og imperialistisk undertrykking fra den norske staten og samenes motstand. Plottet i alle disse hovedfortellingen var likt, samene ytet en tapper motstand mot staten, men denne motstanden var dypest sett nytteløs ettersom staten var for mektig.

Disse hovedfortellingene var ikke ment til å belyse tre eksepsjonelle hendelser, som skilte seg ut fra resten av samenes historie, men heller understreke en tendens som gikk gjennom hele samenes historie. Det fantes en konstant kamp mellom staten og samene som lå der hele tiden. Denne kampen fikk enkelte eksplosive utfall som var mer tydelig enn andre.

¹⁶⁶ Gjessing 1973 s.24-25

Kautokeinoopprøret, Mehamnopprøret og kampen mot Lappekodisillen var ment å illustrere dette.

I enkelte av hovedfortellingene fant man en sidefortelling som omhandlet «siidaen» sin rolle i samenes fortid. Her kretset fortellingen rundt en nærmest mytisk fortid. Samenes utopiske samfunn lå i fortiden, ikke i fremtiden, sidefortellingene om siida-ordningen inngikk dermed som et ledd i ml-bevegelsens grunnfortelling om samene, der samenes utopiske fremtidssamfunn lå i fortiden. I en mytisk fremtid skulle samene få mulighet til å leve i tråd med sin mytiske fortid, ettersom det var i denne fortiden samene hadde utviklet sin nasjon som de i samtiden var i ferd med å miste.

Når ml-bevegelsens fortelling i kronologi nærmet seg samtiden, fant man et skifte fra samenes historie over til arbeiderbevegelsens historie. Skifte kan leses som et uttrykk for en overgang fra et fokus på problemet, undertrykkingen av samene, til et fokus på den ansvarlige for samenes skjebne, den norske stat, i samtiden representert av DNA. Det overordnede tema i disse hovedfortellingene var sivil ulydighet. Den delen av historiekulturen som ble tatt i bruk her var ikke samenes historie men den norske arbeiderbevegelsens historie. Den sentrale hendelsen som disse hovedfortellingene kretset rundt var Menstadslaget 1931. Under Menstadslaget 1931 hadde et legitimt opprør fra den norske arbeiderbevegelsen blitt slått ned av Vidkun Quisling. I 1979-1981 slo DNA-regjeringen ned en legitim demonstrasjon med samme midler som Quisling hadde brukt i 1931. Dette var ikke overaskende, men tvert imot forventet, ettersom DNA hadde beveget seg i en revisjonistisk retning allerede før Menstadslaget 1931.

3 Sosialistisk Venstrepartis historiebruk

3.1 Sosialistisk Venstreparti

Forløperen til SV var Sosialistisk Folkeparti (SF), stiftet i 1961 som en reaksjon på DNAs utenrikspolitikk. Hovedkritikken var rettet mot at DNA meldte Norge inn i NATO i 1949. I boken *SV: Fra Kings Bay til Kongens bord* (2011) argumenterte journalist, og tidligere SV-medlem Frank Rossavik, for at SF vokste frem grunnet DNAs dreining mot høyre, en større avstand til NKP, og en sterkere vestvending utenrikspolitisk i de to første tiårene av etterkrigstiden. Rundt den venstreorienterte avisen *Orientering*, som fra 1975 ble partiavisen til SV, vokste det på 1950-tallet frem et miljø som var svært kritisk til DNAs høyredreining. Miljøet besto av NKP-ere og folk fra DNAs venstrefløy. Avisen utmerket seg med en kritikk av Sovjetunionen og USA, den kalde krigens blokkdeling, med en skepsis til begge parters atomopprustning.¹⁶⁷ Miljøet rundt *Orientering* og organisasjonen Sosialistisk Studentlag (sos.stud.) forsøkte å få gjennomslag for sine politiske synspunkt i DNA og AUF uten hell. DNA så derimot med skepsis mot den voksende opposisjonen i *Orientering* og sos.stud. der mange var medlem av DNA. Da DNA gikk inn for en endring av «atomparagrafen», en paragraf som åpnet for at atomvåpen under visse forhold kunne plasseres på norsk jord, kom det endelige bruddet og SF ble stiftet. Debatten rundt paragrafen var en utløsende faktor, men den underliggende årsaken var en stadig økende avstand mellom sosialdemokratiet og «den nye venstresiden».¹⁶⁸

I 1969 fikk man en splittelse i SF, et mindretall i ungdomspartiet SUF brøt ut fra landsmøtet og stiftet organisasjonen SUF(ml). Rossavik forklarte splittelsen ved å vektlegge en radikalisering blant enkelte miljøer i ungdomspartiet. På landsmøte i 1967 vedtok miljøet rundt daværende SUF-medlem Tron Øgrim, som senere skulle bli en sentral ideolog i AKP, å vedta en rekke resolusjoner om støtte til den kinesiske kulturrevolusjonen, en økt kritikk av Sovjet og at staten Israel måtte opphøre å eksistere. Spesielt resolusjonen mot Israel forarget mange i SFs ledersjikt, som Finn Gustavsen og Berge Furre. SUF-ledelsen stilte videre seks punkter til SF/SUF, hvorav spesielt et punkt om at organisasjonen måtte bygge på marxismen-leninismen, Mao Tsetungs tenkning, provoserte. Av SF ble dette oppfattet som en krigserklæring og grunnlaget for et helt

¹⁶⁷ Rossavik 2011 s.9-14

¹⁶⁸ Rossavik 2011 s.32-43

nytt parti var lagt. Et annet tydelig tegn på at splittelsen var i emning, var Berge Furres berettelse fra SUFs sommerleir i 1968 der han så unge SUF-ere juble da det ble vist en film om Kinas nye atombombep prøvesprengning.¹⁶⁹ I 1969 var bruddet et faktum. Demokratisk sentralisme og proletariats diktatur var ikke forenelig med SFs linje, de unge SUF-erne som brøt ut hadde heller ikke et ønske om å bli værende i partiet.¹⁷⁰

Stortingsvalget i 1969 ble et dårlig valg for SF med 3,4 prosent oppslutning, en nesten halvering av oppslutningen fra valget i 1965, da de fikk 6,0 prosent oppslutning. Redningen for SF kom med EEC-kampen, der partiet engasjerte seg sterkt. Som et resultat av den brede politiske alliansen man fikk under EEC-kampen søkte SF et bredere samarbeid på venstresiden og man fikk en tilnærming til NKP.¹⁷¹

I 1973 gikk NKP og SF sammen og stiftet Sosialistisk Valgforbund. Valgforbundet var kontroversielt i begge leirer. SV så seg selv som «et tredje alternativ i den norske arbeiderbevegelsen», der formålet var å holde seg blokkuavhengig mot Vest og Øst. NKP, med sine koblinger til Sovjet anså seg selv som tilhørende «den kommunistiske verdensbevegelsen». Som en konsekvens av samarbeid under EEC-kampen ble de ideologiske skillelinjene lagt til side, og det ble stilt felles lister til Stortingsvalget. Prosjektet ble en suksess der Sosialistisk Valgforbund ved Stortingsvalget i 1973, fikk 11,2 prosent oppslutning og 16 mandater på Stortinget.¹⁷² I 1975 forsøkte partene i Sosialistisk Valgforbund å stifte partiet Sosialistisk Venstreparti. Prosessen ble vanskelig ettersom de ideologiske skillelinjene var for store, der synet på blant annet Sovjet skilte partene fra hverandre. SF opphørte derfor å eksistere og gikk inn i det nye partiet Sosialistisk Venstreparti, mens NKP ble stående utenfor det nye partiet.¹⁷³

Det nystiftede partiet SV gjorde et svakt valg i 1977, og fikk to representanter, Stein Ørnhøi og parlamentarisk leder Hanna Kvanmo. Rossavik ga et lite innblikk i hvordan disse to Stortingsrepresentantene forholdt seg til Alta-saken og samiske rettigheter under de siste årene av denne saken.

Stein Ørnhøi hadde lenge engasjert seg i samenes sak. Fra sin tid som NRK-journalist hadde Ørnhøi laget flere programmer og dokumentarer på samisk. Rossavik trakk fram at Ørnhøi var på

¹⁶⁹ Rossavik 2011 s.107-114

¹⁷⁰ Rossavik 2011 s.105, 122-124

¹⁷¹ Rossavik s.133, 142-145

¹⁷² Rossavik s.155-165

¹⁷³ Rossavik 2011 s.197-203

samenes side fra første stund. I partiavisen *Ny Tid* kommenterte Ørnhøi vedtaket om utbygging av Altavassdraget i 1978. Han hevdet at utbyggingssaken var «Primitiv maktpolitikk», og videre at: «Den samiske retten til land og vann er noko anna og meir enn tilfeldig eiendomsrett til utmark.»¹⁷⁴ Under sultestreiken en gruppe samer holdt utenfor Stortinget i 1979, grep Ørnhøi inn når politiet skulle bære de demonstrerende samene vekk. Han prøvde å forklare at det hadde blitt avtalt at samene ikke skulle aksjoneres mot før deres advokat var tilbake fra Høyesterett. Dette førte til at Ørnhøi ble arrestert. Oppholdet på glattcellen skal, ifølge Rossavik, ha gjort et uutslettelig inntrykk på Ørnhøi. Partileder Berge Furre skal også ha vært sympatisk innstilt til samenes sak, men var redd for de politiske konsekvensene av Ørnhøis arrestasjon.

Parlamentarisk ledere Hanna Kvanmo delte Fures bekymring over Ørnhøis oppførsel, men hadde en langt mer distansert holdning til samene. Rossavik hevdet at Kvanmos distanserte holdning var mer utbredt i Nord-Norge, der Kvanmo selv hadde sin bakgrunn fra. I et intervju seint i livet skal Kvanmo ha erkjent at hun ikke var spesielt engasjert i saken: «Nøytral. Jeg sa til de andre at nå må noen beholde vettet her. Vi kan ikke alle sammen gå baluba, så jeg holdt meg på Stortinget – på kontoret stort sett.»¹⁷⁵ Ørnhøi var en av de desidert mest aktive stortingsrepresentantene. Dette engasjementet delte han med andre meningsfeller fra KRF, Venstre og Senterpartiet. Alta-saken bidro til å gi SV en økt miljøpolitisk troverdighet.¹⁷⁶

Som nevnt i kapittel 1, har jeg støttet meg på perspektiver og analyser av fortellinger fra historiker Astri Andresens kapittel «Å Bruke fortiden til å reise seg som folk: Samisk politikk og samepolitikk på 1960- og 1970-tallet» fra boken *Historie og politikk* redigert av Teemu Ryymin (2017). Ved siden av den «pro-samiske grunnfortellingen», delt av alle som støttet samiske krav om utredning av samiske rettigheter gjennom 1970-årene, identifiserte Andresen to andre fortellinger som SV ga uttrykk for i Stortingsdebatten om samiske rettigheter. Den ene fortellingen var en «undergangsfortelling» om «fordriving og undertrykking av det eldste folket i området».¹⁷⁷ Den andre var en beslektet, men noe ulik fortelling om stolte samer som reiste seg som folk og krevde sine rettigheter, en slags oppgangsfortelling. Fortellingene ble fremmet parallelt av Stortingsrepresentanter for SV, som Berge Furre.¹⁷⁸

¹⁷⁴ Rossavik 2011 s.272

¹⁷⁵ Rossavik 2011 s.273

¹⁷⁶ Rossavik 2011 s.273

¹⁷⁷ Andresen 2017 s.137

¹⁷⁸ Andresen 2017 s.137

Andresen hevdet videre at begrepet «kolonialisme», fra tidlig på 1970-tallet, ble brukt for å forstå norsk politikk ovenfor samene. Blant stortingsrepresentantene var Ørnhøi en av de som først tok i bruk et beslektet begrep, som spilte noe av den samme politiske rollen, nemlig begrepet «imperialisme»:

Historien om det norske storsamfunnets møte med det samiske samfunnet er ingen vakker historie. At vi har begått våre overgrep mer i dumskap enn i ondskap, forandrer ikke det faktum at det på alle vis gjennom hundreår har dreid seg om undertrykking og imperialisme i vanlig klassisk forstand. Ingen fin-diskusjon av småting kan forandre det som er hovedlinja og dermed hovedsaken i vårt forhold til den samiske befolkning.¹⁷⁹

Et fokus på kolonialisme og, fra midten av 1970-tallet «imperialisme», inngikk ifølge Andresen som en del av en større ramme, eller en delt «grunnfortelling» blant en rekke aktører som støttet samiske rettigheter. Blant stortingsrepresentantene var Ørnhøi den første som tok i bruk begrepet «imperialisme» for å beskrive statens politikk ovenfor samene. Dette markerte dermed et skille i en mer radikal begrepsbruk og retorikk fra stortingsalen.¹⁸⁰ Fortellingene ble ofte fremmet parallelt. Historisk hadde samene blitt undertrykket i det som historisk sett var deres land. I samtiden hadde samene gjennom politiske organisering og økt selvbevissthet begynt å reise seg som folk, men den historiske undertrykkingen bydde på utfordringer for samene i samtiden, som var med på å hindre samene i å reise seg.¹⁸¹

I dette kapittelet skal SVs historiebruk i kampen for samiske rettigheter analyseres. Hvordan tok SV historien i bruk i kampen for samiske rettigheter? Hva forteller SVs analogi bruk og fortelling om SVs historiesyn? Og hvordan skilte SVs historiebruk seg fra ml-bevegelsens?

3.2 Samisk historie

Andresen baserte sine funn på en gjennomgang av Stortingsmeldinger og forhandlinger i Stortinget. En gjennomgang av lignende kilder som Andresen gjennomgikk, bekreftet mange av Andresens funn. Fra Trontaledebatten 23. oktober 1979 utalte Stein Ørnhøi:

¹⁷⁹ Andresen 2017 s.143

¹⁸⁰ Andresen 2017 s.143, 147-148

¹⁸¹ Andresen 2017 s.137

Gjennom hundre år er det samiske folket undertrykket. Presset fra storsamfunnet har vært enormt. Dette har skapt bitterhet og mistenksomhet mot storsamfunnet, og det har skapt usikkerhet ovenfor egen etnisk identitet. Den urett som er gjort, kan ikke gjøres god igjen ved tiltak fra de siste 10-15 åra. Det har skjedd en del de siste åra, det har Sjøthun rett i, og det som har skjedd, har på en måte vært selve forutsetningen for den etniske og nasjonale bevissthet en i dag finner særlig blant yngre samer. Vi vet at noe er gjort, og de vet det, men det er mye igjen. Bl.a. bør Sjøthun, som nå åpenbart er regjeringspartiets talsmann, få bestemt seg om samene er en yrkesgruppe, en gruppe, en minoritet, en nasjon eller et folk. Han bruker alle uttrykkene i innlegget sitt. Han kaller også samene for en urbefolkning. Er samene et folk, en nasjon eller en urbefolkning, har de også etter alminnelig akseptert internasjonal rett rettigheter som går utover det som gjelder andre grupper her i landet, enten det nå skulle dreie seg om fiskere, vestlendinger, handikapte eller for den saks skyld bønder fra Baltsfjorden. De har rettigheter til gjennom egne politiske organer å være med og forme sin egen framtid. Derfor kort: Hva slags status og stilling har etter hr. Sjøthuns mening den samiske befolkningen i Norge?¹⁸²

Ut over vekslingen mellom en samisk undergangsfortelling og en oppvåkningsfortelling, ser man at Ørnhøi var opptatt av juss. Hvilke juridiske rettigheter hadde samene som folk? Rettighetene samene måtte ha som folk hang sammen med hvilke begrep man brukte for å kategorisere samene. Hvilken betegnelse man brukte på samene hang igjen sammen med hvordan man tolket samenes historie. I artikkelen *Kategoriernes etikk og minoriteter i nord et historisk perspektiv* av Einar Niemi (2002), påpekte Niemi at begreper som «urfolk» ikke var nøytrale. Ulik kategorisering av forskjellige minoritetsgrupper i Nord-Norge har hatt ulike politiske konnotasjoner og dermed påvirket «forståelsesrammen i forvaltning og politikk». Kategorisering av ulike grupper som tilhørende den ene eller andre gruppen hang sammen med makt, ettersom det fulgte ulik status og politiske rettigheter med de forskjellige begrepene.¹⁸³ Når Ørnhøi gikk inn i en polemikk med stortingsrepresentant for DNA, Asbjørn Sjøtun, om hvilke begrep man skulle bruke om samene, var det for å presse Sjøtun til å innrømme at samene hadde konkrete rettigheter som folk. Niemi viste i sin artikkel til hvordan begrep som «innvandrere» og «urfolk» har blitt oppfattet som motsetninger. Meningsinnholdet i begrepet «innvandrer» innebar «mobilitet og flyktighet», innvandrer har blitt forstått som «noe man blir ikke noe man er». «Urfolk» derimot, ga helt andre assosiasjoner. Her hadde forståelsen av begrepet gått i retning av tanker om «det opprinnelige». I motsetning til «innvandrere» ble «urfolk» som kategori knyttet opp til folk som var dypt forankret i et territorium. «Urfolk» ble derfor også, i motsetning til «innvandrer», knyttet opp til «noe som man er, ikke noe som man blir.»¹⁸⁴

¹⁸² Trontaledebatten Stein Ørnhøi s.160-161 23.10.1979

¹⁸³ Niemi 2002 s.22

¹⁸⁴ Niemi 2002 s.24

Når Ørnhøi ønsket at DNA skulle ta de politiske konsekvensene av samenes kategori som «urfolk», skyldes det utviklingen i urfolksspørsmål som man hadde fått internasjonalt frem mot Alta-saken. I følge Niemi fikk bruken av «urbefolkning» et oppsving på 1950-tallet, knyttet til nedarvede rettigheter. Helt fra opplysningstiden og gjennom romantikken hadde samer som «naturfolk» og så kalte «edle ville» fått knyttet spesielle egenskaper, men i etterkrigstiden fikk man konkrete rettigheter knyttet til begrepet «urfolk» som en forlengelse av denne tankegangen.¹⁸⁵ Ørnhøis bruk av begrepet må sees i lys av koblingen til den internasjonale urbefolkningsbevegelsen, som et par år senere skulle føre til lovfesting av samens rettigheter, i den internasjonale II konvensjonen 169 av 1989. I 1997 tredde også *Europarådets rammekonvensjon for beskyttelse av nasjonale minoriteter* i kraft, noe som førte til den tredelingen av minoritetsgrupper som vi kjenner fra i dag, der det gjennom et hierarki er knyttet ulike politiske rettigheter til kategoriene «urbefolkning», «nasjonal minoritet» og «innvandrere».¹⁸⁶

Ved å ta de politiske konsekvensene av begrepet «urfolk» tilkjente man også at samene hadde en spesiell historie. Dette var knyttet til når samene hadde innvandret og deres forhold til majoritetsbefolkningen. Hvilken historie man tiller samene gjennom bruken av begrepet «urfolk», hang dermed sammen med hvilke rettigheter samene hadde i samtiden. «Å bruke historien til å reise seg som folk», slik Andresen formulerte det.¹⁸⁷ Gjennom begrepet «urfolk», ble samenes historie gjort relevant i samtiden, ettersom det la føringer for hva samiske rettigheter skulle innebære i samtiden. Samenes historie var ikke interessant i seg selv, men den ble gjort relevant etter som den la føringer for samepolitikken i 1979. Ørnhøi ønsket at DNA skulle ta de historiske og dermed også de politiske konsekvensene av å tilkjenne samene status som «urfolk». DNA undertrykket ikke en hvilken som helst minoritetsgruppe, de undertrykket «urfolk». Ørnhøi mente at begrepet «urfolk» ga gruppen begrepet beskrev, beskyttelse og rettigheter i kraft av historien.

3.2.1 Reindriftsloven

¹⁸⁵ Niemi 2002 s.25,35

¹⁸⁶ Niemi 2002 s.37

¹⁸⁷ Andresen 2017 s.122

Fra *Ny Tid* den 14.mars 1979 fant man en tekst med tittelen «De fikk rein i dåpsgave».¹⁸⁸ Teksten var publisert i «Barnesida», en fast side i avisen rettet mot barn, som man også fant tilsvarende av i *Klassekampen*. Teksten omhandlet barns eiendomsrett til rein, og hvordan den nye reindriftsloven fra 1978 truet denne ordningen. Blant reindriftssamer var det vanlig at barn fikk rein i dåpsgave. De fikk også sine egne reinmerker. På denne måten ble barn lært opp i reindriften fra de var små. Denne tradisjonen var gammel:

I tusen år har samene hatt rein. I tusen år har barn og voksne lært naturen å kjenne. Her har de lært naturen å kjenne. Her har de gransket rytmen i naturen, og fulgt reinens vandringer. Her har de vært med på vårflytting ut til kysten, og høstflyttingen tilbake til vidda. Barn og voksne arbeidet sammen. Barna hadde særlig som oppgave å passe på sin egen rein, se til at den hadde det som den bør. Etter hvert ha så norsk skole og norske skikker fratatt barna disse mulighetene. Bare i ferien kan de leve som før.¹⁸⁹

Teksten var rettet mot barn og bar selvsagt preg av det. Likevel ga teksten uttrykk for SV-avisens syn på samene. Samene, eller reindriftssamene, hadde lenge hatt et tradisjonelt levesett i pakt med deres kultur og tradisjoner. Gradvis hadde fornorskningspolitikken truet dette levesettet. I 1978 kom et dødsstøt mot denne allerede hardt pressete måten å leve på:

Men en ny lov som det norske Storting vedtok i vår, har også tatt fra samebarna retten til å ha egne rein. Dette skjedde enda de fleste av reindriftssamene var imot loven. Samebarna hadde ingenting de skulle ha sagt. Foreldrene hadde lite å si. Men på Stortinget sitter norske kvinner og menn og bestemmer. Samebarna skal heretter ikke være sikret egne rein og reinmerker. I den norske hovedstaden tusen kilometer utenfor Sameland har myndighetene bestemt over samebarna.¹⁹⁰

Her ser vi konturene av en fortelling om norsk imperialisme mot samene, her eksemplifisert av reindriftssamenes næringsgrein. Den norske sentralmakten, her representert ved «norske kvinner og menn» i en «hovedstad tusen kilometer utenfor Sameland», hadde myndigheten til å bestemme over samene. Dette inntraff ikke med den nye reindriftsloven. Den nye reindriftsloven ble i denne fortellingen ikke startskuddet for undertrykkingen, men heller en forlengelse av en norsk undertrykking av samene som hadde pågått lenge.

Teksten gikk hardt ut mot den nye reindriftsloven og tolket loven innenfor rammen av et siste ledd i en norsk «imperialistisk» politikk mot samene. Kritikken ble rettet mot lovens innhold, og at loven bar preg av overformynderi, der nordmenn bestemte over samene, uten at samene hadde en egen selvbestemmelsesrett. Det er likevel verdt å merke seg at teksten ikke kategorisk slo fast

¹⁸⁸ Gustavsen, John. «De fikk rein i dåpsgave» *Ny Tid* 14.3.1979

¹⁸⁹ Gustavsen, John. «De fikk rein i dåpsgave» *Ny Tid* 14.3.1979

¹⁹⁰ Gustavsen, John. «De fikk rein i dåpsgave» *Ny Tid* 14.3.1979

at en eller annen form for statlig lovregulering av reindriften var uønsket og «imperialistisk», men at det konkrete innholdet i denne reindriftsloven var et overgrep ikke statlig lovregulering i seg selv.

3.2.2 Lappekodisillen 1751

I teksten «Samiske organisasjonar: Kven er representative?» gikk *Ny Tid*-journalist Liv Hatle, gjennom forskjellige samiske organisasjoners arbeid, for så å ta stilling til om organisasjonene tjente samiske interesser eller ei. Før denne gjennomgangen av organisasjonene, gjennomgikk Hatle samenes historie i korte trekk.

Hatle satte startskuddet for den samiske historien til 800-tallet, da man fant de første skriftlige kildene. Etter middelalderen begynte de økonomiske og politiske maktene i Norge, Sverige og Russland å konkurrere om kontroll av området som på denne tiden innebefattet hele Kola-halvøyen, store deler av dagens Finland og store deler av Norge og Sverige sørover mot Femund. Ønske om kontroll av dette området presset frem avtaler mellom de ulike partene på 1700-tallet. Dette førte til Lappekodisillen fra 1751. Om denne lovreguleringen skrev Hatle:

Stormaktene hadde teke til å dele kaka mellom seg. Likevel var det ikkje den gongen så sjølsagt å sjå bort frå samefolket sine næringsinteresser, noko lapekodisillen av 1751 vitnar om. Det er dette dokumentet som den dag i dag gjev reindriftssamar rett til beite på norsk side.¹⁹¹

Hatle tolket Lappekodisillen som en positiv utvikling for det samiske folk. På 1700-tallet var det ikke lenger selvsagt for stormaktene å se vekk fra samiske næringsinteresser. Hvorfor dette ikke lenger var mulig ble ikke utdypet i teksten, men den positive betydningen hadde ringvirkninger også i samtiden, der Lappekodisillen fra 1751 sikret svenske samer i 1979 rett til beite over grensen. Som vist til i kapittel 2 tolket ml-bevegelsen den samme loven som en negativ utvikling for det samiske folk. I *Samid-Hilat* nr.1 fra 1978, ble Lappekodisillen tolket som et startskudd for: «herskerklassens bruk av lover mot samene». AKP(ml) mente videre at det var en kontinuitet fra den norske stat sin side i bruk av lover mot samene fra 1751 frem til samtiden.¹⁹² I *Ny Tid* ser vi den motsatte fortellingen. Traktaten fra 1751 var startskuddet for en rettsliggjøring av det samiske folk i positiv forstand, som man fremdeles så virkningene av i 1979. Hvis man

¹⁹¹ Hatle, Liv «: Samiske organisasjonar: Kven er representative?» *Ny Tid* 7.11.1979.

¹⁹² «Nytt forsøk på å presse gjennom reindriftslova!» *Samid-Hilat* nr.1 1978 s.5 (se s.29-31)

sammenligner Hatle sitt historiesyn med annen historieskriving om samene i samtiden, plasserte Hatle seg i denne sammenhengen nærme Einhart Lorenz, som også tolket Lappekodisillen som en positiv utvikling for samene.¹⁹³ I motsetning til Per Otnes som lå tett opp til ml-bevegelsens forståelse av Lappekodisillen, der Otnes anså traktaten som selve startskuddet «[...] for den formelle underleggelsen av samenes land under de fjerne skandinaviske kongemaktene.»¹⁹⁴

Videre trakk Hatle frem hvordan de siste grensedelingene på siste halvdel 1800-tallet fikk negative konsekvenser for det samiske folk. Her spesifiserte ikke Hatle hvilken grensedeling hun siktet til, men det kan tenkes at det var grensevedtaket mellom Norge og Finland fra 1852.¹⁹⁵ Hatle hevdet at grensedelingen stengte enkelte grupper av samer ute fra beiteområder. Reindriftssamer som ikke var norske statsborgere fikk ikke krysse grensen til Norge. Dette medførte en nedgang i reindriftsnæringen, og en overgang til jordbruk og fiske for de hardest rammede samene. Storsamfunnets inngrep truet det tradisjonelle samiske samfunnssystemet «Siida-ordningen» som i stor grad baserte seg på «lokale brukseiningar», og dermed fikk man «interessemotsetninger mellom ulike grupper.» På 1900-tallet iverksatte Norge en storstilt fornorskningpolitikk i Sameland. Dette hadde sammenheng med den økte finske innflyttingen til Nord-Norge. For å demme opp for trusselen som den finske nasjonalstaten, som hadde blitt til i 1917, kunne medføre gjennom økt innvandring. Det ble derfor vedtatt en bestemmelse om at bare norsktalende kunne eie jord. Dette medførte at samisk og finsktalende innbyggere forsøkte å skjule sitt «etniske opphav». Her rotet Hatle med årstallene ettersom loven om at bare norsktalende kunne eie jord trådte i kraft i 1902, før den finske nasjonalstaten ble opprettet.¹⁹⁶ Dette endret imidlertid ikke på Hatles tolkning av loven som diskriminerende for finsk og samisktalende innbyggere.

3.2.3 Samiske organisasjoner

Etter denne historiske gjennomgangen gikk Hatle over til å forklare hvordan «[...] presset fra storsamfunnet fekk samefolket til å organisere seg.»¹⁹⁷ Som leser satt man igjen med inntrykket av at denne utviklingen mot organisering var uunngåelig. Historien presset så å si frem en samisk organisering med historisk nødvendighet, der samene selv var den handlende part. Teksten kan i

¹⁹³ Lorenz 1981 (2.utgave 1991) s.48-49

¹⁹⁴ Otnes 1970 s.22

¹⁹⁵ Hirsti 1980 s.22

¹⁹⁶ Lorenz 1981 s.76

¹⁹⁷ Hatle, Liv «: Samiske organisasjoner: Kven er representative?» Ny Tid 7.11.1979

så måte leses inn i fortellingen Andresen identifiserte som gjennomgående for SVs historiebruk der man fant en «oppvåkningsfortelling» der «[...] samene hadde reist seg, de visste hva de ville og historien gjaldt også måten samene ble møtt av det offentlige på, og hvem som skulle bestemme hva som var viktig.»¹⁹⁸

Hatle bygget opp om denne fortellingen gjennom å gjøre rede for hvordan det samiske organisasjonslivet vokste frem. Den første sameforeningen ble stiftet i 1906. Frem til 1979 hadde dette tallet vokst til 24 lokale foreninger, alle organisert i Norske Samers Riksforbund (NRS). Denne organisasjonen jobbet med å fremme samenes økonomiske, sosiale og kulturelle rettigheter. Fra 1947 fikk man Norske Reindriftssamers Landsforening (NRL). Denne foreningen fungerte som en næringsorganisasjon. Men ikke all organisasjons-liv tjente samenes interesser. Den samiske avisen *Sagat* ble etter sin opprettelse i 1956 utsatt for ett kupp. «I 1970 åra vart avisa overteken av fornorskningssentusiastar.» Avisen ble nå gitt ut på norsk og avisen kritiserte arbeidet til andre samiske aviser som NRL og NSR. Avisen gikk til hard kritikk mot at NSR ikke ville møte Kongen til hans 75-års dag. *Sagat* skulle også ha satt ut et rykte om at: «det var krefter innan sameorganisasjonane som arbeidde for å lausrive Sameland fra Noreg.»¹⁹⁹ I 1979 fikk man nå opprettelsen av en ny organisasjon, Samenes Landsforbund. Denne organisasjonen ble i denne teksten fremstilt som reaksjonær. Leseren fikk innblikk i deres formålsparagraf, der det sto: «Samenes Landsforbund skal arbeidet på den norske grunnlovens premisser og vise respekt og aktelse for Kongen og hans regjering[...]

»²⁰⁰ Videre siterte Hatle forfatteren John Gustavsen som skulle ha utalt: «Samenes Landsforbund er eit bestillingsverk for Arbeiderpartiet.» Den siste organisasjonen som ble omtalt var Samisk Aksjonsgruppe, som hadde vært aktiv i blant annet sultestreiken foran Stortinget. Denne gruppen ble omtalt i positive ordlag der det særlig ble dratt frem at gruppen hadde fått støtteerklæringer fra Nordisk Sameråd og World Council of Indigenous people (WCIP).²⁰¹

På bakgrunn av denne historiske gjennomgangen, skjønner man som leser at enkelte av gruppene og organisasjonene svarte på de utfordringene som hadde presset frem det samiske organisasjonssamfunnet, mens andre grupper som *Sagat* og Samenes Landsforbund ikke var et svar på den historiske undertrykkelsen, men en fortsettelse. *Ny Tid* gikk her inn og tok stilling i samisk organisasjonsliv på samme måte som man fant i *Klassekampen*, der begge var skeptisk til

¹⁹⁸ Andresen 2017 s.142-143

¹⁹⁹ Hatle, Liv «: Samiske organisasjonar: Kven er representative?» *Ny Tid* 7.11.1979

²⁰⁰ Hatle, Liv «: Samiske organisasjonar: Kven er representative?» *Ny Tid* 7.11.1979

²⁰¹ Hatle, Liv «: Samiske organisasjonar: Kven er representative?» *Ny Tid* 7.11.1979.

Sagat og Samenes Landsforbund, mens de støttet arbeidet til andre organisasjoner. Begge begrunnet skepsisen med at disse gruppene støttet DNA-regjeringen. I *Klassekampen* fant man en rekke tekster der samiske organisasjoner ble kritisert eller fikk skryt for sitt arbeid. Kritikken var som oftest rettet mot avisen *Sagat* og redaktøren Geir Wulff, der Wulff nærmest ble fremstilt som en «femtekolonnist» eller en same i forkledning. For ml-bevegelsen kan det imidlertid se ut til at forholdet til samisk organisasjonsliv var noe mer ambivalent enn man fant uttrykk for i denne teksten fra *Ny Tid*. I likhet med *Ny Tid*, var *Klassekampen* opptatt av om sameorganisasjonen førte en progressiv politikk eller ikke.

Ml-bevegelsen satt dermed en tydeligere grense for samisk organisasjonsliv sitt potensial, enn det man fant uttrykk for i *Ny Tid*. Hatle ga uttrykk for at samiske organisasjoner hadde vokst frem som en løsning på historiske utfordringer. Denne vekkelsen som hadde ført til progressive samiske organisasjoner i allianse med progressive norske politiske krefter, var løsningen på å bedre samiske kår i Norge. For ml-bevegelsen kunne dette bare bedre samiske forhold opp til et visst punkt. Den endelige løsningen på den historiske og, samtidige undertrykkningen av det samiske folk, var revolusjon. Det sier seg selv at ut fra dette synet hadde samiske organisasjoner i allianse med radikale politiske krefter innenfor det parlamentariske systemet tydelige begrensninger, ettersom man fremdeles måtte operere innenfor rammene av en imperialistisk og kapitalistisk stat. Ml-bevegelsen ga ikke eksplisitt uttrykk for dette synet i sine publikasjoner, men det fulgte som en naturlig konsekvens av samepolitikken fremmet i prinsippprogrammet fra 1973.²⁰²

Ny Tid teksten «Vi krever bare vår urgamle rett» fra 1981 var en reportasje, der journalist Einar Fjellvik gjennomførte et intervju med Alf Isak Keskitalo, seksjonsleder ved Nordisk Sameinstitutt i Kautokeino. Keskitalo kunne fortelle at: «Det bare er de siste 250 årene, etter at Finnmarksvidda ble norsk land at samenes rettigheter til norsk land er blitt ignorert».²⁰³ For å underbygge dette synspunktet trakk Keskitalo opp de historiske linjene over hvordan norsk rettspraksis hadde utviklet seg ovenfor samene. Opp gjennom hele middelalderen respekterte den norske staten samisk sedvanerett. Arkeologiske funn viste at samene hadde bosetninger langs Alta-elven så langt tilbake som for 2000 til 3000 år før vår tid. Siden den gang og frem til 1981 hadde man hatt kontinuerlige bosetninger i dette området. Samene organiserte seg i siidaer, som

²⁰² Program og vedtekter 1973 s.76-79

²⁰³ Fjellvik, Einar «Vi krever bare vår urgamle rett» *Ny Tid* 14.3.1981

Keskitalo definerte som små selvstyrte samfunn som disponerte landområder store nok til å drive næringsutøvelse. Denne levemåten var blitt anerkjent av dansk/norske myndigheter:

Opp gjennom hele middelalderen var siidaen og deres utnyttning av land og vann anerkjent som samenes sedvanerett også innenfor offisiell dansk/norsk rettspleie. Så langt tilbake som på 1500-tallet blir dette bl.a. fastslått i ett brev fra kong Kristian IV til amtmannen i Finnmark.²⁰⁴

Keskitalo tegnet her et positivt bilde av forholdet mellom den dansk/norske stat og den samiske befolkningen, der samene ble sikret retten til å utøve sin næringsgrein ved lov. Kontrasten mellom denne fortellingen og skildringer fra den samme perioden i ml-bevegelsens kildemateriale var stor. Som vi så i forrige kapittel, beskrev *Røde Fanes* temanummer fra 1977, forholdet mellom staten og samene i den samme perioden som en konfliktfullperiode, der den dansk/norske kongemaktens stats beskyttede handelskapitalisme økte den økonomiske utplyndringa og koloniseringen av Sameland.²⁰⁵ Her fant man et uttrykk for to helt motstridene historiesyn. I *Røde Fanes* fortelling utplyndret staten det samiske folk idet handelskapitalismen gjorde imperialistiske innhogg i de samiske områdene. I Keskitalos fortelling i *Ny Tid* var staten fleksibel og sikret den samiske befolkningen juridiske rettigheter.

Videre beskrev Keskitalo utviklingen som ledet frem til Lappekodisillen fra 1751. Noe av bakgrunnen for denne lovreguleringen var overgangen til tamreindrift som den dominerende næringsgreinen. Som en konsekvens av forflytningen over landegrenser som denne næringsgreinen medførte, ble samer ofte skattlagt flere ganger av ulike skatteinkrevere. Dette presset frem et behov for en grenseinndeling. Grenseinndelingen skjedde i tråd med samiske interesser. Keskitalo kunne fortelle til *Ny Tid* at:

En sentral person bak grensetraktaten av 1751 var den danske major Schnitler. Han gikk opp hele grensa og rådførte seg hele veien nordover med samene for å avgjøre hvor det var mest rimelig å trekke grensen. At grensen gjør en bue mot sør her i Finnmark. Slik at Kautokeino og Finnmarksvidda blir norsk land, skyldes i første rekke at flyttsamene i Kautokeino hadde sine sommerbeiter ute på Finnmarkskysten. De mente derfor det var mest fornuftig at de hele tiden oppholdt seg i det samme landet og deres ønsker ble fulgt. Faktisk var det samenes bruk av landet som ble lagt til grunn for grensedragningen den gangen.²⁰⁶

Her fant man et positivt syn på Lappekodisillen. Den svarte på et konkret problem den samiske reindriftsnæringen opplevde. Loven ble altså utformet i samsvar med samiske interesser. Igjen ser man her et uttrykk for et motsatt historiesyn enn det man fant i ml-bevegelsens

²⁰⁴ Fjellvik, Einar «Vi krever bare vår urgamle rett» *Ny Tid* 14.3.1981

²⁰⁵ I.H. 1977 «Samene – kampen for nasjonal frigjøring og revolusjon». *Røde Fane* årgang 6, (nr.6)

²⁰⁶ Fjellvik, Einar «Vi krever bare vår urgamle rett» *Ny Tid* 14.3.1981

publikasjoner.²⁰⁷ Videre stilte Keskitalo seg skeptisk til etterspillet av Lappekodisillen. Etter traktaten var underskrevet, begynte den dansk/norske staten å karre til seg eiendomsretten til landet. Denne utviklingen ente i Jordloven av 1902. Etter denne loven var vedtatt, opptrådte staten som eier av all umatrikulert grunn. Keskitalo konkluderte med å hevde at den rettspraksisen samene i Finnmark hadde blitt utsatt for de siste 250 årene var unik i Norge. Alle andre steder var jorden eid av privatpersoner eller bygdeallmenninger som hadde sin naturlige plass i rettspleien. Det samene gjorde krav på var derfor bare at de skulle få tilbake sedvaneretten på bruk av Finnmarksvidda som hadde blitt satt til side de siste 250 årene: «Det vi samer krever er derfor ganske enkelt at den norske staten stadfester den urgamle retten vi mener vi har til å disponere over jord og vann på vidda.»²⁰⁸

I denne teksten uttalte Alf Isak Keskitalo seg som seksjonsleder ved Nordisk Sameinstitutt i Kautokeino, ikke som SVer. Teksten til Einar Fjellvik i denne utgaven av *Ny Tid* tok form av et intervju med Keskitalo, der Fjellvik verken kommenterte eller ga direkte støtte til Keskitalo. På den annen side kan man si at Keskitalos historiesyn på flere punkter lignet historiesynet til andre SVer som skrev om samiske historie. Hvis man sammenligner Keskitalo sine utlegninger om samisk historie, sammenfalt det bra med tidligere tekster fra *Ny Tid*, deriblant Liv Hatle sin tekst fra 1979.

Om man skal forsøke å sammenligne Keskitalos historiesyn med samtidig historieskriving, sammenfalt synet bra med Einhart Lorenz bok *Samefolket i historien* fra 1981. Her finner man flere likheter. Lorenz delte Keskitalos syn om konsekvensen Lappekodisillen fikk for den samiske befolkningen. Lorenz trakk frem at Lappekodisillen var utformet med tanke på å sikre samene en mest mulig effektiv bruk av Finnmarksvidden sett fra et strategisk synspunkt fra den dansk/norske staten, der formålet var å sikre bosetning i område. Lorenz delte også Keskitalos synspunkt om at Lappekodisillen hadde enkelte uheldig virkninger på den samiske befolkningen, særlig at loven ikke maktet å demme opp for en kolonisering av Sameland. Her var Lorenz opptatt av å vise hvordan «[...] jordutvisningsrevolusjonen fra 1775 innførte matrikulert jord i Finnmark». Hvilket ledet til en utvikling der «[...] lokalbefolkningen ble umyndiggjort av sentraladministrasjonen, som forvaltet den umatrikulerte grunnen i Finnmark, dvs. 96% av fylkets areal.»²⁰⁹ Vi ser her visse likheter, der man delte synspunktet på Lappekodisillen som en viktig sikring av juridiske rettigheter for den samiske befolkningen, men at loven ikke maktet å

²⁰⁷ Se s.28-31

²⁰⁸ Fjellvik, Einar «Vi krever bare vår urgamle rett» *Ny Tid* 14.3.1981

²⁰⁹ Lorenz 1981 (1991) s.50-51

demme opp for dansk/norsk kolonisering i form av tapt bruksrett til jord for reindriftssamene. Her aner man konturene av en salgs konsensus innen historieskriving som ble delt av *Ny Tid*, Keskitalo og Lorenz. Det vil være vanskelig å kalle dette en «SV konsensus» innen samiske historieskriving, ettersom Keskitalo og Lorenz ikke kan knyttes direkte opp til SV som politisk parti.²¹⁰ Men man ser et visst felleskap der samiske aktører og historikere som skrev om samene i samtiden ga, uttrykk for et historiesyn som sammenfalt med SVs historiesyn på samisk historie, ved enkelte punkter som Lappekodisillen.

At Keskitalo og Lorenz ikke kan knyttes direkte opp til SV som parti, endret ikke det faktum at de ga uttrykk for et historiesyn som sammenfalt med SVs historiesyn på flere punkter.. Denne konsensusen vil jeg definere som en «pro-samisk pragmatisk konsensus». Innenfor denne konsensusen betraktet man statens historiske samepolitikk ut i fra om den tjente samiske interesser eller ikke. Enkelte eksempler på statlig lovregulering av Sameland tjente samiske interesser. Disse lovreguleringen var man positive til, andre lovreguleringer hadde skadet samiske interesser, disse lovreguleringene var man derimot negativ til. Statens historiske innvirkning på samiske interesser, måtte bedømmes ut fra påvirkningen det hadde for samiske interesser. Denne konsensusen sto i motsetning til ml-bevegelsens syn, der staten historisk og i samtiden aldri hadde hatt en legitim rett til å lovregulere Sameland. Alle former for lovregulering ble per definisjon illegitime ute fra dette syne.

Det er ingen grunn til å anta at historikere og andre intellektuelle leste SVs prinsippprogram for så å bli inspirerte til å skrive samisk historie som støttet opp om en ideologi eller en aktør i Alta-saken. Det vil være mer naturlig å anta at SVere leste samisk historie og brukte det som passet til for eksempel artikler i *Ny Tid*. Dette gjaldt selvsagt også ml-ere. Ml-bevegelsen skilte seg imidlertid litt fra SV her, ettersom min kildegjennomgang tyder på at ml-bevegelsen i større grad selv skrev samisk historie og dermed bidro som en aktør innen felte på en annen måte enn SV. Flere av artiklene i *Røde fane* sitt tema nummer om samene fra 1977 og enkelte av artiklene i *Samid-hilat* fra 1978 og 1979, bar preg av at ml-bevegelsen selv ønsket å bidra til samisk historieskriving.²¹¹

²¹⁰ Etter en telefon samtale med Lorenz gjennomført den 21.2.2019, kan jeg slå fast at han ikke var medlem eller på noen måte ga uttrykk for en direkte støtte til SV under Alta-saken. Lorenz sin sympati lå på venstresiden, men han deltok ikke i debatten om samiske rettigheter på 1970- og 1980-tallet. Boken var blitt til på et seminar i Kiel, der formålet var å skrive en enkel fremstilling om samenes historie basert på eksisterende forskning. Han hadde selv ingen tanker rundt at boken ga uttrykk for et historiesyn som kunne knyttes opp til, eller ble delt av en bestemt politisk aktør i Alta-saken.

²¹¹ 1977 «Kautokeino-opprøret: Fra religiøs vekkelse til nasjonal oppstand Røde Fane årg.6 (nr.6)

MI-bevegelsens behov for selv å bidra til samisk historieskriving var forståelig sett i lys av at ml-bevegelsen fremmet et historiesyn det fantes mindre dekning for innen «datidens samekunnskap», enn det historiesynet SV fremmet. Som vi har sett hadde ml-bevegelsen en viss akademisk forankring, i og med at deres fremstillinger på flere punkter sammenfalt med Per Otnes sine fremstillinger. Otnes kunne imidlertid ikke helt uten videre tas til inntekt for å legitimere ml-bevegelsens ideologiske eller politiske prosjekt fullt ut, ettersom deres syn på samenes fremtid skilte de fra hverandre. Otnes så for seg en samisk frigjøringsfront som en mulig vei for en bedring av samiske kår.²¹² MI-bevegelsen på sin side, agiterte for at den eneste politiske slutningen man kunne trekke fra samenes historie, var den absolutte nødvendigheten av en kommunistisk revolusjon.²¹³

3.2.4 Historieskriving om samene

Som vist til i kapittel 2. fant man en svært negativ anmeldelse av Reidar Hirstis bok *Samisk fortid, nåtid og framtid* fra 1980 i *Klassekampen*.²¹⁴ I *Ny Tid* fant man en positiv anmeldelse av samme bok med tittelen «Stillfarende beretning om samefolkets historie i vårt land» av Trygve Bull.²¹⁵

Hirsti sin bok hadde en svært optimistisk tone, der han tok leseren gjennom samenes fortid, nåtid og fremtid, slik tittelen indikerte. Den optimistiske tonen anså anmelder Bull som en styrke ved boken:

Men om samenes hovedstamme i Norge, Finland Sverige og Russland – sier ikke Hirsti at de stevner mot sin undergang som folk. Enda han på ingen måte legger skjul på den kritiske overgangsfasen samekulturene befinner seg i nettopp nå, ligger det under den stillfarende beretningen en tro på at hans egen stamme tross alt skal overleve i mer enn rent biologisk forstand. Den sterke vekkelsen som går gjennom den samiske ungdommen i dag styrker en slik tro.²¹⁶

I denne delen av Bulls anmeldelse handlet det om den delen av Hirstis bok som gjaldt samenes situasjon i samtiden og deres vei videre inn i fremtiden. Her ga Bull støtte til en fortelling som

Samid-hilat 1978-1979 (nr.1,2 og 3)

²¹² Otnes 1970 s.31

²¹³ Program og vedtekter 1973 s.77, Prinsippprogram 1980 s.134-135

²¹⁴ Gaup, Ailo. «Samesjelen Hirsti, og sosialdemokraten» *Klassekampen* 18.6.1980

²¹⁵ Bull, Trygve «Stillfarende beretning om samefolkets historie i vårt land» *Ny Tid* 7.5.1980

²¹⁶ Bull, Trygve «Stillfarende beretning om samefolkets historie i vårt land» *Ny Tid* 7.5.1980

Andresen identifisert som en «oppvåkningsfortelling», i motsetning til en fortelling der samene sto foran sin egen undergang. Som vist til tidligere, hevdet Andresen at denne fortellingen var utbredt blant SV når det gjaldt samenes nære samtidshistorie.²¹⁷

I innledningen til Bulls anmeldelse behandlet han den delen av Hirstis bok som så på samisk fortid. Her sammenfattet Bull Hirstis tekst, ved å vektlegge hvordan Hirsti formidlet at samene lenge levde ganske avskilt fra «storsamfunnet», der nordmenn og samer ikke hadde mer kontakt en nødvending, frem til middelalderen da dette endret seg:

I middelalderen ble det presset så mye skatt ut av dem som mulig, i nyere tid å presse på dem vår egen religion og søke å utrydde selv de uskyldigste utsalg av deres egen. Hadde det ikke vært for vårt ønske om å få dem til å anta våre truer og skikker, ville vi nok ikke engang lagt to pinner i kors for å la dem få sitt eget skriftspråk.²¹⁸

I denne delen av anmeldelsen leste Bull ut en «undergangsfortelling» om samenes forhistorie fra Hirstis bok. Men han like også at boken ikke spilte opp konfliktene mellom samene og nordmenn mer enn det som var nødvendig: «Hirstis lille bok er ikke noe stridsskrift. På ekte samisk vis taler han mildt og dempet.» Dette overordnede inntrykke av tonen i Hirstis bok var Bull sympatisk innstilt til.

Kontrasten fra denne anmeldelsen var enorm til den man fant i *Klassekampen*. I Ailo Gaups anmeldelse i *Klassekampen* var kritikken massiv. For utenom den åpenbare forskjellen at *Klassekampen* ikke kunne godta at en sosialdemokrat skrev samisk historie, mens *Ny Tid* ikke kommenterte Hirstis posisjon i DNA, fant man en mer fundamental forskjell. Gaup hevdet Hirsti overså hovedtendensen i samisk historie. En voldelig historie der samene gjennom tidene hadde blitt undertrykket av omkringliggende stater. Dette ga seg utslag i en konstant kamp mot den imperialistiske og kapitalistiske okkupasjonsmakten. Den voldelige kampen mellom en samisk befolknings forsøk på nasjonal og sosial frigjøring levde i beste velgående i dag. Det eneste momentet Gaup trakk frem som positivt var Hirstis syn på vern av Alta-vassdraget i 1980,²¹⁹ men det virket som at Gaup implisitt kritiserte Hirsti for å ikke tydeliggjøre hvordan denne kampen bare var den siste i rekken av en lang historisk kamp som hadde foregått siden Ottars tid på 800-tallet.

²¹⁷ Andresen 2017 s.137

²¹⁸ Bull, Trygve «Stillfarende beretning om samefolkets historie i vårt land» *Ny Tid* 7.5.1980

²¹⁹ Gaup, Ailo. «Samesjelen Hirsti, og sosialdemokraten» *Klassekampen* 18.6.1980

Bull på sin side var positiv til Hirstis bok. Samenes fortid hadde vært vanskelig, men nå i 1980 holdt dette på å snu. De siste tiårene hadde det foregått en vekkelse hos den samiske befolkning, der en «oppvåkningsfortelling», som Hirsti ga uttrykk for vekket håp som det var all grunn til å være begeistret for. Dette gikk i mot ml-bevegelsens syn på samene, der de så på samenes historie som en sammenhengende historie av vold og kamp, med Alta-saken som det siste eksempelet. Som vist til i AKP(ml)s prinsippogram fra 1973, var den eneste løsningen for samene en sosialistisk revolusjon som ml-bevegelsen selv skulle lede.²²⁰ At samene nå tok grep, og at det hadde gitt resultater i politisk gjennomslag, var umulig for AKP(ml) å godta. Anmelderen i SV avisen *Ny Tid* virket derimot positiv til en bok som formidlet dette budskapet. Resultatene av disse to synene ga seg her altså uttrykk i to diametralt motsatte oppfatninger av en og samme bok om samiske fortid, nåtid og fremtid.

3.3 Sivil ulydighet

«Buskerud SV uttaler støtte til samenes kamp og understreker at sivil ulydighet er en naturlig kampform i dag. Det har alltid vært et viktig element i fagbevegelsens kamp.»²²¹

Denne korte pressmeldingen sto på trykk i *Ny Tid* den 31. oktober 1979, og satte på mange måter tonen for hvordan *Ny Tid* de neste årene tok historien i bruk for å legitimere sivil ulydighet i kampen for samiske rettigheter. I denne pressemeldingen viste Buskerud SV til hvordan sivil ulydighet hadde vært avgjørende i fagbevegelsens kamp. I 1979 befant aktivistene seg i en situasjon hvor de måtte benytte seg av sivil ulydighet for å hindre en utbygging av Alta-elven. SV knyttet samenes kamp i samtiden sammen med arbeiderbevegelsens historiske kamp. Dette ble gjort gjennom å vise at sivil ulydighet, som venstresiden hadde tradisjon for, igjen var blitt et aktuelt politisk virkemiddel i Alta-saken. Både fagbevegelsen og venstresiden hadde tradisjoner for bruk av sivil ulydighet. Her virket det som om SV uten videre koblet «fagbevegelsen» sammen med «venstresiden», det var trolig helt ukontroversielt i SV-kretser å tilegne venstresiden et eierskap til «fagbevegelsen». Derfor bør fagbevegelsen i denne sammenhengen tolkes som synonymt med venstresiden.

Pressmeldingen til Buskerud SV hadde en tosidig funksjon. Den uttrykte støtte til samenes kamp, og den ønsket å si noe om SV og den politiske venstresiden i Norge. For å knytte disse to

²²⁰ Program og vedtekter 1973 s.76-79

²²¹ Buskerud SV «La elva leve» pressemelding fra Faglig fylkeskonferanse i Buskerud SV». 31.10.1979

elementene sammen ble det referert til en «fortid» der venstresiden hadde gjort seg erfaringer og skrevet seg inn i en tradisjon, som nå i 1979 gjorde dem parat til en ny kamp for samiske rettigheter. Regjeringspartiet DNA, hadde imidlertid ikke tatt den samme lærdommen av venstresidens historie. Dermed var det duket for konflikt.

3.3.1 «Arbeiderbevegelsen»

I Alta-saken var det tre aktører, SV, DNA og AKP(ml), som alle så på seg selv som representanter for «arbeiderbevegelsen», slik den historisk hadde vokst frem i Norge. I *Ny Tid* fant man en rekke eksempler på at SV kritiserte DNAs politikk ovenfor samene, gjennom å vise hvordan DNA brøt med prinsipper og verdier som angivelig hadde vært med å forme arbeiderbevegelsen i Norge. Et eksempel på en slik form for argumentasjon kom til uttrykk i teksten «Noen enkle ord om solidaritet» fra *Ny Tid* i 1980.

Teksten handlet om hvordan DNA hadde gått vekk fra solidaritetstankegangen som historisk hadde kjennetegnet arbeiderbevegelsen. Dette så man blant annet i behandlingen av Alta-saken: «En av grunnene til at solidaritetstanken er degenerert er arbeiderbevegelsen, og i første rekke Arbeiderpartiets, manglende evne til å stå på sine opprinnelige verdier.»²²² Her ser vi uttrykk for en skuffelse over DNA. *Ny Tid* hadde forventet mer av et parti som hadde samme opphav som SV. I teksten ble skuffelsen rettet mot justisminister Cappelen sine uttalelser mot Alta-demonstrasjonen:

Tidligere har han kalt sivil ulydighet for kollektiv kriminalitet og dermed gitt sin fortolkning av hva arbeiderbevegelsens kollektive kampform gjennom tidene egentlig har vært. Er det merkelig at solidaritetsverdiene forfaller i dette landet når arbeiderpartiets yppersteprest er en mann som Andreas Cappelen. Han burde være et fremmedelement i en bevegelse som taler om solidaritet.²²³

I motsetning til ml-bevegelsens som avskrev DNA helt fordi de var «revisjonister», «klassesvikere» og «femtekolonnister», var *Ny Tid* skuffet ettersom de hadde forventet mer av DNA. Denne skuffelsen ble begrunnet historisk gjennom det felles opphavet DNA og SV hadde, ikke bare i samme parti, men også samme bevegelse, arbeiderbevegelsen. DNA ble dermed holdt moralsk ansvarlig på en helt annen måte enn man fant uttrykk for i ml-bevegelsens publikasjoner.

²²² «Noen enkle ord om solidaritet» *Ny Tid* 26.3.1980

²²³ «Noen enkle ord om solidaritet» *Ny Tid* 26.3.1980

Der AKP(ml) anså seg å stå i tradisjonen til DNA fra 1888 frem til partiet brøt med det revolusjonære grunnlaget sitt, hadde SV ett mer pragmatisk forhold til DNA, all den tid det var det stortingspartiet som sto dem nærmest. Her var de to partiene uenig i saken, og teksten bar preg av det. Likevel kan teksten leses som en anerkjennelse av DNA som et parti med potensiale til å opptre mer moralsk høyverdig, ettersom de sprang ut fra de samme historiske prosessene som SV. Denne teksten sto på lederplass i *Ny Tid*, og gikk som de fleste andre tekster i *Ny Tid* om Alta-saken, til hardt angrep mot DNAs konkrete politikk i Alta-saken. Cappelens konkrete retorikk mot Folkebevegelsen var her den eksplisitte årsaken til at *Ny Tid* reagerte så kraftig. Men teksten var ikke av en slik karakter at den var så desillusjonert på DNAs vegne at man ikke kunne forvente mer av et slikt parti. Journalist Frank Rossavik beskrev samarbeidsklimaet eller tilnærmingen fra SV til DNA i denne perioden som ambivalent, enkelte i SV ønsket mer samarbeid mens andre var skeptisk.²²⁴ I denne konkrete saken var imidlertid frontene harde og uforsonlige.

Bruken av «arbeiderbevegelsens» historiske røtter som ledd i en politisk retorikk kom ikke bare til uttrykk i *Ny Tid*, man fant også eksempler på denne formen for historiebruk i debatten på Stortinget. Under Trontaledebatten 21. Oktober 1980 uttalte Stein Ørnhøi: «En av de mest dyptgående verdikonfliktene vi har hatt i norsk politikk etter krigen skal en såkalt arbeiderregjering, en regjering sprunget ut av arbeiderbevegelsen, løse ved makt – politi og lastebiler.»²²⁵

Man aner dermed konturene av en mer helhetlig politisk retorikk, der SV brukte tradisjonen fra «arbeiderbevegelsen» for å kritisere DNA overalt der man hadde en talerstol til disposisjon.

3.3.2 Sivil ulydighet

Ny Tid teksten «Sivil ulydnad Respekt for rettferda er viktigare enn respekt for loven» av Ingolf Håkon Teigene fra 1981, omhandlet hvorfor bruken av sivil ulydighet i Alta var legitimt. I den forbindelse hadde journalist Ingolf Håkon Teigene blant annet intervjuet med Ørnhøi om bruk av sivil ulydighet. Han trakk frem at det demokratiet vi i dag kjente i Norge hadde blitt skapt gjennom en politisk kamp i grenselandet mellom det lovlige og ulovlige, der grensene alltid

²²⁴ Rossavik 2011 s.277 – 288

²²⁵ Trontaledebatten s.248 21.10.1980

flyttet seg og kampen pågikk i ytterkanten av det etablerte. Teigene spilte videre på dette resonnementet ved å trekke opp de historiske røttene og tradisjonene til sivil ulydighet:

«Det er fort gjort å rekne opp ei rad historiske døme på ulydnad som forandra historia: Luther var ulydig mot Paven; Jesus mot romarane og Sokrates mot si tids herskarar. Det norske Stortinget var ulydig da unionen med Sverige vart sprengt i 1905. Internasjonalt er Gandhi og Martin Luther Kings medvitne, ikkjevaldeleg aksjonar dei mest klare illustrasjonane på fenomenet. I nyare norsk historie blir framveksten av arbeidarrørsla nemt som det mest klassiske: Marcus Thrane, Martin Tranmæl og Einar Gerhardsen måtte alle vandre i fengsel for typiske handlingar av sivil ulydnad; ei oppenberr ulydig handling var også dei mange såkalla ulovlige streikane som vart møte med politi og militære. Mot dette er det blitt sagt at dette var aksjonar i ei tid da demokrati var lite utvikla, og at det ikkje er rett å dra parallellar frå denn kampen arbeidarrørsla førte til vår tids ulydnad.»²²⁶

Her løftet Teigene frem forskjellige eksempler på bruk av sivil ulydighet. I Teigenes resonnement kunne røttene spores helt tilbake til Jesus og Sokrates sin tid. Funksjonene var trolig ikke å trekke en dirkete parallell fra disse historiske eksemplene frem til aksjonistene i Alta, men snarere vise de lange tradisjonene og avgjørende rollen denne formen for aktivisme hadde hatt i vår kultur. Videre trakk Teigene frem 1905 som det første eksempelet fra nyere tid. Dette året har hatt en spesiell plass i den norske historiekulturen og dermed i folks historiebevissthet, der unionen med Sverige gav konnotasjoner til fremmed styre og fremmed maktdominans, mens 1905 ga assosiasjoner til frihet og nasjonal selvstendighet. Her ble denne delen av historiekulturen gjort relevant ved å trekke frem det norske Stortingets ulydighet.

Videre ble Gandhi og Martin Luther Kings ikke-volds-aksjoner framhevet. Her var parallellen til bruk av sivil ulydighet i Alta-kampen mer åpenbar. I India og USA handlet det om henholdsvis en nasjon og en minoritetsgruppes kamp mot kolonimakten og majoritetsbefolkningen, mens det i norsk sammenheng handlet om en urbefolknings kamp mot den norske staten. Her var det også en parallell til ml-bevegelsens historiebruk, der opprøret i India og USA mot makten flere ganger ble løftet frem.²²⁷ For ml-bevegelsen var poenget med å fremheve denne delen av historiekulturen å vise at kampen den norske staten førte mot samene var minst like ille som de verste eksemplene fra den internasjonale historien, der en overlegen stat brutalt og voldelig undertrykket en minoritet. Ml-bevegelsen ønsket å vise hvordan nasjonale og sosiale opprør alltid hadde blitt slått ned med makt, overalt hvor minoriteter gjorde opprør mot staten under den

²²⁶ Teigene, Ingolf Håkon «Sivil Ulydnad Respekt for rettferda er viktigare enn respekt for loven» Ny Tid 7.1.1981

²²⁷ «De flytter oss, men ikke stoppe sultestreiken» Klassekampen 10.10.1979

kapitalistiske produksjonsformen. Dette siste poenget kom ikke frem i SVs bruk av de samme eksemplene.

I denne teksten hadde sammenligningen en mer konkret funksjon, der poenget var å vise til vellykkete eksempler på at en minoritet selv kunne reise seg mot en overmektig stat ved bruk av det legitime virkemiddelet sivil ulydighet. Indere og afroamerikanerne hadde klart det, det samme kunne samene få til i Norge.

Til slutt trakk Teigene frem arbeiderbevegelsens bruk av sivil ulydighet som det siste eksempelet fra nyere norsk historie. Thrane, Tranmæl og Gerhardsen hadde alle sonet fengselsdommer for sin bruk av sivil ulydighet. Thranebevegelsen fra 1848 og Martin Tranmæl som leder av den revolusjonære fløyen i arbeiderbevegelsen frem til 1923, ble i AKP(ml)s første prinsippprogram anerkjent som to helt sentrale skikkelser i den revolusjonære tradisjonen ml-bevegelsen så seg selv som en forlengelse av.²²⁸ Teigene inkluderte også Gerhardsen i den stolte tradisjonen som den norske arbeiderbevegelsen hadde for bruk av sivil ulydighet. I denne teksten så man uttrykk for at SV og AKP(ml) kom fra to helt forskjellige politiske tradisjoner på norsk venstreside, der de to partiene kunne enes om Thrane og Tranmæl, skilte synet på Gerhardsen dem fra hverandre. Her var det selvsagt mer naturlig for SV å trekke frem Gerhardsens bruk av sivil ulydighet, mens ml-bevegelsen utelukkende foraktet Gerhardsen i lys av hans senere rolle som statsminister og leder for DNA.

Teigene trakk også frem de mange ulovlige streikene i mellomkrigstiden men uten at Menstadslaget, den største konflikten, ble trukket frem. Resonnementet til Teigene ble i dette avsnittet av artikkelen avsluttet ved å imøtegå en innvending om at bruken av sivil ulydighet som arbeiderbevegelsen hadde en historisk tradisjon for, ikke kunne sammenlignes med bruk av sivil ulydighet i Alta-kampen i 1981; ettersom arbeiderbevegelsen hadde vokst frem på et punkt i historien der de demokratiske institusjonene var svakt utviklet. Var sammenligningen mellom arbeiderbevegelsens historiske bruk av sivil ulydighet og Folkeaksjonens bruk av sivil ulydighet dermed en form for anakronisme der sammenligning ikke var relevant? Nei, hevdet Teigene. For å underbygge dette synspunktet intervjuet han professor i juss, Torstein Eckhoff:

Også i dag finst det synspunkt det er tungt å finne gehør for hos styresmaktane. Det dreier seg ikkje minst om forholdsvis nye synspunkt, særleg omkring natur og miljøvern. Dei har vanskelig for å slå gjennom i det

²²⁸ AKP(ml) Program og vedtekter 1973 s.6

etablerte apparatet, samtidig er det synspunkt vi kan rekne med vil møte aukande forståing når dei blir kjende.²²⁹

Her trakk Eckhoff en interessant parallell mellom arbeiderbevegelsen slik den historisk hadde vokst frem i Norge, der man hadde kjempet for sine rettigheter ved bruk av sivil ulydighet, og samtidens miljøbevegelse. Det som knyttet disse bevegelsene sammen, var hvordan deres aksjonsform og krav ble møtt av etablissementet eller staten. Slik arbeiderbevegelsens krav historisk hadde blitt møtt med mismot, frykt og fiendskap, ble miljøbevegelsens krav møtt i dag. I mellomkrigstiden kjempet arbeiderbevegelsen for krav som ble oppfattet som for radikale i sin samtid, og dermed måtte man ty til utenomparlamentariske virkemidler som sivil ulydighet. Den samme situasjonen befant miljøbevegelsen seg i nå i 1981, slik at sivil ulydighet altså igjen var blitt legitimt.

Ut fra SVs politiske prosjekt var denne koblingen mellom den historiske arbeiderbevegelsen og den samtidige nye miljøbevegelsen interessant. Man kan tolke koblingen som et forsøk fra SVs side på å bygge bro mellom arbeiderbevegelsens klassekamp, en tradisjon SV så seg selv som en forlengelse av, og SVs miljøkamp; en kamp som skilte de markant fra DNA i samtiden. Slik sett forente Alta-saken SVs sosialistiske og miljøpolitiske prosjekt, gjennom tekster av denne typen der bruk av sivil ulydighet ga en historisk kontinuitet fra arbeiderbevegelsen over til miljøbevegelsen.

Ny Tid teksten «Ei linje av folkelig kamp» av Einar Fjellvik fra 1981, var et intervju med Magnar Mikkelsen.²³⁰ I denne teksten legitimerte Mikkelsen bruk av sivil ulydighet ut fra et marxistisk historiesyn. Mikkelsen var forfatter og aktivist i Alta-saken og var aktuell med boken *Elva skal leve!* (1980). I Intervjuet trakk han de historiske linjene i Alta-kampen tilbake i historien. Mikkelsen løftet først frem Kautokeinoopprøret. Om dette kunne Mikkelsen fortelle at noe av bakgrunnen for opprøret var at «[...] sivil ulydighet ikke fikk utfolde seg, men ble møtt med rå makt». Mikkelsen plasserte så hendelsen inn i en større kontekst. 1800-tallet var en tøff tid for samene, men opprøret skjedde også på et bestemt punkt i historien: «I mens Karl Marx formulerte om revolusjonen, startet presten Lars Levi Læstadius sitt korstog her nord». Videre var Mikkelsen opptatt av å løfte frem Mehamnoppøret. Finnmarkinger prøvde gjennom 30 år på å stoppe på hvalfangsten nordpå, uten at dette ble hørt av Stortinget. I 1902 hadde man fått nok. Folk tok makten i egne hender og rev ned hvalfangststasjonen: «Igjen ble folks opprør møtt, ikke

²²⁹ Teigene, Ingolf Håkon «Sivil Ulydnad Respekt for rettferda er viktigare enn respekt for loven» *Ny Tid* 7.1.1981

²³⁰ Fjellvik, Einar «Ei linje av folkelig kamp» *Ny Tid* 14.1.1981

med spørsmål og diskusjon, men med brutal makt. Også denne gangen kom det båter oppover kysten. Krigsskipet Heimdal og to kanonbåter kom opp fra Horten. Folk ble arrestert og fengslet.» Magnar Mikkelsen oppsummerte så sitt syn på tendensene i samiske historie på følgende måte:

Gjennom hele denne historia ser du det samme mønsteret. Statsmakta har ingen evne til å løse opp motsigelsene i samfunnet. Den kan bare undertrykke dem med rå makt. Det fortvila er jo at samfunnet vårt fremdeles ikke er kommet lenger. Fremdeles setter de inn maktapparatet sitt når folk setter seg til motverge og gjør opprør. Og jeg må si at jeg spør meg sjøl; hva slags seier er det for demokratiet at 500 politifolk klarer å dra like mange demonstranter etter håret gjennom snøen?²³¹

Mikkelsens historiesyn lå helt klart nærmere ml-bevegelsens enn SVs. Mikkelsen så på «motsigelsene» i samfunnet som uløselig under kapitalismen. Den samiske kampen mot den norske statsmakten var konstant, men kom til uttrykk på enkelte punkter i historien der samenes motstand kom til syne i åpen konfrontasjon med staten, som i tilfellene med Kautokeino-opprøret og Mehamnoppøret. Det som knyttet hendelsene sammen var at et nasjonalt og sosialt opprør fra folket, ble møtt med vold fra den norske staten. Grunnen til at disse legitime opprørerne mislyktes og ble slått ned med vold, ble forklart ut fra et materialistisk historiesyn, der dette med historisk nødvendighet ville være skjebnen til alle nasjonale og sosiale opprør fra en minoritet mot staten, under den rådende kapitalistiske produksjonsformen (basis), selv om Mikkelsen øynet håp gjennom en samisk oppvåkning: «I mens Karl Marx formulerte om revolusjonen, startet presten Lars Levi Læstadius sitt korstog her nord», (overbygning).

Det interessante i denne sammenhengen var ikke at Mikkelsen ga uttrykk for et historiesyn som helt åpenbart lå nærmere ml-bevegelsen enn det gjorde SV, men at *Ny Tid* var interessert i å intervju Mikkelsen, uimotsagt og til dels støttende. Teksten ga dermed et innblikk i noe av dynamikken under Alta-saken, der man fikk en bred allianse mellom ulike grupperinger. I andre debatter i perioden 1979 til 1981, var ikke forholdet mellom SV og AKP(ml) alltid hjertelig. Parallellen til EEC-kampen var påfallende. Som vist til i kapittel 1 identifiserte Knut-Arne Strand Løkstad to forskjellige historiesyn, som materialiserte seg i en ulik bruk av historien fra ml-bevegelsen og SFs side under EEC-kampen 1970-1972. For eksempel var SF opptatt av å få frem hvordan en ny union som EEC kunne sammenlignes med unionene med Danmark og Sverige. ML-bevegelsen var derimot opptatt av å vise hvordan et Vest-tysk dominert EEC ville

²³¹ Fjellvik, Einar «Ei linje av folkelig kamp» *Ny Tid* 14.1.1981

minne om Nazi-tysklands okkupasjon av Norge.²³² Likevel samarbeidet de to aktørene under hele EEC-kampen. Mikkelsens bok *Elva skal leve!*, understreket det samme poenget. I boken fant man bidrag fra SVere som Ottar Brox, side om side med bidrag fra ml-ere som Tron Øgrim. Mikkelsen forsøkte å fange opp stemningen fra en bred og politisk sammensatt Folkebevegelse i Alta, samtidig som boken var krydret med Mao sitat.²³³

Det var selvsagt ikke unikt for EEC/EF-striden og Alta-saken at politiske motstandere allierte seg for å oppnå et felles mål, all den tid dette er en helt allmenn politisk logikk, strategi og dynamikk. Dette var trolig SVs tanke bak å gjennomføre intervjuer med personer som Magnar Mikkelsen. For ml-bevegelsen hadde denne type tankegang også en tydelig ideologisk forankring i en strategi som Mao formulerte på følgende måte: «We should support whatever the enemy opposes and oppose whatever the enemy supports».²³⁴ Denne tankegangen hadde fulgt ml-bevegelsen fra dag en, der man allerede i det første partiprogrammet til AKP(ml), gav støtte til det irske nasjonalistpartiet Sinn Fein og den Palestinske Frigjøringsorganisasjonen (PLO).²³⁵ Organisasjoner som i utgangspunktet hadde fint lite med AKP(ml)s politiske prosjekt å gjøre, men som delte de felles fiendene «den britiske imperialismen» og «den amerikanske imperialismen og sionismen.» For SVs del handlet det trolig mer om allmenn politisk, strategisk tenkning. I denne sammenhengen er denne dynamikken av interesse, ettersom det ga utslag i hvem historiebruken var rettet mot. Som vi har sett hadde ml-bevegelsen og SV en ulik historiebruk, men bruken av historie var ikke myntet på å angripe hverandre, men DNA.

3.3.3 Menstadslaget 1931

Som vist til i kapittel 2 fant man en tekst i *Klassekampen* fra en debatt på Stortinget som omhandlet vedtaket om utbygging av Alta-vassdraget, der Stein Ørnhøi ble sitert, ettersom han i likhet med *Klassekampen*, benyttet Menstadslaget i 1931 som en analogi, for å kritisere regjeringens behandling av Alta-demonstrantene.²³⁶ Hvis man ser på den faktiske uttalelsen til

²³² Løkstad 2001 s.53, 70-73

²³³ Mikkelsen 1980 s.7,23,92

²³⁴ Tsetung 1972 s.15

²³⁵ Program og vedtekter 1973 s.164-165

²³⁶ «Naturvernforbundet: Bedrøvelig forestilling» Klassekampen 31.5.1980

Ørnhøi slik den ble transkribert og logført fra Stortinget, og sammenligner uttalelsen med *Klassekampens* bruk av sitatet, finner man en interessant forskjell. Ørnhøis uttalelse i Stortinget lød som følger:

Som Menstadslaget ble symbolet på de grunnleggende sosiale og økonomiske konfliktene i mellomkrigstida, er alta-saken blitt symbolet på de grunnleggende konflikter [i dag]. Og regjeringa Nordli skal løfte den tvilsomme arven etter ministeriet Kolstad. Og at justisminister Cappelen for lengst har tatt mål av seg til å overgå trettiåras justisminister Lindboe, har han allerede med grundighet dokumentert.²³⁷

Ørnhøi brukte her Menstadslaget som en analogi for å sammenligne klassemotsetningene i mellomkrigstiden med de grunnleggende konfliktene i 1980. I denne sammenhengen var konflikten mellom miljøvern og statens kraftutbygging, samt samenes ønsker om selvråderett som urbefolkning mot statens ønske om å presse gjennom en utbygging i et samisk kjerneområde, mot samenes vilje. Hvis man ser på hvordan *Klassekampen* gjenga Ørnhøis uttalelse på Stortinget, finner man en viktig forskjell. *Klassekampen* feilsiterte ikke Ørnhøi, men de supplerte uttalelsen med en kommentar som det verken finnes grunnlag for at Ørnhøi gikk god for eller støttet:

I sitt innlegg fikk også Cappelen sitt pass påskrevet av stortingsrepresentant Stein Ørnhøi som i sitt innlegg viste til Menstadslaget. «Regjeringen Nordli skal løfte den tvilsomme arven etter minister Kolstad. Og at justisminister Cappelen forlengst har tatt mål av seg til å overgå trettiåras justisminister Lindboe, har han selv allerede med grundighet dokumentert,» sa Stein Ørnhøi. Forsvarsministeren i denne regjeringa som sendte militæret mot arbeiderene ved Menstad i 1931 var Vidkun Quisling. Det bør bli mer bråk i denne saken, sa Ørnhøi.²³⁸

Klassekampens journalist ga leseren en tilleggsopplysning, om at det var ingen andre enn selveste Vidkun Quisling som var forsvarsminister på daværende tidspunkt. Dermed var det ikke hvem som helst, men Norges fremste landssviker som var ansvarlig for utkommanderingen av soldatene som slo ned Menstadopprøret. Ørnhøi på sin side tilla ansvaret for utkommanderingen av soldatene på justisminister Lindboe. Ørnhøis forståelse av Menstadslaget var dermed i tråd med slik flere historikere i ettertid har fremstilt ansvaret for håndteringen Menstadslaget, der ansvaret ble lagt til Statsminister Peder Kolstad og justisminister Asbjørn Lindboe, mens Qisling spilte en mer passiv rolle der han fulgte ordre. Det later til å være en slags konsensus blant flere av samtidens historikere om denne fremstillingen.²³⁹ Det interessante i denne sammenhengen er

²³⁷ Regjeringens arb. Med gjennomfør. Av stortingets vedt. Om utbygging av Altavassdraget s.3330. 30.5.1980

²³⁸ «Naturvernforbundet: Bedrøvelig forestilling» Klassekampen 31.5.1980

²³⁹ Ohman Nielsen 2011, Furre 1991

imidlertid ikke om ml-bevegelsen bevist fremstilte hendelses forløpet på en feilaktig måte, men at fremstillingen skilte seg fra SVs bruk av Menstad som en analogi i Alta-saken.

For Ørnhoi ble bruken av Menstad ansett for å være en virkningsfull analogi uten å trekke inn Quisling. Menstad ble her brukt av SV som et symbol på klassekonflikten i mellomkrigsårene. I 1980 så man igjen en splittelse i den norske befolkning mellom de som støttet samene og miljøbevegelsens sak og DNA-regjeringen og dens støttespillere. Dette var tilstrekkelig virkningsfullt, uten at man i tillegg trengte å slå sine politiske motstandere i hartkorn med nazismen.

Tekste «Skygger fra Menstad» sto på trykk i *Ny Tid* 1981 og var en kort pressemelding fra Troms SV. Her fant man et eksempel på at den konkrete bakgrunnen for å bruke «Menstad» som en analogi var den samme som man fant i *Klassekampen*. Måten demonstranter ble møtt av politiet ble sammenlignet med måten de streikende på Menstad ble slått ned av politiet og militære i 1931:

Politiaksjonen viser skremmende likheter med Menstadslaget, men med den forskjell at aksjonen er blitt satt i verk av en regjering utgått av arbeiderbevegelsen. Dette er en bevegelse som selv har brukt sivil ulydighet og er blitt utsatt for politi- og militærmakt når den har kjempet fram det vi i dag oppfatter som vårt demokratis mange positive kvaliteter.²⁴⁰

Det som imidlertid skilte SVs bruk av Menstad, fra ml-bevegelsens bruk, utover fraværet av Quisling, var igjen synet på DNA. DNA ble holdt moralsk ansvarlig på en helt annen måte enn en høyre-regjering antageligvis ville ha blitt, ettersom SV og DNA hadde samme opphav i arbeiderbevegelsen og hadde dermed internalisert de samme historiske erfaringene. SV hadde tatt til seg denne lærdommen, DNA hadde sviktet. Det ble dermed en veldig tydelig form for moralsk historiebruk som kom til uttrykk i denne typen tekster.

I en annen tekst fra *Ny Tid* 1981, fant man teksten «50 år siden Menstadslaget» av journalist Åsmund Lindal.²⁴¹ Teksten var en reportasje om en minnemarkering i forbindelse med at det var 50 år siden Menstadslaget fant sted. Teksten hadde ingenting med Alta-saken å gjøre, men den illustrerte en viktig forskjell mellom ml-bevegelsens og SVs i bruk av Menstad i Alta-saken. Lindals tekst besto hovedsakelig av referater til taler som var blitt holdt på minnemarkering, foruten om en kort bemerkning mot slutten av teksten om at det hadde vært en fin markering.

²⁴⁰ Troms SV «Skygger fra Menstad» *Ny Tid* 21.1.1981

²⁴¹ Lindal, Åsmund «50 år siden Menstadslaget» *Ny Tid* 17.6.1981

Dermed gikk *Ny Tid* god for at dette DNA arrangementet var en verdig markering. På arrangementet deltok Einar Gerhardsen og LO-formann Tor Halvorsen som hovedtaler.

Gerhardsens tale ble sitert på følgende måte:

Vi kunne kanskje vært litt mer forsiktig i ordbruken, men det er et faktum arbeiderbevegelsen førte en ikkevoldelig kamp for sine rettigheter, framholdt Einar Gerhardsen i sin tale. – Vi stod mitt oppe i ei tid da de borgerlige rustet opp. Vi hadde Samfunnshjelpen og Fedrelandslaget, vi levde i en fattigdom og med et så dyptgående klasseskille at det var nødt til å gi en revolusjonær kamp. lønnsnedslag på opptil 40% og stor-lockout var arbeidsgivernes våpen for å gi arbeiderbevegelsen ulivssår. Slik gikk det bare ikke. Vi gikk samlet og styrket ut av kampen.²⁴²

Man får anta at *Ny Tids* journalist støttet denne virkelighetsbeskrivelsen Gerhardsen ga av bakgrunnen for Menstadslaget i 1931. Det er mulig å se for seg at journalisten kunne falt for fristelsen å tilføre en bemerkning om at arbeiderbevegelsens «ikkevoldelige kamp for sine rettigheter», i dag var erstattet med DNAs råde maktpolitikk mot Folkeaksjonens demonstranter i Alta, men det fant man ikke i denne teksten, i stedet refererte *Ny Tid* på en respektfull måte, Gerhardsens tale. Det er vanskelig å se for seg at *Klassekampen* kunne hatt en lignende tekst på trykk. MI-bevegelsen delte trolig den elendighetsbeskrivelsen av arbeiderbevegelsens kår i mellomkrigstiden, men de kunne ikke akseptere at det var Gerhardsen som fikk eierskap til å fortelle om arbeiderbevegelsens kamp. Den siste setningen i Gerhardsens tale: «Vi gikk samlet og styrket ut av kampen», var også vanskelig for ml-bevegelsen å akseptere, mens SV avisen her uten videre godtok en slik beskrivelsen. Forskjellen mellom SV og ml-bevegelsens oppfattelse av Menstadslaget ble enda tydeligere i det *Ny Tid* skrev et referat fra LO-formann Halvorsens tale:

Partene var blitt så sterke at alle forsto at en ikke kunne holde fram som før. Det var nærsagt blitt en moderne krig, hvor ingen kunne vinne. Men det skapte grunnlaget for forhandlinger mellom partene og banet vei for hovedavtalens samordning av 1935. dette er hovedgrunnen til at vi har unngått så omfattende konflikter i ettertid, sammenliknet med den gang Menstad sto i fokus. Halvorsen trakk ellers linjer fram til den pågående valgkamp og slo til med fyndordet. Vår viktigste oppgave nå er å hindre dannelsen av en regjering utgått av de samme partiene som hadde regjeringsmakt under Menstadkonflikten.²⁴³

SV ga her støtte til historiesynet LO og DNA hadde av etterspillet til Menstadkonflikten, slik det kom til uttrykk gjennom Gerhardsens og Halvorsens taler. Klassekompromisset i mellomkrigstiden som førte til landets første DNA-regjering, var en god ting. At SV støttet

²⁴² Lindal, Åsmund «50 år siden Menstadslaget» *Ny Tid* 17.6.1981

²⁴³ Lindal, Åsmund «50 år siden Menstadslaget» *Ny Tid* 17.6.1981

oppom denne fortellingen, er selvsagt ikke overraskende eller interessant i seg selv, all den tid SV som kjent, var en utbryter fra DNAs venstrefløy, og alltid stått trygt innenfor tradisjonen til den reformistiske venstresiden som vokste frem i Norge i mellomkrigstiden. Det interessante i denne sammenhengen var at *Ny Tid* støttet DNAs markering av Menstadslaget som legitim, samtidig som Menstad var en sentral analogi i retorikken SV brukte for å kritisere DNA i Alta-saken. For SV var dette ikke et paradoks men snarere en forutsetning for at analogibruken skulle fungere slik den var tiltenkt. Det faktum at DNA kritiserte bruk av sivil ulydighet i Alta var ekstra kritikkverdig ettersom det var nettopp bruk av sivil ulydighet som hadde gitt DNA og arbeiderbevegelsen en viktig seier i etterkant av Menstadslaget.

Kontrasten blir stor om man sammenligner SVs og ml-bevegelsens forståelse av Menstadkonfliktens etterspill. I *Klassekampen* ble det aldri skrevet ut i klartekst hvordan ml-bevegelsen tolket Menstadslaget. Man får likevel anta at ml-bevegelsens revolusjonære klassestandpunkt førte til en helt annen tolkning enn det SV hadde. I boken *Menstadkonflikten 1931* (1977) redegjorde Per Ole Johannsen for kommunistenes rolle under Menstadkonflikten. Fra stiftelsen av Norges Kommunistparti (NKP) i 1923 og frem til Menstadkonflikten i 1931, fikk NKP stadig lavere oppslutning. På den internasjonale kommunistbevegelsens kongress i Strasbourg i 1928, ble sosialdemokratene utpekt som «hovedfienden for kommunistene». Dette fikk ringvirkninger for NKP i Norge. På NKPs landsmøte i 1929 ble kritikken mot DNA skjærpet, og partiet ble karakterisert som «kapitalismens beste verktøy i Norge.» For å ta opp kampen mot DNA, organiserte NKP seg i «Den revolusjonære fagopposisjonen av 1929», som en motvekt til Landsorganisasjonen (LO). Tankegangen fra tesene under Strasbourgkonferansen la ifølge Johansen grunnlaget for taktikken som ble ført under Menstadkonflikten. Kommunistene i Den revolusjonære fagopposisjonen var imidlertid for dårlig rustet og kom derfor svekket ut av oppgjøret med sosialdemokratene under og etter Menstadkonflikten.²⁴⁴

MI-bevegelsen delte trolig ikke Johansens oppfatning av kommunistenes svake stilling og udugelighet som en legitim forklaring på Menstadslagets etterspill. NKPs nederlag var vanskelig å svelge, all den tid NKP ble ansett som et sant revolusjonært parti i ml-bevegelsens dogmatiske verdensbilde helt frem til Khrusjtsjovs «kontrarevolusjon» etter Stalins død i 1956. For ml-bevegelsen var det trolig snarere sosialdemokratene som svek revolusjonen med sin pragmatisme og classesamarbeid, som et par år senere skulle føre til landets første DNA-regjering. Menstadslaget representerte i ml-bevegelsens verdensbilde konflikt og kamp, ikke forhandlinger

²⁴⁴ Johannsen 1977 s.296-297

og samarbeid. DNA og Landsorganisasjonen hadde inngått et klassekompromiss med klassefienden. Dermed fikk «Menstad», brukt som en analogi i Alta-kampen, et helt annet meningsinnhold for ml-bevegelsen enn det det hadde for SV.

Teksten «Når folk vet bedre enn myndighetene» fra 1981 av Stein Ørnhoi, var en bearbeiding i *Ny Tid* av et innlegg han hadde holdt på Stortinget under debatten om bevilgning til politiaksjonen i Alta.²⁴⁵ Teksten omhandlet motsetningene mellom myndighetenes framtrede i Alta-saken og «folkeviljen». Denne motsetningen mente Ørnhoi legitimerte bruk av sivil ulydighet som politisk virkemiddel. Ørnhoi viste så til flere eksempler hvor sivil ulydighet hadde blitt stående som symboler i norsk historie, selv om aksjonene var ulovlige, slik situasjonen også var i Alta-saken. Der «rett og rettferdighet» kom i konflikt med hverandre måtte rettferdigheten seire. Det første eksempelet Ørnhoi trakk frem for å underbygge dette synspunktet var «Torgslaget i 1829», om denne hendelsen skrev Ørnhoi: «Torgslaget i 1829 som ble opptakten til vår nasjonale selvstendighets kamp i forhold til Sverige. En beskjeden kamp med beskjeden innsatts fra myndighetenes side.»

Leseren fikk sparsomt med opplysninger om Torgslaget, men man kan anta at årsaken til at Ørnhoi valgte å løfte frem akkurat denne hendelsen, var den symbolske betydningen Torgslaget hadde for den norske nasjonale motstandskamp. Bakgrunnen for Torgslaget var et ønske om å markere nasjonaldagen 17. mai, som hadde fått økt oppslutning på 1820-tallet. I Christiania 17.mai 1829 samlet en større folkemengde seg for å hylle ankomsten av et norsk dampskip. Markeringen var av tydelig nasjonal karakter som gjorde myndighetene nervøse. Folkesamlingen ble så jaget bort av politistyrker. Hendelsen førte til forbitrelse mot de svenske myndighetene og la grunnlaget for gjennombruddet for 17.mai-feiringen.²⁴⁶

Den eksplisitte årsaken til at Ørnhoi løftet frem akkurat denne hendelsen i teksten var altså at der var et eksempel på bruk av sivil ulydighet fra vår historie. Videre påpekte Ørnhoi at det var «opptakten til vår nasjonale selvstendighetskamp i forhold til Sverige». Bruk av sivil ulydighet førte dermed til frigjøring. Man får anta at frigjøringskampen fra Sverige, ut fra Ørnhois historiesyn, var ment som en historisk utvikling som var sammenlignbar med Alta-saken, der folket sto mot myndighetene, og at sivil ulydighet derfor var et legitimt virkemiddel i 1829 som i 1981. Videre trakk Ørnhoi frem en ulikhet mellom de to hendelsene, nemlig myndighetenes

²⁴⁵ Ørnhoi, Stein «Når folk vet bedre enn myndighetene» *Ny Tid* 23.1.1981

²⁴⁶ Mardal, Magnus A.. (2017, 29. mai). Torgslaget. I Store norske leksikon. Hentet 8. mai 2019 fra <https://snl.no/Torgslaget>

reaksjon. I 1829 førte folket en «En beskjeden kamp med beskjeden innsats fra myndighetenes side», mens det i 1981 var en massiv folkelig kamp som ble besvart med en massiv innsats fra myndighetenes side. Det er likevel påfallende at Ørnhøi løftet frem akkurat Torgslaget, ettersom man ikke fant noen andre referanser til Torgslaget i resten av SVs, eller for den saks skyld ml-bevegelsens kildemateriale. Anvendelsen av Torgslaget som en analogi for å vise legitim bruk av sivil ulydighets lange tradisjon i norsk historie framsto dermed som noe obskurt. En forklaring kan være målgruppen Ørnhøi henvendte seg til som var andre stortingsrepresentanter. Bruk av sivil ulydighet under Torgslaget hadde bidratt til Norges selvstendighet i 1905. Representantene som i 1981 satt på Stortinget, satt der takket være Oslo-borgeres patriotiske bruk av sivil ulydighet i 1829. Når de nå i 1981 diskuterte hvilke sanksjoner Folkeaksjonens demonstranter skulle få, burde de således ha Torgslaget i mente.

Ørnhøi trakk så igjen frem Menstadslaget, som enda et eksempel på bruk av sivil ulydighet:

Menstad-slaget har blitt stående som et symbol på klassekampen i mellomkrigstida. Men Menstad var beskjedent i omfang. Det var sant å si ikke så mye mer enn en demonstrasjon som løp litt løpsk. Men her ble det satt inn store materielle ressurser. Men på langt nær det omfanget som i Alta. Justisminister Berrefjord i regjeringen Nordli har med andre ord overgått justisminister Lindbo i regjeringen Kolstad Også den gangen var det justisministeren som hadde ansvaret og ikke forsvarsministeren som ettertidens Arbeiderpartipropaganda har prøvd å skape inntrykk av.²⁴⁷

I denne analogien hevdet Ørnhøi at Alta-demonstrasjonen i 1981 skilte seg ut fra Menstadslaget gjennom omfanget av ressurser myndighetene stilte opp med. Dermed hadde justisminister Berrefjord overgått justisminister Lindbo. Ut fra dette kan man trekke den slutning at Ørnhøi hevdet Nordli regjeringens opptreden i Alta-saken var mer kritikkverdig enn Kolstad-regjeringens behandling av Menstadslaget. Analogien ble også forsøkt gjort mer relevant, gjennom å påpeke at det faktisk var justisministeren som var ansvarlig for å utkommandere styrkene i 1931, slik det også var i Alta-saken. Dette sto i motsetning til hvordan «Arbeiderpartipropagandaen» i ettertiden angivelig la ansvaret på daværende forsvarsminister Quisling. I ml-bevegelsens publikasjoner ble det gjort et stort poeng av at siste gang styrker ble satt inn mot demonstranter var det en av våre største landssvikere som var ansvarlig. Her kritiserte Ørnhøi DNA for å ha gjort det samme i fortellingen om Menstad. Johansen ga i boken *Menstadkonflikten 1931* (1977) uttrykk for at arbeiderpartipressen på 1930-tallet ga Quisling mer oppmerksomhet enn det hans beskjedene rolle under Menstadslaget la grunnlag for.²⁴⁸ For

²⁴⁷ Ørnhøi, Stein «Når folk vet bedre enn myndighetene» Ny Tid 23.1.1981

²⁴⁸ Johansen 1977 s.300

Ørnhøi var det viktig å få frem at det var justisminister Lindboe, og ikke forsvarsminister Quisling, som var ansvarlig. Dette hang sammen med situasjonen i 1981, der forsvarsminister Torvald Stoltenberg uttalte at det var uaktuelt å utkommandere soldater mot Folkeaksjonens demonstranter i Alta.²⁴⁹ SVs bruk av Menstad som analogi ville dermed miste noe av sin kraft om det var forsvarsminister Quisling som var ansvarlig i 1931, ettersom det ikke var forsvarsminister Stoltenberg som var ansvarlig i 1981.

Videre i teksten var Ørnhøi opptatt av å argumentere mot politiske motstandere som hevdet at sammenlikningen mellom Menstad og Alta-konflikten ble en form for anakronisme, ettersom konteksten for de to hendelsene var såpass ulik: «Mange opprøres over sammenlikningen mellom Menstad og Alta, det var andre tider da, sies det. Og det var det. Det er alltid andre tider. Men også i dag gjelder det dypest sett en verdikonflikt.»²⁵⁰

For å underbygge synspunktet om at det var relevant å sammenligne de to konfliktene, viste Ørnhøi til fellestrekk mellom de to hendelsene, samt hvordan Menstadslaget ble oppfattet i ettertid og hvordan man i fremtiden ville se på aksjonene i Alta. I 1931, som i 1981, måtte en respektere lover, dette hadde man måtte gjøre til alle tider. Til tross for dette var arbeiderenes opptreden på Menstad i dag ansett som legitim, selv om de brøt datidens lover:

Menstadslaget var ulovlig. Entydig og klart. Langt klarer enn hva tilfelle er oppe i Stilla. Og landets myndigheter den gang var lovlig valgt. Men likevel har, som godt er, jussen omkring streikebryterienes korttidskontrakter bare i beskjeden grad preget det historiske bilde av Menstad. Historien om Alta-vassdraget vil heller ikke i ettertid bli preget av formaljuridiske betraktninger. Alle vet nå at det sakene dreier seg om, og fortsatt vil dreie seg om, er valg av verdier for et fremtidig samfunn.²⁵¹

På grunn av sakenes natur, en verdikonflikt der folket sto mot myndighetene, ville historien dømme Folkeaksjonens handlinger i Stilla som moralsk riktig, på samme måte som Menstadslaget i ettertid ble sett på som moralsk riktig av arbeiderbevegelsen.

For norsk arbeiderbevegelse er Alta-saken doblet tragisk. Den har ikke bare blitt historien om det norske storsamfunnets overgrep mot den samiske befolkning. Den har også blitt historien om det moralske og politiske forfall i norsk arbeiderbevegelse. Det er avstand både i tid og tanke mellom Martin Tranmæls innledningsforedrag på det første samelandsmøte i 1917 og politiaksjonen i Stilla. Det er en hel ideverden

²⁴⁹ Larsen, Kalvemo, og Ballovara 2010

²⁵⁰ Ørnhøi, Stein «Når folk vet bedre enn myndighetene» Ny Tid 23.1.

²⁵¹ Ørnhøi, Stein «Når folk vet bedre enn myndighetene» Ny Tid 23.1.

mellom Tranmæls appell om samhold og solidaritet i kampen og Odvar Nordlis primitive formaninger om lov og orden og kilowatt-timer.²⁵²

Mot slutten av dette tekstutdraget fra *Ny Tid*, rettet Ørnhøi fokuset mot DNAs historiske samepolitikk. Martin Tranmæl var en foregangsmann alt fra det første samelandsmøte i 1917. Ørnhøi knyttet på denne måten DNAs historiske samepolitikk sammen med arbeiderbevegelsens historiske utvikling. På et punkt i historien førte DNA en god samepolitikk. Dette hadde en sammenheng med at DNA i 1917 sto innenfor tradisjonen til arbeiderbevegelsen. I forståelsen av begrepet «arbeiderbevegelsen» vektla Ørnhøi en solidaritetstankegang som hadde ført til en god samepolitikk. På et eller annet punkt i historien mellom 1917 og 1981 hadde det skjedd et «moralske og politiske forfall i norsk arbeiderbevegelse». Dermed var Tranmæls forbilledlige initiativ til å støtte en samisk oppreisning, gjennom hans appell om «samhold og solidaritet i kampen», blitt erstattet av Odvar Nordlis «primitive formaninger om lov og orden». Ørnhøi fremstilte her en kollisjon mellom to forskjellige bevegelser i Norge. Samene hadde fått en «oppvåkning» som gjorde at de tok initiativ til en kamp for deres rettigheter som folk. Arbeiderbevegelsen hadde gjennomgått et moralsk og politisk forfall. Disse to tendensene hos den samiske befolkningen og den delen av arbeiderbevegelsen som DNA representerte, møtte hverandre i Alta-saken, der utfallet ble tragisk for begge parter.

I ml-bevegelsens publikasjoner fant man ingen referanser til Tranmæls tidlige engasjement for samene. AKP(ml) så seg som en forlengelse av tradisjonen fra DNAs stiftelse (1888) frem til utmeldelsen av Komintern og det endelige bruddet med Sovjet i 1923. Tranmæl ledet Fagopposisjonen av 1911, som førte til at venstresiden i DNA hadde flertall frem til 1918.²⁵³ Det var dermed teoretisk sett mulig for AKP(ml) å løfte frem Tranmæls arbeid for samene i 1917, uten at dette brøt med tradisjonen fra norsk arbeiderbevegelse som ml-bevegelsen så seg selv som en forlengelse av.²⁵⁴ Når ml-bevegelsen ikke løftet frem Tranmæl som en pioner, slik Ørnhøi gjorde, kan det tenkes at dette hadde mer politisk-strategiske årsaker enn rent ideologiske. Der Ørnhøi og SV var dypt skuffet over DNAs politikk i Alta-saken, så ml-bevegelsen DNAs politikk ovenfor samene og demonstrantene i Alta som en bekreftelse av deres verdensbilde. DNAs behandling av samene var en bekreftelse på at man bare gjennom revolusjon kunne oppnå en sosial og nasjonal frigjøring.

²⁵² Ørnhøi, Stein «Når folk vet bedre enn myndighetene» *Ny Tid* 23.1.

²⁵⁴ Program og Vedtekter 1973 s.6

3.3.4 Andre verdenskrig

Som nevnt tidligere, hevdet Løkstad og Køber at «andre verdenskrig» utgjorde en sentral del av historiebruken under EEC-kampen i 1972. For ml-bevegelsen og deres organisasjon mot EEC-medlemskap, AKMED, var analogier til andre verdenskrig en essensiell del av historiebruken. For SF og organisasjonen mot medlemskap som de var organisert i, *Folkebevegelsen mot norsk medlemskap i Fellesmarkedet*, var andre verdenskrig mer nedtonet i deres historiebruk. Under Alta-kampen var verken ml-bevegelsen eller SV spesielt opptatt av å løfte frem andre verdenskrig. ML-bevegelsens bruk av Quisling i Menstad-analogiene kan riktig nok leses som en implisitt referanse til andre verdenskrig, men av de mer eksplisitte referansene fant man bare en uttalelse fra RV-politiker Mads Gilbert, der han sammenlignet Nürnbergdomstolens syn på nazister som fulgte ordre, med hvordan politi og myndigheter etter ordre slo ned på Alta-demonstrantenes bruk av sivil ulydighet i 1981.²⁵⁵

SV hadde derimot litt flere referanser til andre verdenskrig, som for eksempel denne uttalelsen fra Stein Ørnhoi i *Ny Tid*: «Er det slik at regjeringa, en regjering utgått av arbeiderbevegelsen vil løse ved makt en av de mest dyptgående verdikonfliktene vi har hatt i norsk politikk etter krigen?»

I denne analogibruken ble konflikten mellom Nazismen og anti-nazismen eller okkupasjonsmakten og okkuperte nordmenn sammenlignet med konflikten mellom DNA-regjeringen og de pro-samiske demonstrantene. Sammenligningen bør trolig ikke tolkes bokstavelig, men heller dithen at Ørnhoi hevdet verdikonfliktene var store under andre verdenskrig, på samme måte som de var i Alta-saken. Ikke som et forsøk på å sammenligne DNA med nazismen, slik ml-bevegelsen gjorde gjennom Quisling – DNA analogiene. Analogien var også trolig ment å understreke hvor unik Alta-saken var i en ellers relativt fredelig norsk etterkrigstid, sett fra SVs ståsted.

I en annen tekst med tittelen «Makt-arrogante og udugelig» fra 1980, som omhandlet mulige planer regjeringen hadde om å sette inn forsvaret mot demonstranter i Alta, brukte *Ny Tid* «andre verdenskrig» som en analogi. Troppene skulle ifølge *Ny Tid* fraktes gjennom Sverige. Om dette skrev *Ny Tid*: «Å sende en militær kolonne gjennom Sverige gir minner om hendinger fra annen verdenskrig. Det er utrolig at det går an å høre noe slikt fra en Arbeiderpartiregjering.»²⁵⁶

²⁵⁵ Joramo, Arne «Når «Nordlys» finner Nazisme i Alta» *Ny Tid* 15.1.1981

²⁵⁶ «Makt-arrogant og udugelig» *Ny Tid* 22.10.1980

Her tok *Ny Tid* i bruk en analogi der DNA-regjeringens mulige planer om å sende en militær kolonne ble sammenlignet med Nazi-Tysklands troppeforflytninger gjennom Sveige. I motsetning til under krigen var det nå DNA og ikke et Nazi-regime som vurderte dette. Denne teksten var usignert, men på lederplass i avisen. Det er lett å se for seg at journalisten som skrev dette fikk konkrete assosiasjoner av ryktene om troppeforflytning gjennom Sverige og dermed trakk frem andre verdenskrig som en effektiv måte å sverte DNAs håndtering av Alta-saken på. Igjen var dette en analogi som fungerte på en motsatt måte av ml-bevegelsens kritikk av DNA. Nettopp det at sosialdemokraters håndtering av Alta-saken kunne sammenlignes med en nazistisk handling fra andre verdenskrig, var det som ga analogien dens kraft, ettersom SV ikke hadde forventet en slik håndtering fra en representant for den norske venstresiden.

Teksten «Fra Nürnberg til Alta» var skrevet av høyesterettsadvokat og SV-politiker Ole Jacob Bae, og sto på trykk i *Ny Tid* i 1979. Her fremmet Bae noen betraktninger om forholdet mellom politikk og juss i Alta-saken. Han viste til en 20 år gammel uttalelse fra historiker Jens Arup Seip som «fremstilte domstolens virksomhet som klart politisk i viktige sammenhenger.» I denne tolkningen sluttet Bae seg til Seips synspunkt og utdypet videre ved bruk av marxistisk teori: «Erkjennelsen er økende for at det rettslige normsett i stor grad er en avspeiling (overbygning) av de materielle og sosiale grunntrekk i samfunnet (basis).»²⁵⁷ Med dette utsagnet ønsket Bae å vise hvordan jussen ofte spilte på lag med flertallets politiske standpunkter, som i sin tur gikk utover mindretallets standpunkter. Alta-saken var et eksempel på dette.

Videre i teksten var Bae forarget over at ledende jurister i Norge tok avstand fra bruk av sivil ulydighet. Det eneste unntaket her var professor Torstein Eckhoff som argumenterte prinsipielt for at et demokrati var mer enn et flertallsstyre, ettersom det også måtte beskytte mindretallet mot overgrep. Bae mente dette var en god inngang til en sosialistisk tilnærming til Alta-saken. Her trakk så Bae paralleller til arbeiderbevegelsens klassekamp: «Arbeiderklassens lange kamp mot arbeidskjøperens suverene herredømme over arbeidsplasser og arbeidere er illustrasjon god nok på nødvendigheten av å bruke de sivile kampmidler som står til rådighet i den sammenheng først og fremst streiken.» Til slutt trakk Bae frem Nürnbergprosessen i årene etter 1945 mot naziledere. Dette ble gjort for å vise hvordan overgrep kunne skje selv om de formelt fulgte «gyldige juridiske prosesser»:

Det store eksempelet er Nürnbergprosessen i årene etter 1945 mot naziledere. Selvsagt kan vi ikke føre noen parallell fra denne problematikken til Alta. Men vi kan se at det gis tilfelle hvor selv juristen er i stand

²⁵⁷ Bae, Ole Jacob «Fra Nürnberg til Alta» *Ny Tid* 31.10.1979

til å konstatere at ikke ethvert vedtak er tuftet på formelt lovlig måte kan settes ut i live. Det gis tilfeller hvor også jussen aksepterer andre normer enn de juridiske som avgjørende for vurderingen av krav til lydighet fra folkets side. Men dermed er det selv ikke fra juristens snevre utsiktspunkt grunnlag for en generell fordømmelse av sivil ulydighet.²⁵⁸

Her tok Bae forbehold om at det ikke var direkte mulig å trekke en analogi mellom Nürnbergprosessen og Alta. Likevel var det enkelte likheter. Fra en jurist sitt ståsted var det vanskelig å støtte et lovbrudd som sivil ulydighet innebar i juridisk forstand, selv om bruken av denne typen aksjonsform kunne være moralsk riktig. Naziledere som fulgte datidens lovverk i Tyskland handlet moralsk feil, slik Nürnbergdomstolen viste. Problemet i Alta-saken var at jussen speilet et samfunn som ikke var sosialistisk, hevdet Bae. Bae konkluderte derfor med at man skulle hatt ett samfunn hvor makten var fordelt likere blant folket, slik at Alta-utbyggingen ikke hadde funnet sted.²⁵⁹

Baes sammenligning av Nürnbergprosessen og Alta-saken sammenfalt i stor grad med Mads Gilberts uttalelser slik den ble gjengitt av *Klassekampen*.²⁶⁰ Som Nürnbergprosessen viste, kunne nazisters juridisk sett «lovlige» handlinger, i ettertid vise seg å være umoralske og juridisk ulovlige. Det samme var tilfelle i Alta. Som en sikkerhetsventil mot statlige overgrep hadde man sivil ulydighet. Den viktigste forskjellen mellom Bae og Gilberts bruk av «Nürnbergprosessen» som en analogi, var at Bae tok forbehold om at det var vanskelig å sammenligne Nürnbergprosessen med Alta-saken, før han rett etterpå indirekte sammenlignet Nürnberg og Alta-saken. Hos Gilbert fant man ingen forbehold. Ulikheten kan i midlertid skyldes at Bae gjennom hans stiling som høyesterettsadvokat følte at denne typen forbehold var nødvendig. Selve analogibruken utover dette, var ellers lik i Bae og Gilberts uttalelser.

Under EEC kampen 1970 til 1972 var «andre verdenskrig» en helt sentral del av ml-bevegelsens historiebruk, mens det var en mindre sentralt for SF. Under Alta-saken hadde dette delvis snudd, selv om SV kun anvendte andre verdenskrig en håndfull ganger. At krigen ikke lenger var en relevant del av historiekulturen for ml-bevegelsen, men en noe mer relevant del for SV, kan tyde på at begge aktørene hadde en instrumentell form for historiebruk. ML-bevegelsen og SVs politiske og ideologiske ståsted var det som var avgjørende for den formen for historiebruk man fant i deres publikasjoner. En ny samfunnsdebatt førte til at SV og ml-bevegelsen aktiviserte nye

²⁵⁸ Bae, Ole Jacob «Fra Nürnberg til Alta» Ny Tid 31.10.1979

²⁵⁹ Bae, Ole Jacob «Fra Nürnberg til Alta» Ny Tid 31.10.1979

²⁶⁰ Joramo, Arne «Når «Nordlys» finner Nazisme i Alta» Klassekampen 15.1.1981

delers av historiekulturen ettersom de hadde nye mål og strategier for hvordan historiebruken kunne fremstå som relevant.

3.4 SVs fortelling om samene

SVs minimumsfortelling om samene kan oppsummeres på følgende måte: Samene hadde hatt en konfliktfull og vanskelig fortid, men nå holdt dette på å snu. En oppvåkning der samene organiserte seg politisk og reiste seg som folk hadde gitt resultater. En videre samisk organisering i allianse med norske progressive krefter ville gradvis føre til en oppreisning av det samiske folk.

I første ledd av denne fortellingen ga SV samene en vanskelig og konfliktfull historie. Samenes fortid var kjennetegnet av det Astri Andresen identifiserte som en «undergangsfortelling» der kulturmøte med omkringliggende stater hadde hatt negative konsekvenser for samene i form av imperialistisk undertrykking. Likevel var historien SV tila samene mindre voldelig og konfliktfull, enn den historien ml-bevegelsen tila samene. En forklaring på denne forskjellen var den ulike rollen staten spilte i SV og ml-bevegelsens fortellinger om samene. For ml-bevegelsen var staten per definisjon illegitim og dermed også alle politiske vedtak som påvirket samene. SV hadde et annet syn på statens rolle ovenfor samene, der statens politikkutforming ikke nødvendigvis måtte leses inn i en imperialistisk politikk med et uttalt mål om å utslette det samiske folk, selv om man også fant uttrykk for en slik tolkning av statens rolle hos SV. De ulike hovedfortellingene om Lappekodisillen illustrerer forskjellen godt. For SV var Lappekodisillen et eksempel på fleksibel tilpasning mellom staten og samene, og dermed en hendelse som ga håp for samtiden og fremtiden. For ml-bevegelsen bekreftet den samme hendelsen statens mål om å utslette samene som nasjon.

En annen viktig forskjell var den rollen samene selv fikk spille i fortellingene. Både SV og ml-bevegelsen tila samene rolle som en handlende part som ytet motstand mot imperialismen, men forskjellen var at den historiske motstandskampen til samene var nytteløs i ml-bevegelsens fortelling, mens den hadde gitt konkrete politiske resultater i SVs fortelling. Tolkningen av samenes motstandskamp spilte en nøkkelrolle i de ulike fortellingene, ettersom den ulike tolkningen legitimerte to ulike politiske prosjekt. For ml-bevegelsen handlet det om å vise nødvendigheten av revolusjon. For SV var samenes motstandskamp derimot et bevis på at samenes situasjon kunne bedres innenfor det parlamentariske systemet.

Også i SVs fortelling fant man et skifte fra samenes historie til venstresidens historie når fortellingen i kronologi nærmet seg samtiden. I likhet med ml-bevegelsen var det overordnede temaet sivil ulydighet, med Menstadslaget 1931 som en gjentakende trope. Den viktigste forskjellen mellom SV og AKP(ml)s hovedfortellinger var synet på DNA. I ml-bevegelsens fortelling avskrev man DNA helt som en aktør med evne til å bedre samenes situasjon. DNAs kritikkverdige politikk i Alta-saken ble dermed en bekreftelse på degenereringen i det revisjonistiske sosialdemokratiske partiet og i forlengelsen av dette, nødvendigheten av en revolusjon.

I SVs fortelling fant man uttrykk for en skuffelse over DNA, de hadde forventet mer. Der ml-bevegelsens fortelling kretset rundt forskjellene på den norske venstresiden, var SV på sin side opptatt av å få frem verdier som den norske venstresiden delte gjennom de historiske erfaringene venstresiden sammen hadde gjort seg. DNA ble dermed holdt moralsk ansvarlig på en helt annen måte enn det man fant hos ml-bevegelsen. I SVs fortelling var DNAs politikk et eksempel på at DNA ikke lenger tok konsekvensene av de historiske erfaringene som hadde vært med på å forme arbeiderbevegelsen. SVs fortelling, var fortellingen om et DNA som hadde sviktet. ML-bevegelsens fortelling om DNA, var fortellingen om et håpløst og revisjonistisk parti som bekreftet nødvendigheten av en kommunistisk revolusjon i Norge. I begge fortellingene spilte venstresiden en sentral rolle, men på en motsatt måte. For SV var historien noe som samlet den norske venstresiden, mens den for ml-bevegelsen var et eksempel på splittelse av den norske venstresiden. Begge fortellingene kan derfor leses som forsøk på å posisjonere seg selv politisk. Selv om venstresidens historie var samlende i den forstand at man hadde gjort seg kollektive erfaringer, virket samtiden splittende. SV hadde lært av venstresidens historie. DNA hadde derimot beveget seg vekk fra venstresidens tradisjon og historie.

4 SV og ml-bevegelsens historiebruk

I denne oppgaven har jeg undersøkt hvordan ml-bevegelsen og SV tok historien i bruk i kampen for samiske rettigheter. Dette gjorde jeg fordi jeg var interessert i hva en analyse av historiebruken kunne fortelle om aktørenes historiesyn. Videre var jeg interessert i hvordan aktørenes posisjonering på venstresiden kom til uttrykk i historiebruken. For å besvare disse spørsmålene så jeg på hvordan ml-bevegelsen og SVs ideologiske ståsted ble uttrykt gjennom måten de brukte historien i form av analogier og fortellinger. Jeg var også interessert i hvilket forhold historiebruken hadde til et utvalg av «datidens samekunnskap.»

SV og ml-bevegelsen kom fra to ulike tradisjoner på den norske venstresiden. Dette ga seg utslag i ulik historiebruk, to ulike historiesyn og ulike strategier for hvordan man posisjonerte seg i forhold til andre partier på venstresiden i debatten for samiske rettigheter.

Både SV og ml-bevegelsen var opptatt av samisk historie, samene var Norges urbefolkning og hadde bestemte rettigheter i kraft av denne statusen. Begge parter leste samisk historie inn i en kolonialistisk og imperialistisk fortelling om norsk undertrykking av samene. I så måte kan både SV og ml-bevegelsens fortellinger plasseres innenfor en delt «pro-samisk grunnfortelling», som Astri Andresen hevdet at ble delt av alle som støttet samenes krav på 1970-tallet.²⁶¹ Selv om begge parter befant seg innenfor denne grunnfortellingen, hadde SV og ml-bevegelsen ulike historiesyn på samisk historie. Hovedforklaringene på de to historiesynene omhandlet, synet på staten, samenes rolle, løsningen på samenes utfordringer, samt SV og ml-bevegelsens forståelse av sin egen rolle.

4.1 Konklusjon: ml-bevegelsens historiebruk

I det første *prinsippprogrammet* til AKP(ml) ble samenes historie og situasjon i samtiden brukt for å legitimere ml-bevegelsens politiske prosjekt. ML-bevegelsens ønsket å gjennomføre en kommunistisk revolusjon i Norge. For å ytterligere legitimere dette prosjektet var samenes situasjon en takknemlig sak å gå inn i for å understreke nødvendigheten av en revolusjon. Staten hadde i hundrevis av år forsøkt å utslette den samiske nasjon for å kunne tilrane seg naturressursene i Sameland. I 1973 hadde kapitalismen, i tråd med Lenins teori om imperialismen, beveget seg inn i sitt siste stadium. Staten, i samtiden representert av DNA, var i ferd med å fullbyrde sitt politiske prosjekt, nemlig å utslette den samiske nasjon. For AKP(ml),

²⁶¹ Andresen 2017 s.147-148

et parti med ambisjoner om å lede både det norske og det samiske folk i en revolusjonær klassekamp, var det nødvendig å sette samenes historiske kamp i forbindelse med det norske folks kamp. Samene og nordmenns historie var ulik, men prosessene som drev samfunnsutviklingen var lik. I AKP(ml)s marxistisk historiesyn ble to folkegrupper knyttet sammen, ettersom klassefienden, den norske imperialismen og kapitalismen, var lik for de to folkegruppene. Samene og nordmenn hadde derfor felles interesser av en kommunistisk revolusjon ledet av AKP(ml).

Samene utgjorde en egen nasjon med legitime krav til nasjonal og sosial frigjøring. Dette synet ble underbygget gjennom Stalins nasjonalismeteorier der en «nasjon» ble kjennetegnet gjennom at den var historisk oppstått med felles språk, territorium, økonomi og kultur. Igjen la ml-bevegelsen til grunn et tydelig marxistisk historiesyn. ml-bevegelsen gikk inn i en slags polemikk mot alle som hevdet at samene ikke oppfylte den stalinistiske nasjonsdefinisjonen. At samenes nasjon i samtiden var svekket, kunne forklares gjennom en historisk utvikling som hadde pågått siden den første koloniseringen av samene på 300-tallet. Samene og de omkringliggende folkeslagene befant seg på ulike stadier i den historiske materialismens skjema. Ut fra et marxistisk historiesyn skulle man tro at samene ble utslettet som nasjon, men ml-bevegelsen viste hvordan de likevel hadde klart å utvikle en nasjon gjennom standhaftig motstandskamp. Det var helt essensielt for ml-bevegelsen at samene oppfylte alle krav i Stalins nasjonsforståelse, ulike dialekter var ett språk, samenes reindrift var sterk nok til å utgjøre en økonomi og samene hadde klart å holde stand i sine kjerneområder. Her sto ml-bevegelsen i en klar opposisjon til alle representanter for «datidens samekunnskap», som hadde andre oppfatninger.

Samenes motstandskamp spilte en sentral rolle for ml-bevegelsen. Motstanden hadde riktignok lagt der hele tiden, men fikk enkelte eksplosive utslag som motstanden mot Lappekodisillen, Kautokeinoopprøret, Mehamnoppøret og motstanden mot Alta-vassdraget viste. Ut fra ml-bevegelsens historiesyn var det flere sentrale aspekter ved denne motstandskampen. For det første var den alltid legitim, ettersom staten var illegitim. Dette gjaldt gjennom hele samenes historie så vel som i samtiden. ml-bevegelsen tillot staten en rolle som en aktør som bevisst forsøkte å utsette samene. Ut fra denne logikken ville alle statlige inngrep i Sameland møte samisk motstand. Det var sett i lys av denne forståelsen av statens rolle, man må forstå ml-bevegelsens tolkning av Lappekodisillen. En traktat med tilsynelatende positive sider for samisk reindrift, var i virkeligheten bare et steg i retning av statens «formelle kolonisering av Sameland».

Kautokeinoopprøret var et eksempel på at et revolusjonært opprør fikk en religiøs innpakning. I tråd med marxismen ville en imperialistisk og kapitalistisk utbytting av samene (basis), bli møtt med motstandskamp. Ettersom samene ikke var væpnet med marxistisk og antikolonial teori, fikk motstanden en overbygning som tok form av en religiøsinnpakning, men dette endret ikke det revolusjonære innholdet i opprøret. Mehamnoppøret viste at nordmenn og samer hadde felles interesse av å slåss samene mot den norske kapitalismen, ettersom klassetilhørighet var viktigere enn etnisk tilhørighet. Opprøret legitimerte i så måte essensen i AKP(ml)s *sameprogram* fra 1973 og 1980. Samer og nordmenn hadde felles klasseinteresser og burde derfor forenes i revolusjonær kamp, i tillegg til å bli værende innenfor samme kommunistiske stat etter revolusjonen var fullbyrdet.

Alta-kampen viste at samenes motstandskamp ikke hadde avtatt, men snarere økt i styrke. Gjennom ml-bevegelsens analogibruk knyttet de samenes historiske motstandskamp sammen med motstanden mot Alta-vassdraget. Alta-saken var bare det siste eksempelet på motstand i en lang rekke som strakk seg tilbake til samenes første møte med okkupasjonsmakten.

Selv om den samiske motstandskampen var sterk, var den dypest sett, nytteløs. Historien hadde vist at all form for samisk motstand ble slått ned på brutalt vis. Her fant man en parallell til den norske revolusjonære arbeiderbevegelsens historie, slik ml-bevegelsen tolket den. Thranitterbevegelsen, og de første streikekampen og fagforeningene, og de store arbeiderkampene på tjuer og trettitallet, som Menstadslaget, ble møtt med vold fra statens side. Samenes motstandskamp og arbeiderbevegelsens kamp, var dømt til å mislykkes så lenge de holdt seg innenfor parlamentariske rammer, ettersom staten var for mektig. Samenes utenomparlamentariske motstandskamp var også dømt til å mislykkes, ettersom de var en for svak minoritet. MI-bevegelsen brukte historien til å vise at den eneste måten man kunne oppnå resultat var gjennom en væpnet revolusjon, alle andre forsøk på å endre samfunnet hadde blitt slått ned på brutalt vis i fortiden, noe det også ville bli i fremtiden.

MI-bevegelsens forståelse av «siidaen» ga et interessant innblikk i deres historiesyn. Samenes storhetstid lå i fortiden ikke i fremtiden. Siidaen hadde elementer av et utopisk samfunn som minnet om ur-kommunisme. Samenes fremtid skulle derfor minne om deres fortid, der de måtte få leve i tråd med den historien som hadde formet dem som nasjon. MI-bevegelsens syn på siidaen var i så måte et eksempel på en radikal motstand til sosialdemokratiets fortelling om økt modernitet og velferd som en løsning på samenes problemer.

AKP(ml)s *sameprogram* fra *prinsippprogrammene* utgitt i 1973 og 1980 viste en høy grad av kontinuitet i partiets samepolitikk, fra det første til det tredje landsmøte. I denne perioden gikk AKP(ml) gjennom en ideologisk krise, men uten at dette ble speilet i sameprogrammet fra 1980. MI-bevegelsen på slutten av 1970-tallet framsto som en svært fragmentert bevegelse. Dette ga seg uttrykk i at ml-ere til dels fremmet motstridende historiesyn. For eksempel fant man to svært forskjellige bokanmeldelser fra *Klassekampen* i 1980. Reidar Hirstis bok *Samisk fortid, nåtid og samtid* fikk slakt. Hirsti ga uttrykk for at samene og nordmenn historisk hadde funnet måter å tilpasse seg hverandre, selv om forholdet også hadde vært konfliktfullt. Samenes situasjon i samtiden var utfordrende, men en samisk oppvåking ga grunn til optimisme. Ut fra AKP(ml)s *sameprogram* måtte selvsagt et slikt syn forkastes. Samenes historie var voldelig og konfliktfull, staten prøvde bevisst å utslette samene, en prosess de snart var i ferd med å fullbyrde. Edvard Bull d.y. sitt femtende bind av *Cappelens Norgeshistorie* fikk derimot en god kritikk, til tross for at Bull ga inntrykk av at Samenes utfordringer kunne løses innenfor det rådende parlamentariske systemet. En samisk oppvåkning i kombinasjon med en bedre samepolitikk var løsningen, ikke revolusjon, *Klassekampens* anmelder var begeistret.

Menstadslaget ble brukt for å vise hvordan DNA behandlet demonstranter på samme måte som landsforræderen Vidkun Quisling gjorde i 1931. I etterspillet sviktet revisjonistene i DNA, de revolusjonære. I 1979-1981 var DNAs revisjonistiske tendenser fullbyrdet, nå var det DNA selv som brukte samme virkemidler som klassefienden brukte i 1931. Dette var ikke en overraskende utvikling, men tvert imot forventet av et revisjonistparti som DNA. MI-bevegelsen aksepterte imidlertid SVs bruk av Menstadanalogien, analogibruken var således ikke ment som en kritikk av all revisjonismen men mer spesifikt av styringspartiet DNAs håndtering av Alta-saken.

MI-bevegelsen var opptatt av samene og den norske arbeiderbevegelsens historie. Dette dannet derfor rammene for deres analogibruk og fortelling. Men man fant også eksempler på at ml-bevegelsen løftet blikket utover de nasjonale rammene. Et eksempel var sammenligningen av samenes situasjon med de amerikanske «indianerens» parallelle historiske og samtidige kamp i USA. Gjessings bok *Norge i Sameland* fra 1970 viste hvordan samenes kamp i Norge skjedde parallelt med en økt global bevissthet rundt urbefolkningsproblematikk, der inspirasjonen fra USA var spesielt stor. Denne analogibruken var dermed trolig ikke unik for ml-bevegelsen, men lå i tiden.

4.1.1 Konklusjon: SVs historiebruk

SV befant seg tydelig innenfor de parlamentariske rammene, noe deres historiebruk bar preg av. Når Stein Ørnhøi under Trontaledebatten i 1979 forsøkte å presse DNA til å ta de politiske konsekvensene av begrepet «urbefolkning» som en betegnelse av samenes status, var det en underliggende forståelse av politikkenes rolle i kampen for samenes rettigheter. Ørnhøi var opptatt av juss. Samenes distinkte historie, ga dem spesielle rettigheter i samtiden, og dette burde DNA ta konsekvensene av. Ørnhøis kritikk var ikke rettet mot at DNA manglet evnen til å føre en bedre samepolitikk, men fordi DNA ikke tok innover seg de historiske implikasjonene som lå i begrepet «urfolk», ble samepolitikken mislykket.

SVs syn på lappekodisillen understreket noe av det samme poenget. Statens historiske behandling av samene ble lest som en imperialistisk fortelling, men Lappekodisillen representerte et vendepunkt. Lappekodisillen ble av SV tolket som en rettsliggjøring av samene i positiv forstand. Statens politikk ovenfor samene hadde ikke entydig vært negativ eller positiv, man måtte i stedet bedømme lovgivningen utfra hvilke konsekvenser den hadde for samene. SVs syn på Lappekodisillen sammenfalt med hvordan en rekke representanter for datidens samekunnskap tolket den. Lappekodisillen vitnet også om at SV hadde en grunnleggende tillit til at staten som institusjon maktet å føre en bedre samepolitikk. SV var opptatt av juss, i det en god politikktutforming kunne tilrettelegge for samene, selv om dette riktignok ofte ikke var tilfelle.

SV ga uttrykk for et historiesyn der samene ikke var et passivt offer, men en aktiv handlende part. Samenes vanskelige historie hadde presset frem en samisk organisering, med historisk nødvendighet. Denne politiske mobiliseringen var det all grunn til å være begeistret for ettersom en samisk «oppvåkning», ble ansett som en sentral del av løsningen på samenes utfordringer. Samenes oppvåkning og evne til å mobiliser og tilpasse seg var også noe av årsaken bak den positive anmeldelsen i *Ny Tid*, av Reidar Hirstis bok *Samisk fortid, nåtid og fremtid*. Den gjennomgående positive tonen i Hirstis bok anså *Ny Tid* som en styrke, samenes fortid hadde vært vanskelig, men nå holdt dette på å snu, samisk mobilisering og en bedre politikktutforming ville føre til at samene reiste seg som folk.

SV var opptatt av at DNA kom fra den samme politiske tradisjonen på den norske venstresiden som de selv gjorde. Gjennom sitt felles opphav hadde de internalisert enkelte historiske erfaringer som la føringer på hvordan man burde opptre i Alta-saken. SV representerte tradisjonen fra den norske arbeiderbevegelsen mens DNA børt den. SVs bruk av Menstad understreket dette. I 1931 hadde DNAs legitime bruk av sivil ulydighet under Menstadslaget blitt

slått ned av statsminister Kolstads politi og regjeringsstyrker. Denne erfaringen hadde vært med på å forme DNA og den norske venstresidens oppfatning av sivil ulydighet som et viktig og legitimt politisk virkemiddel. SV hadde derfor forventet mer av DNA i Alta-saken. DNA ble dermed holdt moralsk ansvarlig for den politiske håndteringen av demonstrantene på en helt annen måte enn tilfelle antageligvis ville vært om det var en høyreregjering som satt ved makten.

SV brukte også analogier for å vise de lange og legitime tradisjonene til sivil ulydighet som ikke omhandlet «arbeiderbevegelsens» tradisjon for sivil ulydighet. Man fant for eksempel en analogi til Stortingets ulydighet i 1905, ovenfor Sverige, og Torgslaget i 1829, der begge hendelsen var ment å vise hvilken rolle bruken av sivil ulydighet hadde for Norges selvstendighet. Denne analogibruken vitnet om at SV forsøkte å vise at sivil ulydighet, ikke bare var et viktig element i venstresidens tradisjon, men også i Norges selvstendighetskamp, hele det norske Stortinget sto dermed i gjeld til nordmenns bruk av sivil ulydighet. SVs tillit til eller respekt for demokratiske institusjoner som Storting og regjering ble også understreket.

4.1.2 Sammenligning og konklusjon

MI-bevegelsens hevdet at staten bevisst forsøkte å utslette samene, denne tendensen kunne man spore tilbake til 300-tallet, men prosessen eskalerte i styrke jo nærmere man kom samtiden. SV tiller derimot ikke staten en rolle som en aktør med et bevisst mål om å utslette samene.

Politikken måtte i stedet vurderes ut fra påvirkningen den hadde på samene. De motstridende tolkningene av Lappekodisillen understreket denne forskjellen. Når staten bevisst forsøkte å utslette den samiske nasjon, ble all politikk som påvirket samene, tolket i verste mening av ml-bevegelsen. Denne mistilliten fant man ikke hos SV. De ulike oppfatningene av staten ga seg også utslag i synet på samenes rolle som handlende part. I tråd med et marxistisk historiesyn var ml-bevegelsen opptatt av å få frem at der man fant kapitalistisk og imperialistisk undertrykking, ville man også finne motstand. Denne motstanden var imidlertid nytteløs, ettersom motsetningene i kapitalismen ikke kunne løses innenfor et parlamentarisk system. SV delte analysen av at undertrykking ble besvart med motstandskamp, for eksempel i form av samisk organisering. Forskjellen var at SV tolket motstandskampen som en del av løsningen på samenes utfordringer, mens den for ml-bevegelsen bekreftet at samene ikke kunne frigjøre seg under den imperialistiske kapitalismen som produksjonssystem.

SV og ml-bevegelsens selvforståelse er essensiell for å forstå deres ulike tolkninger av samisk historie. MI-bevegelsen agiterte for revolusjon, samenes historie var så mørk og håpløs at

revolusjon var det eneste som kunne berge samene fra deres undergang. SV ønsket å bedre samenes situasjon under det rådende parlamentariske systemet, samenes fortid ble dermed tolket med et blikk for at en bedre politikktutforming og samisk mobilisering kunne løse deres utfordringer.

De ulike synene på arbeiderbevegelsens historie fulgte det samme mønsteret, men her var aktørenes forsøk på å posisjonere seg politisk enda tydeligere. For ml-bevegelsen var venstresidens historie splittende. DNAs revisjonisme forklarte hvorfor et parti fra venstresiden førte en politikk med mål om å utslette samene, samt hvorfor DNA slo hardt ned på all form politisk motstand som forsøkte å hindre dette. Analogien DNA - Quisling, var ment som en bekreftelse på ml-bevegelsens verdensbilde, der klassesvikerne i DNA var fullt parat til å ta i bruk samme politiske virkemidler som Norges fremste landssviker. For SV var venstresidens historie samlende. DNA og SV kom fra samme tradisjon på venstresiden, Marcus Thrane, Martin Tranmæl og Einar Gerhardsen hadde alle følt hvordan det var å bli motarbeidet av klassefienden med udemokratiske midler, som fengsling. DNA og resten av arbeiderbevegelsens møte med regjeringen Kolstads statspoliti under Menstadslaget hadde formet arbeiderbevegelsen. Disse historiske erfaringene hadde blitt internalisert av arbeiderbevegelsen kollektivt. Når DNA i Alta-saken svikten, var dette et svik mot hele arbeiderbevegelsens historie.

Et tydelig marxistisk historiesyn var langt tydeligere til stede i ml-bevegelsens historiebruk, enn i SVs. ML-bevegelsens gjennomgang av samenes historie ble analysert ut fra et materialistisk historiesyn, samene levde for eksempel under ur-kommunistiske produksjonsforhold når et slavesamfunn koloniserte de. «Sidda-ordningen» ble tolket som en form for «ur-kommunisme». I tråd med Mao så ml-bevegelsen på «motsigelsene» i samfunnet som uløselig under kommunismen, som for eksempel konflikten mellom staten og samene. Lenins teori om imperialismen som det endelige stadiet av kapitalismen, ble brukt for å vise at staten på 1970-tallet var i ferd med å fullføre den lange historiske prosessen med å utslette den samiske nasjon. Stalins nasjonalismeteorier ble lagt til grunn for å forklare hvordan den samiske nasjonen hadde vokst frem og fremdeles besto på 1970-tallet. Kautokeinoopprørets revolusjonære innhold ble tolket ut fra en teori om «overbygning og basis». At ml-bevegelsens historiesyn var påvirket av marxismen-leninismen-Mao Tsetungs tenkning, var selvsagt ikke overraskende. Det var derimot påfallende at et marxistisk historiesyn ikke var mer eksplisitt til stede hos SV. SV tolket samenes historie som en imperialistisk fortelling hvor staten undertrykket sin egen urbefolkning. Arbeiderbevegelsen hadde gjennom historien dannet en tradisjon for solidaritet, der man skulle

forsvare de svake mot overgrep. Historiesynet som ble fremmet her hadde ingen kjennetegn som var eksklusivt marxistisk. Men man fant for eksempel ingen eksempler på at SV ga uttrykk for et materialistisk historiesyn som en forklaring på at samene var undertrykket. Her må jeg imidlertid ta visse forbehold, ettersom SV var mindre interessert i samenes historie i det kildematerialet som jeg har gjennomgått. Det kan dermed tenkes at SVere hadde mer klassiske marxistiske analyser av samene historie, men uten at det kom til uttrykk i *Ny Tid*, eller fra Stortingets talerstol.

Både SV og ml-bevegelsen forholdt seg aktivt til et utvalg av «datidens samekunnskap». Den viktigste forskjellen var at SV i større grad var villig til å ta til seg perspektiv fra historikere og andre vitenskapsmenn, mens ml-bevegelsen satte marxistisk teori over alt annet, og var dermed bare villig til å bruke et utvalg av «datidens samekunnskap» i den grad det passet med deres politiske prosjekt, slik tilfelle til en viss grad var med Per Otnes sin bok *Den samiske nasjon* fra 1970. Samekunnskap som ikke var forenelig med dette ble eksplisitt eller implisitt avskrevet som ugyldig. Alle de fire kjennetegnene til Stalin måtte være på plass, ulike dialekter var ett språk, og reindriften utgjorde en felles økonomi. Lappekodisillen hadde utelukkende negative innvirkninger på samene, ettersom statens egentlige hensikt var å formalisere en kolonisering av Sameland. SV fremsto derimot som mer åpen for å ta til seg perspektiver på samisk historie, fra historikere og andre vitenskapsmenn, noe deres forståelse av Lappekodisillen vitner om.

4.1.3 Oppgavens begrensninger og forslag til videre forskning

I denne oppgaven har jeg sett hvordan historien ble brukt i kampen for samiske rettigheter på 1970-tallet. Dette var en stor samfunnsdebatt som pågikk i hele etterkrigstiden og blant en rekke ulike aktører. Jeg har begrenset gjennomgangen av historiebruk i denne debatten til to aktører fra den radikale venstresiden. Jeg har også fokusert på de siste årene i Alta-saken fra 1979 til 1981. Historiebruken i en lang og tverrpolitisk samfunnsdebatt har dermed blitt analysert fra et smalt utgangspunkt. Astri Andresens analyse illustrerte omfanget av denne samfunnsdebatten. En rekke ulike politiske aktører og vitenskapsmenn bidro med distinkte fortellinger rundt debatten om parlamentarisk politikktutforming av samepolitikk. Jeg har i min oppgave fått muligheten til å vise litt av meningsmangfoldet som fantes innenfor den pro-samiske «grunnfortellingen» Andresen tillia alle som støttet samiske rettigheter på 1970-tallet. Jeg har argumentert for at SV og ml-bevegelsen hadde to distinkt ulike fortellinger, bruk av historie og historiesyn, selv om begge befant seg innenfor den samme delte «grunnfortellingen». Det kunne imidlertid vært

interessant å undersøke andre politiske aktørers bruk av historie innenfor denne grunnfortellingen. Hvordan tok for eksempel aktører fra Senterpartiet, KRF eller Venstre historien i bruk? Her kunne det også være interessant å undersøke historiebruken til den svært politisk sammensatte, nye miljøbevegelsen som vokste frem i Norge på 1970-tallet.

Det hadde også vært interessant å inkludere DNA som en aktør, slik at man fikk en bredere analyse av historiebruken på den norske venstresiden. Andresen analyserte DNAs parlamentariske politikkutforming og debatten rundt denne. På bakgrunn av dette arbeidet definerte hun DNA og deres støttespilleres fortelling som en «kraft-fortelling». Denne fortellingen sto i en klar opposisjon til den «pro-samiske grunnfortellingen», der samenes historie ble sett på som irrelevant, eller som historien om et folk som hadde blitt stående utenfor utviklingen og som nå måtte løftes inn i en fremtid med industrialisering og modernitet.²⁶²

Det hadde derfor vært interessant å gjennomgå DNAs partipresse fra 1970-tallet, for å undersøke hvordan denne fortellingen ga seg utslag i partipressens historiebruk. Hvordan ble samenes historie brukt for å vise at den var irrelevant? Hvilke analogier og hovedfortellinger tok denne historiebruken form av? Her kunne det også vært interessant å undersøke om det fantes regionale forskjeller i måten historien ble brukt mellom DNAs partipresse i Nord-Norge og Sør-Norge.

SV og ml-bevegelsens fortellinger sto i en tydelig opposisjon til «kraft-fortellingen». En analyse av DNAs historiebruk hadde ikke bare vært interessant i seg selv, men hadde også belyst hvordan SV og ml-bevegelsen sto i opposisjon til sosialdemokratiets fortelling om fremskritt og modernitet.

²⁶² Andresen 2017 s.148

Kilder

Røde Fane

I.H. 1977 «Samene – kampen for nasjonal frigjøring og revolusjon». *Røde Fane* årgang 6, (nr.6) s.1-31

1977 «Kautokeino-opprøret: Fra religiøs vekkelse til nasjonal oppstand *Røde Fane* årg.6 (nr.6) s.66-75

Samid-Hilat

1979 «Nasjon- nasjonalstat» Samid-Hilat, (nr.1)

«1978 «Rød Ungdom etter reise i Sinkiang/Kina: Sosialisme betyr frigjøring for nasjonale minoriteter» Samid-hilat, (nr2)

1978. «Nytt forsøk på å presse gjennom reindriftsloven» Samid-Hilat (nr.1)

Klassekampen

«Telteleiren opnar» Klassekampen Lørdag 7.7. 1979

G.J «Om Røde Fane 6/1977: Samene har alltid kjempa mot den borgerlige politikken» Klassekampen 1.1.1978

Elvebakken 1854 Løvebakken 1979» Klassekampen 16.10.1979

S. «vil AKP(ml) belære samene?» Klassekampen 14.3.1978

M.R. «vil AKP(ml) belære samene? Del 2» Klassekampen 21.3.1978

«Blir ikke samene undertrykt, Geir Wulff?» Klassekampen 19.3.1979

Gaup, Ailo. «Samesjelen Hirsti, og sosialdemokraten» Klassekampen 18.6.1980

«Ikke bare konger og statsmenn..» Klassekampen 24.3.1980

«Elva ska leve!» Klassekampen 22.9.1979

«Militære forbereder: Menstad-slag i Stilla» Klassekampen 13.10.1979

«Alta-slaget regjeringa taper». 24.3 1980

«Nøler politiet i Stila». Klassekampen 15.10.1979

«Alta 1979 bestått generalprøven». Klassekampen 29.12.1979

Berge, Reidar. «Lærdom av Alta-slaget» Klassekampen 28.3.1980

«Naturvernforbundet: Bedrøvelig forestilling» Klassekampen 31.5.1980

«Politiker-skjelv om Alta: For utbygging mot blærekatarr» Klassekampen 26.1.1980

Joramo, Arne «Når «Nordlys» finner Nazisme i Alta» Klassekampen 15.1.1981

«De flytter oss, men ikke stoppe sultestreiken» Klassekampen 10.10.1979

Mathistad, Reidear «Alta-start på nyåret: Respekt for retten feid under matta!» Klassekampen 17.12.1980

Mathistad, Reidar «Han erklærer krig mot samene» Klassekampen 20.12.1980

«Nordlis koloniasator» Klassekampen 15.1.1980

Ny Tid

Gustavsen, John. «De fikk rein i dåpssgave» Ny Tid 14.3.1979

Hatle, Liv «: Samiske organisasjonar: Kven er representative?» Ny Tid 7.11.1979

Fjellvik, Einar «Vi krever bare vår urgamle rett» Ny Tid 14.3.1981

Bull, Trygve «Stillfarende beretning om samefolkets historie i vårt land» Ny Tid 7.5.1980

Buskerud SV «La elva leve» pressemelding fra Faglig fylkeskonferanse i Buskerud SV». 31.10.1979

«Noen enkle ord om solidaritet» Ny Tid 26.3.1980

Teigene, Ingolf Håkon «Sivil Ulydnad Respekt for rettferda er viktigare enn respekt for loven» Ny Tid 7.1.1981

Fjellvik, Einar «Ei linje av folkelig kamp» Ny Tid 14.1.1981

Troms SV «Skygger fra Menstad» Ny Tid 21.1.1981

Lindal, Åsmund «50 år siden Menstadslaget» Ny Tid 17.6.1981

Ørnhøi, Stein «Når folk vet bedre enn myndighetene» Ny Tid 23.1.1981

Joramo, Arne «Når «Nordlys» finner Nazisme i Alta» Ny Tid 15.1.1981

«Makt-arrogant og udugelig» Ny Tid 22.10.1980

Bae, Ole Jacob «Fra Nürnberg til Alta» Ny Tid 31.10.1979

Stortinget

Trontaledebatten Stein Ørnhøi s.160-161: 23.10.1979

Trontaledebatten Stein Ørnhøi s.248: 21.10.1980

Regjeringens arb. Med gjennomfør. Av stortingets vedt. Om utbygging av Altavassdraget s.3330: 30.5.1980

Prinsippprogram SV

Prinsippprogram Sosialistisk Venstreparti: vedtatt på SVs første kongress 1975

Arbeidsaksjonsprogram SV: 1975

SV Sosialistiske venstreparti Prinsippprogram: vedtatt på landsmøte i 1977

Program for Sosialistisk Venstrepartis arbeid i Stortinget 1977 - 1981

Program for sosialistisk Venstrepartis arbeid i Stortinget 1981 – 1985

Prinsippprogram AKP(ml)

Arbeiderenes Kommunistparti(m-l): Program og vedtekter frå 1. landsmøte februar 1973 (nynorsk utgåve 1974)

Prinsippprogram og vedtekter for AKP(m-l): Vedtatt på det 2. landsmøte til Arbeiderenes Kommunistparti (marxist-leninistene) november 1976

Prinsippprogram, Sameprogram, vedtekter for AKP(ml): Vedtatt på det 3. landsmøte desember 1980

Litteratur

Andresen, Astri. 2017. «Å bruke fortiden til å reise seg som folk Samisk politikk og samepolitikk på 1960 – og 1970-tallet» i *Historie og politikk Historiebruk i norsk politikkutforming etter 1945*, redigert av Teemu Ryymin s.122-149. Oslo: Universitetsforlaget

Andresen, Astri, 2002. «Vitenskapen og den nye samepolitikken (1945-1963)» *Historisk tidsskrift*. 2016, Bind 95 volum 3. s.406-435

Aronsson, Peter. 2004. *Historiebruk – att använda det förfutna*. Lund: Studentlitteratur

Bull, Edvard og Knut Mykland. 1989. (1. utg1979) *Norge i den rike verden Tiden etter 1945-1975*. Bind nr.14 *Norges historie Norge i den rike verden 1945-1975*, redigert av Knut Mykland. Oslo: Cappelen Forlag

Furre, Berg. 1991. *Vårt hundreår 1905-1990*. Oslo. Det Norske Samlag

Fonn, Brigitte Kjos. 2011. *Orientering rebellens avis*. Oslo: Pax forlag

- Gjessing, Guttorm. 1973. *Norge i Sameland*. Oslo: Gyldendal Norsk forlag
- Hirsti, Reidar. 1980. *Samisk fortid, nåtid og fremtid*. Oslo: Gyldendal norsk forlag
- Heiret, Jan, Teemu Ryymin og Svein Atle Skålevåg. 2013. *Fortalt fortid Norsk historieskriving etter 1970*. Oslo. Pax forlag
- Istad, Anders Holsbø. 1992 «politiske erindringer i den norske ml-rørsla 1969-1980». Hovedoppgave i historie, Universitetet i Oslo
- Johansen, Per Ole. 1977 *Menstadkonflikten 1931*. Oslo: Tiden Norske Forlag
- Køber, Lars Kjetil. 2005. «Verre enn unionen med Sverige» *Unionsbegrepet i norske EEC/EF/EU-debatter 1961-1994*. Oslo. Prosjekt 1905 – skriftserie nr.3
- Lorenz, Einhart. 1991 (1.utg. 1981) *Samefolket i historien*. Oslo: Pax forlag
- Løkstad, Knut-Arne Strand 2001. «Når historie blir politikk Bruken av historie i den norske europadebatten 1962-1994». Hovedoppgave i historie, universitetet i Tromsø
- Mork, Ragnhild. 1996. «Kinas raude sol: den norske ml-rørsla og kulturrevolusjonen i Kina, 1966-1977». Hovedoppgave i historie, Universitetet i Oslo
- Melve, Leidulf og Teemu Ryymin. 2018. *Historikerens arbeidsmåter*. Oslo: Universitetsforlaget
- Mikkelsen, Magnar. 1980. *Elva skal leve!*. Oslo: Cappelen forlag
- Ny Dag. 1956. Menstadslaget et 25-årsjubileum. Oslo: Ny Dag
- Niemi, Einar, 2002, «Kategoriernes etikk og minoritetene etikk og minoritetene i nord. Et historisk perspektiv» i *Samisk forskning og forskningsetikk*, publikasjon nr. 2, NESH (utg.), Oslo: Den nasjonale forskningsetiske komiteer.
- Ottosen, Rune og Bjørn Westlie. 1989, «Da «Klassekampen» ble dagsavis. Eller hvorfor ingen kan starte dagsavis i Norge uten en fanatisk vilje til å lykkes i (ml), redigert av Terje Tvedt, s.165-196. Oslo: Ad Notam forlag
- Otnes, Per. 1970. *Den samiske nasjon*. Oslo: Pax forlag
- Ohman Nielsen, May-Brith. 2011. *Norges historie etter 1914*, Bind IV Norvegr, redigert av Hans Jacob Orning, s.44-84. Oslo: Aschehoug
- Rossavik, Frank. 2011. *SV: Fra Kings Bay til Kongens bord*. Oslo: Spartacus forlag
- Ryymin, Teemu. 2017. «Innledning: Historie i politikktutforming». I *Historie og politikk Historiebruk i norsk politikktutforming etter 1945*. Oslo: Universitetsforlaget
- Stugu, Ola Svein. 2008. (2.utg. 2016). *Historie i bruk*. Oslo: Det Norske Samlag

Sjøli, Hans Petter. 2002. «Fra raddis til kader: Kineseri i tidens ånd (om ml-erne og det antiautoritære opprøret)» Hovedoppgave i historie, universitetet i Oslo

Sjøli, Hans Petter. 2005. *Mao, min Mao: Historien om AKPs vekst og fall*. Oslo: Cappelen forlag

Tsetung, Mao. 1972. *Quotations from Chairman Mao Tsetung*. Peiking: Foreign languages press

Zublillaga, Natalia. 2007. ««Det nasjonale spørsmål» MI-bevegelsens nasjonale diskurs under EEC-debatten og kampen om Svalbard» Masteroppgave i historie, Universitetet i Oslo

AKP ml-historie: Et prosjekt fra Forvaltningsorgan for AKPs partihistorie: AKPs klassikerbibliotek. 2018. «Om motsigelsen Mao Tsetung – august 1937» Lest 6.februar 2019. <https://www.akp.no/hefter/mao/om-motsigelsen-mao.htm>

Larsen, Dan Robert, Kalvemo, Johannes E. og Mette Ballovara. 2010 «Hemmelige planer om å bruke militæret» *nrk.no* lest 5.5.2019 <https://www.nrk.no/sapmi/planla-a-sette-inn-militaeret-1.7361404>

Mardal, Magnus A.. (2017, 29. mai). Torgslaget. I Store norske leksikon. Hentet 8. mai 2019 fra <https://snl.no/Torgslaget>